

T.C

KIRŞEHİR AHİEVİRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYALBİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**TÜRK VE ALMAN DIŞ POLİTİKASINDA
AFGANİSTAN'IN YERİ: DIŞ YARDIMLAR**

Shabnam NAWABI

YÜKSEKLİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2019

©2019-Shabnam NAWABI

T.C

KIRŞEHİR AHIEVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYALBİLİMLER ENTSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TÜRK VE ALMAN DIŞ POLİTİKASINDA AFGANİSTAN'IN

YERİ: DIŞ YARDIMLAR

**AFGHANISTAN IN TURKISH AND GERMAN FOREIGN
POLICY: FOREIGN AIDS**

Hazırlayan

Shabnam NAWABI

YÜKSEKLİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr.Üyesi Erman AKILLI

KIRŞEHİR-2019

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Shabnam NAWABI tarafından hazırlanan "Türk ve Alman Dış Politikasında Afganistan'ın Yeri: Dış Yardımlar" adlı tez çalışması 19.07.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile *YÜKSEK LİSANS TEZİ* olarak kabul edilmiştir.

Danışman .....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Erman AKILLI

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Arif Behiç ÖZCAN

Üye.....(İmza)

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım

Doç. Dr. Hüseyin Şimşek

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

19/07/2019

Shabnam NAWABI

İmza

ÖZET

TÜRK VE ALMAN DIŞ POLİTİKASINDA AFGANİSTAN'IN YERİ: DIŞ YARDIMLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Shabnam NAWABI

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Erman AKILLI

2019 - (XII+99) Sayfa

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Jüri

Dr. Öğr. Üyesi Erman AKILLI

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Dr. Öğr. Üyesi Arif Behiç ÖZCAN

Bu çalışma Almanya ve Türkiye'nin dış politikaları kapsamında Afganistan'a dış yardımlarını incelemektedir. Bununla birlikte, dış yardımların etkinliğinden bahsedilerek Almanya ve Türkiye'nin genel siyasi, ekonomik, sosyal ve kalkınma yardımlarından bahsedilmiştir. Çalışmada Almanya'nın dış politikası, ekonomi durumu ve dış yardımları ele alınmış, Almanya ve Afganistan'ın uzun yıllardır dostluk içerisinde devam eden ilişkilerine yer verilmiştir. Dostluk ilişkisi çerçevesinde Almanya Afganistan'a sayısız maddi yardımda bulunmuş, kalkınma amaçlı projeler yürütmüş, Afganistan'ın yeniden yapılandırması için programlar uygulamıştır. Aynı şekilde çalışmada Türkiye'nin dış politikası ve dış yardımlarından bahsedilerek, Afganistan'a yapılan milyonlarca dolarlık kalkınma yardımları, insani yardımlar, askeri geliştirme programları, imar ve inşaat programları incelenmiştir. 11 Eylül olaylarından sonra çok dikkat çeken bir ülke olan Afganistan ile hem Türkiye'nin hem de Almanya'nın ilişkileri çok eskilere dayanmaktadır. Türkiye Afganistan'a yardım eden ülkelerin arasında 3. sırada yer almaktadır. Almanya ise 20. yüzyılın başında dış politikasını ve komşuluk politikasını yeniden gözden geçirmiş, 2001 yılının ardından Ortadoğu ve Orta Asya ülkelerine özen göstermeye başlamıştır. 2001'den günümüze kadar Almanya Afganistan'a sürekli yardımlarda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Türkiye, Afganistan, Dış Politika, Dış Yardımlar

ABSTRACT

AFGHANISTAN IN TURKISH AND GERMAN FOREIGN POLICY: FOREIGN AIDS

M.Sc.Thesis

Preparer: Shabnam NAWABI

Advisor: Faculty Member Erman AKILLI “Ph.D.”

2019 – (XII+99) Page

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

International Relations Department

Jury

Faculty Member Erman AKILLI “Ph.D.”

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Faculty Member Arif Behiç ÖZCAN “Ph.D.”

This study discuss Germany and Turkey’s foreign policy and their foreign aids to Afghanistan. In addition, it discuss the sturcture and efficiency of foreign aids, further includes a general overview of Germany and Turkey’spolitical, economical, social and development assistances as well. The study focuses on Germany’s foreign policy, economical and foreign aids toAfghanistan, and German-Afghan long lasting friendship. Germany has provided numerous financial aids, development-oriented projects and implemented programs for reconstruction of Afghanistan. At early 20thcentury, Germany started to revise its foreign and neighborhood policy and began to pay attention toMiddle East and Central Asian countries in 2001. In this consequence, Germany has been providing numerous aids to Afghanistan from 2001 up to current date. Moreover, Turkey's foreign policy and foreign aids are discussed. Turkey’s, humanitarian aids, military development programs, construction programs and development assistances to Afghanistan is a depth focus of this thesis. German-Afghan and Turkish-Afghan relations are based on former friendship. Turkey’s aids to Afghanistan ranks 3rd. among countries.

KeyWords: Germany, Turkey, Afganistan, Foreign Policy, Foreign Aids

ÖNSÖZ

Bu tezde, Türkiye ve Almanya'nın Afganistan'a yönelik siyasi, ekonomik, sosyal ve kalkınma yardımlarından bahsedilmiştir. Tezin oluşturulma aşamasından sonuna kadar desteğini esirgemeyen, yönlendirmeleri ile katkı sağlayan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Erman AKILLI'ya,

Hayatımın her döneminde arkamda olan, destek veren ve beni yüreklendiren çok kıymetli AİLEM'e

Sonsuz Teşekkürlerimi Sunuyorum.

Kırşehir-2019

Shabnam NAWABI

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: TARİHSEL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
1. AFGANİSTAN'IN KISA TARİHİ	3
2. DIŞ YARDIM NEDİR.....	7
2.1. DIŞ YARDIMLARIN AMACI.....	11
2.2. DIŞ YARDIMLARIN ETKİSİ.....	18
2.3. DIŞ YARDIMLARIN OLUMSUZ YÖNLERİ.....	18
BÖLÜM II: TÜRKİYE-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ VE DIŞ YARDIMLAR	20
2.1.TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA AFGANİSTAN	20
2.1.1 II.Dünya Savaş Sonrası Türk Dış Politikası (1945-1960).....	20
2.1.2. 1960-1991 Yılları Arasında Türk Dış Politikası.....	21
2.1.3.Soğuk Savaş Döneminden Sonra Türk Dış Politikası (1991-2002).....	22
2.1.4.11 Eylül sonrası Türk Dış Politikası (2002-2019).....	23
2.2. TÜRKİYE'NİN DIŞ YARDIMLARI.....	25
2.3.TÜRKİYE VE AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ.....	27
2.3.1.Türkiye'nin Afganistan'a Yardımları.....	29
2.3.2.Türkiye ve Afganistan arasında Askeri ve Eğitim İşbirliği.....	32
2.3.3.Türkiye ve Afganistan Arasındaki Ticari ve Ekonomik İlişkiler.....	33
2.3.4.Türkiye'nin Afganistan'a Olan Sağlık Alanındaki Yardımları.....	34
2.3.5.Afganistan'da NATO Misyonunun Genişlemesi ve Türkiye'nin Katkıları.....	39
2.3.6. Türk Afgan İş Konseyi.....	40
BÖLÜM III: ALMANYA-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ VE DIŞ YARDIMLAR	43
3.ALMAN DIŞ POLİTİKASINDA AFGANİSTAN	43
3.1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDEN SONRA ALMANYA'NIN DIŞ	
POLİTİKASINA BİR BAKIŞ.....	44

3.1.1. Batı Entegrasyonu (1949-1966)	46
3.1.2. Ostpolitik (1966-197).....	46
3.1.3. 1974-1989 Yılları Arasında Alman Dış Politikası	48
3.1.4. Batı ve Doğu Entegrasyonu (1989-1998)	49
3.1.5. 1998-2005 Yılları Arasında Alman Dış Politikası	49
3.1.6. 2005-2019 Yılları Arasında Alman Dış Politikası	51
3.2.ALMANYA’NIN DIŞ YARDIMLARI	53
3.2.1.Almanya ve Afganistan İlişkileri	53
3.2.2. Almanya’nın Afganistan’a Yardımları.....	56
3.2.3. Almanya’nın Afganistan’a Maddi Yardımları	62
3.2.4. Afganistan’da Almanya’nın Uluslararası İşbirliği Kurumu.....	64
3.2.5. Afganistan’ın Elektrik ve Enerjisi	66
3.2.6. Eğitim	68
3.3.TÜRKİYE VE ALMANYA’NIN AFGANİSTAN’A DIŞ YARDIMLARININ KARŞILAŞTIRMASI.....	73
3.3.1. 11 Eylül Sonrasında Dış Yardımları	74
3.3.2. Yapılan Yardımların Eğitim alanında Miktarı	74
3.3.3. Afganistan’da Sağlık Durumu ve Dış yardımlar	77
3.3.4. Kalkınma Yardımları.....	79
3.3.5. Afganistan’da Güvenlik Sorunu ve Askeri Alanında Dış Yardımlar.....	82
SONUÇ	83
KAYNAKÇA.....	86

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1. Dış Yardımların Ekonomik Endeksi.....	10
Tablo 1.2. OECD'nin Uluslararası Gelişme İstatistiği. Milyar Dolar olarak.....	16
Tablo 2.1. TİKA'nın Afganistan'a Yardımları.....	32
Tablo 3.1. Almanya'nın Afganistan'a Yardımları.....	66
Tablo 3.3.1. Türkiye ve Almanya'nın Afganistan'a Eğitim alanında Yardımları...	76
Tablo 3.3.2. TİKA ve GIZ Sağlık alanında Yardımları.....	79
Tablo 3.3.3. Kalkınma Yardımları.....	80

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AFAD	Afet ve Acil Durum Yöntemi
ABD	Amerika Birleşik Devletler
CSU	Christlich-Soziale Union (Hristiyan Sosyal Birliği)
CDU	Christlich Demokratische Union (Hristiyan Demokrat Birliği)
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu
FDP	Freie Demokratische Partei (Özgür Demokrat Partisi)
GIZ	Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu)
HIPC	Heavily Indebted Poor Country (Ağır Borçlu Yoksul Ülkeler)
IMF	International Monetary Fund (Dünya Para Fonu)
ISAF	International Security Assistance Force (Uluslararası Güvenlik Destek Gücü)
KSK	Kommando Spezialkräfte (Alman Özel Kuvvetler)
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükte İşlemler
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
PRT	Provincial Reconstruction Team (İl İmar Ekibi)
SPD	Sozial demokratische Partei Deutschlands (Sosyal Demokrat Partisi)
TİKA	Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği)

UNICEF	United Nations International Children Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
UGYK	Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti
USAID	United States Agency for International Development (Birleşik Devletlerin Uluslararası Kalkınma Ajansı)
UNDP	United Nations Development Program (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
WFP	World Food Program (Dünya Gıda Programı)

GİRİŞ

Bu çalışmada Türkiye ve Almanya'nın dış politikasında Afganistan'ın yeri ve Afganistan'a olan dış yardımları ele alınmıştır. 11 Eylül'de yaşanan büyük trajediden sonra, dünya ekonomisinin yavaşlaması ile birlikte, Afganistan'ın altyapısı ve ekonomisi eski dönemlere göre daha fazla çökmüştür. Afganistan dünya dikkatine çeken bir ülke haline gelmiş ve uluslararası kurumlarla beraber Almanya ve Türkiye de Afganistan'a dış yardımlarda bulunmuşlardır. Ancak, 2001'den günümüze kadarki süreç içerisinde Afganistan'a sürekli yapılan dış yardımlarda Türkiye ve Almanya başı çekmişlerdir. Peki neden Afganistan'a en çok Türkiye ve Almanya yardım etmişlerdir? 11 Eylül terör saldırılarının hemen ardından ABD, NATO'nun 5. maddesinin (NATO'ya üye olan herhangi bir devlete saldırı gerçekleştiği takdirde, NATO'nun tüm devletleri kolektif bir şekilde müdahalede bulunmak zorundadır) yürürlüğe koydurmuş ve bu çerçevede Türkiye ve Almanya devletlerinin Afganistan'a müdahalede bulunmalarını istemiştir. Türkiye ve Almanya Afganistan'da müdahalede bulunmak istemedikleri halde, NATO'nun 5. maddesinin gereği müdahale birliğinde yer almışlardır. Türkiye NATO ülkesi olması realitesi ile beraber, Afganistan ile dostluk ilişkileri Osmanlı dönemine kadar eskiye dayanmaktadır. Diğer taraftan Müslüman birer ülke olarak Türkiye ve Afganistan ilişkileri; Osmanlı döneminden Kurtuluş Savaşı'na kadar güçlü bir geçmişe sahiptir.

1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin sahneden silinmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Türk dış politikasında birçok konuda değişim ihtiyacı duyulmuştur. 1992'de Balkanlar ve eski Sovyet topraklarında bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerle birlikte, Türkiye'nin de dış politika gereklilikleri dahilinde, gerçekleştirilecek pek çok işbirliği ve ortak faaliyet programlarının uygulanmasını ve koordine edilmesini sağlayacak bir örgütlenmeye ihtiyaç duyularak "Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı" (TİKA) kurulmuştur. Kurulduğu günden günümüze Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin özellikle dış yardım konusunda lokomotif kurumu olan TİKA bugün dünyanın birçok yerine Türkiye'nin yardımlarını ulaştırmakta, farklı coğrafyalarda Türkiye'nin olumlu imajını güçlendirmektedir. Şüphesiz TİKA'nın temel faaliyet bölge odaklarından birisini oluşturan Afganistan'a da çeşitli yardımlar ulaştırılmaktadır. Çalışmanın temel sacayaklarından birini oluşturan Türkiye'nin Afganistan'a olan dış yardımları şu şekilde özetlenebilir: Yeniden yapılandırma yardımları, eğitimi daha çok geliştirme amaçlı okul inşası, tıbbi yardımlar, kalkınma yardımları ve Türkiye'nin Afganistan'daki NATO Misyonu (ISAF) Komiserliğini üstlenmesi.

Yukarıdaki satırlarda da vurgulandığı üzere Türkiye'nin dış yardımları konusunda TİKA lokomotif kurum olma özelliği taşımaktadır.2004'ten itibaren TİKA vasıtasıyla Türkiye, Afganistan'da kalkınma yardımları, insani ve maddi yardımlarda bulunmuştur. 2004-2018 yılları arasında Afganistan, Türkiye'den yardım alan ülkeler arasında 10. sırada yer almıştır. TİKA ve Türkiye'nin dış yardım politikası, Türkiye'nin yumuşak gücünü daha çok arttırmıştır.

Alman dış politikası kapsamında, uluslararası sistemde ve dünyada yeni pozisyonunu 11 Eylül saldırısı ile dünyanın büyük güçleri arasında tekrar oynayabileceğini, güçlü kapasiteye sahip olabileceğini fark etmiştir. Almanya'nın 1999'da Kosova krizinde barışçıl müdahalede bulunması, dış politikasının gelişmesine yönelik önemli bir adım olarak görülerek, diğer ülkeler ile askeri operasyonlar hazırlaması buna örnek göstermektedir. Bu bağlamda 2001'den sonra Afganistan'a da yardım programları gerçekleştirmiş, kalkınma yardımları, insani hakların korunması, kadın haklarına öncelik tanınması, eğitimin geliştirilmesi gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Almanya bu faaliyetlerinde Afganistan'ın kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle Faizabad ve diğer küçük kasabalarda önemli faaliyetlerde bulunulmuştur.

Çalışmada dış yardımlarının ekonomik büyüme ve politika üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Ayrıca Afganistan'ın geçmişi, coğrafyası, nüfusu, siyasi ve iktisadi durumu tanımlanmıştır.“Türk Dış Politikası” bölümünde Türkiye ve Afganistan Osmanlı döneminde dost ilişkileri ve Türkiye'nin genel dış yardımları kapsamında Afganistan'a olan yardımlarının faaliyetleri yer almaktadır.

Daha sonra Almanya'nın dış politikası, ekonomi durumu ve dış yardımları ele alınmış, “Alman dış Politikası” bölümünde Almanya ve Afganistan 19.yy da başlayan ilişkileri, Almanya'nın Afganistan'a dış yardımları, güvenlik sorunlarının giderilmesi için çaba sarf etmesi ve Afgan devletini desteklemesi hakkında bilgi verilerek, Almanya'nın neden Afganistan'a yardım ettiği de bahsedilmiştir.

“Sonuç ve Öneriler” bölümünde ise yapılan çalışmalar sonrası varılan görüşler ve sonuçlar özetlenerek önerilerde bulunulmuştur.

BÖLÜM I

1. AFGANİSTAN'IN KISA TARİHİ

Afganistan M.Ö II. ve III. yy şartlarına uygun olarak ziraat, tarımcılık, hayvancılık ve sanayi gibi alanlarda faaliyet gösteren en kalabalık ülkelerin arasında yer almıştır. Afganistan, bölgesinde binlerce yıl hatta tarihin ortaya koyamayacağı bir tarihten önce dahi insanların sosyal ve içtimai yaşam noktası olmuştur. Orta Asya çölleri ile sınırı olan Afganistan, binlerce yıl Orta Asya halkı ile ortak bir yaşam sürerek aynı dili ve kültürü paylaşmıştır. Afganistan yüzyıllar boyunca farklı imparatorluklar ve farklı devletlerin işgali altında kalmış, iç siyasetinde sürekli dış müdahalelere uğramış ve büyük devletler tarafından bölge adına büyük kararlar verilmiştir. Afganistan'ın bütün bu şanssızlık, istikrarsızlık ve sürekli işgale maruz kalma sebeplerinden kısaca bahsetmek gerekmektedir. Afganistan denize kıyısı olmayan bir ülke olup, konumu Orta Asya'da bulunmaktadır. Afganistan'ın yüz ölçümü 65.2000 km² dir. Kuzeyinde Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan, doğusunda Doğu Türkistan, güneydoğusunda Pakistan batısında İran ile komşudur. Afganistan'ın resmi dili Dari (İran Farsçasına benzer, tam Farsça değildir. Dari dili Farsça'dan önce ortaya çıkmıştır) ve Peştü'dür. Dini İslam olan ülke %84 Sünni, %15 Şii Müslüman ve %1'de Sihlerden oluşmaktadır. Afganistan'ın nüfusu 2018'd 35.5 milyon olarak sayılmıştır. Bu bölgede farklı etnik gruplar mevcuttur: Peştunlar, Tacikler, Özbekler, Hazaralar ve az sayıda nüfusları olan Türkmenler, Aymaklar, Noristaniler, Paşayiler, Karluklar, Araplar, Belüçler, Kırgızlar. Karışık etnik gruplara sahip olan Afganistan'da ve bölgede bu insanların birlikte yaşamaları iç savaşların yaşanmasında etkili olmuştur. Peştunlar Afganistan'ın güneyinde ve güneydoğusunda yaşayan çoğunluk olup Peştü dilinde konuşan halktır. Peştunların nüfusları %42'dir ve toplam olarak 12 milyon nüfusa sahip oldukları söylenmektedir.¹

Awghan (Peştun) kelimesi Afgan anlamına gelmekte, bu bölge Afganistan adını almadan önce de, bölgede yaşayan tüm halkı için kullanılmaktaydı. Afganistan önemli stratejik konuma sahip olması nedeniyle tarihin her döneminde sürekli dış müdahalelere, büyük güçlerin saldırısına ve bölgesel çatışmalara maruz kalmıştır. Hatta Afganistan M.Ö.529-535 yılları arasında "Akhamanşî Kuruş" Fars padişahının saldırısına ve işgaline uğramış, sonrasında ise büyük İskender Fars şahı mağlup edip M.Ö. 330'lu yıllarda Afganistan'ı ele geçirmiştir. 6. ve 7. yüzyıllara gelindiğinde Afganistan Araplar tarafından

¹ میر غلام محمد غبار افغانستاندر مسیر تاریخینگا هانتشار اتمیوندسالو هزار کابل

fethedilmiştir. Böylece İslam dini ülkede yayılmıştır. 9.yüzyıldan itibaren bölgede Safariler ve Samaniler hüküm sürdürmüş, 10-13 yüzyıllar arası Gazneviler ve Guriler gibi büyük devletlerin işgali altına kalmış, daha sonra yani 14.yüzyılın ortalarında Moğol ve Timur imparatorlukları Afganistan'da hâkim hale gelmiştir. Muhammed Babür, Amir Timur'un torunu, Afganistan ve Hindistan'da Babür devletini kurmuştur. Ardından Safeviler iktidara gelmiştir. Bu dönemde tek fark, kökeni Afganistan'ın Peştularından olan Ahmet Şah Abdali'nin iktidara gelmesi ve Babür devletini kendi hakimiyeti altına alması olmuştur. Afganistan resmi olarak 1747'de Ahmet Şah Durani tarafından kurulmuştur. Ahmet Şah Durani'nin, oğullarının ve torunlarının hüküm sürmelerinden sonra 1826'da Amir Dost Muhammed Han, Barakzay hanedanının kurucusu, yönetime geçmiştir. Afganlar bir dönem sulh sürdükten sonra 1839'da İngiliz işgaline uğramıştır. İngiliz müdahalesinin halk tarafından isyanla karşılaması İngiliz-Afgan savaşına sebep olmuştur. Bugünkü Durand hattı olarak bilinen, Afganistan'ı bölen ve Afganistan-Pakistan arasından büyük çatışmalara sebep olan sınırdaki, 1880-1901'de İngiltere tarafından çizilmiştir. Amir Amanullah Han 13 Mart 1919'da Afganistan'ın bağımsızlığını, İngiliz hakimiyetinde olan Hindistan'dan almıştır.²

Amir Amanullah Han Afganistan'ın demokratlaşması ve gelişmesi için batı tarzı bir modernleşme çabasına girmiş ve SSCB ile yakın ilişki kurma talebinde bulunmuştur. Şahın kararı halkın ayaklanmasına sebep olmuştur. Nadir Şah'ın oğlu Zahir Şah 1933-1973 yılları arasında Afganistan'ı krallıkla yönetmiştir. Krallığın yönetiminin Başbakanlığına geçen Zahir Şahın kuzeni Davut Han olmuştur. Davut Han radikal, aydın ve kalkınma taraftarı bir kimliğe sahip olan bir şahıs olarak bilinmektedir. 1973 yılında Davut Han'ın gerçekleştirdiği darbe (Beyaz Devrim) sonucunda Afganistan Cumhuriyeti kurulmuştur.³

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Afganistan 1979'da SSCB'nin işgaline uğramıştır. Bu yıllar en kanlı yıllar olarak bilinmekle birlikte, Afganistan'da iç istikrarsızlığın artmasına, iktidar mücadelelerine, silahlı çatışmalara sebep olmuştur. Bu çatışmalar ise dış müdahaleleri daha kolay bir hale getirmiştir. SSCB'ye karşı mücadele eden Mücahitleri ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan desteklemiştir.⁴1989'da Mücahitler, işgalci Sovyet askerleri ile girdikleri mücadelede kanlı kayıplar vermişler ve sonucunda SSCB'yi ülkeden çıkarabilmişlerdir. Sovyetler Birliği'nin çıkması ile birlikte Mücahitler

---

²Mohammad Arif Salihi, **Afganistan'da İktidar müdahalesi ve Dış müdahaleler.** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara, 2014, s. 8.

³Salihi, s.9-12

⁴Kubillayhan Erman, "Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ve Türkler", **SUTAD**, C. 1, 2018, s.317

iktidara gelmiştir. Ancak Mücahitler aralarında iktidarı paylaşamadıkları için, bu sefer kendi aralarında savaşımaya başlamışlardır. Asıl sorun Sovyetlerin çekilmesinden hemen sonra başlamış, etnik gruplarının çatışmaları başlamıştır. 1989-1994 yılları arasındaki iç savaş Taliban'ın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Taliban, Pakistan'ın desteği ile Afganistan'ın güneyinde yer alan Kandahar şehriden hareketlerine başlamıştır. 1995'te Kandahar bölgesinden yayılmaya başlamışlar ve 1996'da başkent Kabil'i ele geçirmişlerdir. Taliban'ın birden güçlenmesi ve yayılmaları; Afganistan'da mevcut olan Amerikan Petrol Şirketi UNOCAL (Tarns-Afghan)'ın sermayesini kullanarak gerçekleşmiştir. Bu grubun yönetimini Suudi Arabistan ve Pakistan dışında diğer devletler tanımamıştır. Taliban'ın dini anlayışları, kadınlara baskıları tepki çekmiş ve dünya feministleri Amerika yönetimine anti-Talibancı baskı kurmuşlardır.⁵

ABD'nin Taliban'ı tanımamasının sebebini 1998 yılına kadar kadınlara baskı meselesi, ondan sonrası da Bin Ladin meselesi oluşturmuştur. Bin Ladin taraftarlarını sürekli Batı'ya karşı Cihat yapmalarına yönünde teşvik etmiş, 11 Eylül saldırısından önce Nairobi ve Darüsselam'da yapılan terör saldırılarını üstlenmiştir. Kısacası, 11 Eylül saldırısından önce Bin Ladin sıkça dünya medyasında bahsedilmektedir. Taliban ve Bin Ladin'in dikkatleri üzerlerine çekmesi sonucu Afganistan odak noktası olmuştur. 11 Eylül 2001'de El-Kaide terör örgütü elebaşı Bin Ladin tarafından ABD'nin ikiz kulelerine terör saldırısı gerçekleştirilmiştir.⁶Saldırıdan 10 dakika sonra CNN, Bin Ladin'in sorumlu olduğunu ileri sürmüştür. Bin Ladin'i taraftarları bunun bir uydurma olduğunu iddia ederken, İran devlet adamı Muhammed Cevad Larijani, bu eylemin İsrail bağlantılı ve Afganistan'la ilişkili olduğunu açıklamıştır. Afganistan, ABD için önemli bir konuma sahiptir. Çünkü ülke bölgesel konumu gereği Asya'nın ortasında bulunmakta ve ABD, Uzak Doğu'ya, Hint Okyanusuna, İran'a Afganistan'ın güney sınırında bulunan ülkelere özellikle de Rusya'ya kolaylıkla el uzatabileceğine inanmıştır.⁷Bununla birlikte ABD'nin Afganistan'a müdahale hazırlıklarının çok kısa sürmesinin birkaç sebebi mevcuttur: Sovyet Birliği'nin çekilmesinden sonra ABD, Afganistan'a yeteri kadar nüfus etmiş ve yayılmıştır. ABD'nin Afganistan'a böyle bir müdahalesi için yıllarca hazırlık yapmış olduğuna dair iddialar mevcuttur.⁸

⁵ Mehmet Özcan "Afganistan üzerine araştırmalar". **Tarih ve Tabiat Vakfı**, Ankara,2002,s.349,361.

⁶ZahraBershna, "Das historische zentrum von Kabul Afghanistan", **Grundlagen der mittlung für einstrategie der wieder belebung**, (Universitätsverlag yay.), C.1,Karlsruhe TH, 2007, s. 199-200.

⁷Erhan Çağrı, "Soğuk Savaş Döneminde ABD'nin Orta Asya'ya Bakışı", **Küresel Politikada Orta Asya**. Ankara, 2005, s. 17.

⁸ Özcan, s. 363

Fransız iki istihbarat adamı Jean Charles Brisord ve Guillaume Dasquie, “Yasaklanmış Gerçek Bin Ladin” adlı kitapta, Amerika’nın Taliban’a uyguladığı politikayı ortaya koymuştur⁹. Bu kitapta, ABD’nin Taliban’ı kendi çıkarları için kullanmaya çalıştığından ve eğer Taliban bunu yapmazsa, onları devireceğinden söz edilmiştir. ABD’nin bu planına dış şartlar ve Taliban’ın yaklaşımları imkân vermemiş, 1998’den itibaren ABD’nin Taliban’a yönelik politikası da değişmiştir. ABD’nin yeni planı, Taliban’ı devirmek olmuştur. Böylece, Nairobi ve Darüsselam terör saldırılarında Bin Ladin sorumlu tutulmuş ve Taliban-ABD ilişkilerinin dönüm noktasına gelmiş olduğu ifade edilmiştir.¹⁰Orta Asya’nın paylaşımına yönelik İngiliz-Rus Büyük Oyunu gibi, Afganistan’ın saldırısı da ‘Büyük Oyun’ olarak adlandırılmıştır.¹¹ 11 Eylül sonrası dünyaya yeni düzen getirme çalışmalarına “yeni emperyalizm” olarak değerlendirenler de vardır. Taliban’ın yükselişi sadece 2 ay içerisinde gerçekleşmiştir. Taliban, Afganistan’da gönüllü olarak savaşmıştır. Bu gönüllüler, Araplar (Suud, Yemen), Çeçenler, Özbekler, Uygurlar ve Endonezyalılar ile özellikle Pakistan Peştunları’nın büyük bir kısmından oluşturulmuştur. ABD’nin Afganistan müdahalesi 2001 Ekim ayında gerçekleşmiş ve iki ay içerisinde Taliban’ı devirmeyi başarmıştır. Böylece, Afganistan’da yeni bir dönem başlamış ve altı ay için geçici hükümet kurulmuş, Hamid Karzai hükümetin başına geçmiştir. Yeni hükümetin askeri, mali ve siyasi olarak yeniden yapılandırma süreci başlamıştır. 2002’de Afganistan’a kredi veren devletler arasında Japonya, ülkenin yeniden yapılandırması için çeşitli taahhütlerde bulunmuştur. 2002 yılında Amerikan ve İngiliz askerleri ile birlikte NATO kuvvetleri de Afganistan Savaşı’na ortak bir şekilde girmişlerdir.¹²

ABD, Afganistan’da en büyük değişimin, terörle mücadele etmekle gerçekleştirileceğine inanmıştır. 2008’de ABD’de yönetimin değişmesi ile birlikte, terörle mücadele kavramının kullanışı azalmış, hatta bu dönemden sonra kavramın kullanılmasına son verilmiştir. ABD ordusu tarafından kullanılan Bilgi Operasyonu (Information Operation) ve Psikolojik Savaş (Psychological Operation) temaları terörle savaş sürecinde değerlendirilmiştir.¹³ Bu temaları; ABD’nin Afganistan’a terörle mücadele amaçlı, müdahalesinin haklı kılınması, koalisyon güçlerinin barışı sağlama inancı, Taliban ve El-

⁹Jean Charles Brisord- Guillaume Dasquie, **Yasaklanmış Gerçek Bin Ladin**, Anka, 2002.

¹⁰ Özcan, s. 65

¹¹ Sam Wollaston, “Afghanistan: The great game”, **From Musket to drone, the peculiar of Parallel of War in Afghanistan**, (TheGardian yay.), C.4, Kabul, 2012, s. 17.

¹²Salihi, s. 13.

¹³Harbert H. Friedman, “ Psychological operation in Afghanistan, operation enduring freedom”, (Psywar), 2001, s. 25. <https://www.psywar.org/content/afghanistan>Erişim Tarihi:2.3.2019

Kaide'nin Afganistan'ın düşmanı kılınması, Taliban ve El-Kaide liderlerinin yakalanması için parasal ödüllerin sunulması oluşturmuştur. Ayrıca, silahsızlanma amaçlı parasal ödüllerin sunulması, yol kenarı bombalarını (roadsidebombs) ortadan kaldırmak için Afgan yerel halkına destek olunması, Afgan hükümeti ve Afgan ulusal savunma güçlerinin barışı sağlayabilme kapasitesine sahip olduğu ve tüm Afganların demokrasi ile seçimlere katılmalarının Afganistan için yararlı olduğu ifade edilmiştir.¹⁴ Aralık 2009'da Barack Obama, ABD'nin Afganistan'da kalmasının başlıca sebebinin; “zorunlu savaşın” yürütülmesi ve El-Kaide'nin yeniden sığınak kurması sebebiyle ABD'ye saldırıda bulunmasını önlemek amaçlı olduğu şeklinde açıklamıştır.¹⁵

2. DIŞ YARDIM NEDİR?

Gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelerin ekonomik kalkınmalarını ilerletmek ve bu ülkelerin refah düzeyini arttırmak amacıyla, gelişmiş ülkeler tarafından dış yardımlar yapılmaktadır. Dış yardımlar kapsamında kalkınma yardımları, eğitim sektörüne yardımlar, yeniden yapılandırma yardımları ve güvenlik sorunu yaşayan ülkelere askeri yardımlar yer almaktadır. Yardım yapan ülke ve yardım alan ülke arasında bazen ekonomik çıkarlar, politik öncelikler ve coğrafi yakınlık gibi mevzular ön plandadır. Ancak temel amaç gelişmemiş ülkelerin ekonomik refahını üst seviyeye çıkarmaktır.¹⁶ Dış yardımda bulunan ülke için yardımlar, yüklenen mali bir yük olmasına rağmen, bazı spesifik hedefler için yürütülmektedir. Bir devlet için dış yardım sunmanın önemi; dış politikasını geliştirme, etkisini artırma, dış yardımı vesilesiyle yardım alan ülke ile iyi ilişkiler kurabilme, ekonomik büyümesine ve ülkenin kalkınmasına katkı sağlama gibi mevzulardan oluşmaktadır¹⁷. Rosenstein Rodan'ın dış yardıma önem vermiş ve “Güçlü İtiş Kuramı” geliştirmiştir.¹⁸ Doğu Avrupa Ülkeleri ile ilgili yapılan araştırmada; üretim, talep ve sermaye miktarlarının az olduğundan dolayı gelişmekte olan ülkelerin kalkınmaları için sanayileşmeleri gerekmektedir, böylece dünya ekonomisinin de olumlu etkileneceği sonucuna varılmıştır.¹⁹ Buna göre bir ülkeye yapılan yardım kalkınma hızını, refah

¹⁴ Arturo Munoz, “U.S military in formation and operations in Afghanistan, effectiveness of psychological operations 2001-2010”, **National Defense Research Institute**, (RAND yay.), California, 2012, s. 31-32.

¹⁵ Munoz, s. 33-34

¹⁶ Erdal Arslan, Kerem Kiper, “Dış yardımlar nedir? Niçin yapılır?”, **Sosyal Politika Çalışmalar Dergisi**, Ankara, 2015, s.15-16.

¹⁷ Arslan, Kiper, s. 15

¹⁸ Arslan, Kiper, s. 17

¹⁹ Özgür Üçkuş, Bilal Kendirci, “Teoriden Uygulamaya Dış Yardımlar” **Sayıştay Dergisi**, S.86, Ankara 2012, s. 58.

seviyesini, ekonomisini ve gelişmişliği daha fazla arttıracaktır. Yardım alan ülkeler, yapılan yardımları yeterli tasarruflarda bulunmaları gerekmektedir. Böylece ihtiyaç duyulduğu kalkınma ve ekonomik refahlarını geliştirebilmeleri mümkündür.

Dünya’da doğal afetlerden dolayı 97 milyon ve savaşlar ve çatışmalardan dolayı 51.2 milyon insan yerlerinden göç etmek zorunda kalmıştır.²⁰ Uluslararası sistem, dünyada ihtiyaç duyan insanlara yardım edebilmek amaçlı çalışmalar yürütmüş ve bu kapsamda devletler insani diplomasi kavramı içerisinde ihtiyaç duyan ülkelere dış yardımlarda bulunmaktadır.²¹ Dış yardımlarda bulunan ülkelerin ana amacı ekonomik faktördür, ama bu durum ülkeye göre değişiklik gösterebilmektedir. Bazen ekonomik faktörü, politik amaçlı yardımlar, güvenlik amaçlı yardımlar ve insani ve ahlaki amaçlı yardımlara değişebilmektedir.²² Gelişmiş ülkelerin, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler yardımları, sadece alan ülkeye etkilemez aynı zamanda her iki taraf da etkilenmektedir. Yardım yapan ülke, yardım alan ülke ile uluslararası ticaret birliği oluşturup ekonomilerine daha da artırmayı amaçlarken, yardım alan ülke ise, alınan yardımları kalkınma için kullanmaktadır. Gelişmiş ülkelerin yapılan dış yardımları insani yönünden ziyade politik yönü baskındır. Politik nedenli yardım yapan ülkelerin, yardım alan ülkeye, yardımları yaptırım veya zorlara aracı olarak kullanmaktadır.²³ Güvenlik ve savunma amaçlı yardımlar, genelde sıcak çatışmalarda askeri destekte bulunmaktadır. Dış yardımlar genelde iktisadi, siyasi ve savunma amaçları çerçevesinde yapılmaktadır. Çok az durumlarda insani yardımlar yapılmaktadır ve bu yardımları insani ve ahlaki amaçlı yardımları olarak adlandırılmıştır.²⁴

Yardımlar, hedeflenen ülkeye net bir şekilde sunulan belirli miktarlardır. Bu miktarlar, yoksulluğun giderilmesi, ülkenin yeniden yapılandırılması, ülkenin kalkınması, ekonomik gibi yönünden refah seviyesinin yükseltilmiştir ve birçok alanda kullanabilmektedir.²⁵ Aynı zamanda dış yardımlar, küresel hastalık (HIV, AIDS) sorunlarını tedavi edilmesi için, küresel iklim değişimi, demokrasinin teşviki gibi konular

---

²⁰ Öner Akgül, “Döneler Açısından Uluslararası İnsani Yardımların Etkinliği Sorunu, İnsani Etkinliğin Değerlendirebilme Süreçleri”, (Ed: Erman Akıllı), **Türkiye’de ve Dünya’da Dış Yardımlar**, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s. 56.

²¹ Akgül, s. 57.

²² Bahar Koç, “Dış yardımların ekonomik büyüme üzerinde etkisi, Türkiye örneği”, **Kastamonu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Kastamonu, 2016, s. 145-148

²³ Koç, s. 145.

²⁴ Sogge, s. 39.

²⁵ Koç, s. 148.

için de yapılmaktadır.²⁶Genelde yardımlar iki taraflı veya çok taraflı olarak ayrılmaktadır. İki taraflı yardım; bir devletin diğer devlete direkt yapılan yardımken, çok taraflı yardımlar ise, kurumlar tarafından yapılmaktadır. Kurumlar tarafından yapılan yardımlar en çok Dünya Para Fonu (IMF), Birleşmiş Milletlerin Kalkınma Programı (UNDP) ve Dünya Gıda Programı (WFP) gibi uluslararası kurumlar tarafından yapılmaktadır.²⁷Ancak yoksul ülkeye yapılan çok taraflı yardımlar, belirli şartlar üzerinde kurulmakta olup ve yardım alınan tarafın şartları yerine getirilmesi temel ilkedir. Örneğin; IMF borçlu ülkelere kredi temini ederken, karşılığında belirli şartları bulunmaktadır. 1999'da yapılan ABD Kongre Bütçe Ofisin raporuna göre, II. Dünya Savaşından önce, dış yardımların amacı siyasi ve askeri desteği için yürütülürken savaştan sonra ise acil felaket yardımları, Batı'nın, savaştan dolayı ekonomik çöküşünü maddi yardımlar sağlaması ve yoksulluğu azaltma amaçlı hedefler değiştirilmiştir.²⁸

Uluslararası İlişkiler disiplinine göre, dış yardımlar bir ülkenin diğer ülkeye gönüllü olarak yapılan yardımlar şeklinde tanımlanmıştır.²⁹Ancak bu durum yardımlarda bulunan ülke ve yardım alan ülke arasında, değişiklik göstermektedir. Zaman zaman bu tarz yardımlar gönüllülük çerçevesinden çıkıp, ekonomik değişimi, sosyal ilişkileri, sözleşme ve anlaşmaları içerebilmektedir.³⁰ Dış yardımlar ekonominin büyümesine etkilidir. Dış yardımlardan, yardım alan ve yardım yapan ülke faydalanır, ama en çok dış yardımlar, yardım alan ülkenin ekonomisine etkilemektedir.³¹ Dış yardımların ekonomik büyümesine büyük katkı sağladığı ile ilgili, aşağıdaki tabloda kısaca açıklamıştır.

---

²⁶Lungisani Muyo, Tsakata Leo Mafuso, "The effectiveness of foreignaids on economic development on developing countries, a case of Zumbawe 1998-2000", **Journal of Social Science**, (Researchgate yay.), Fort Hare University, Eastern Cape, 2017, s. 175.

²⁷Muyo, Mafuso, s. 30

²⁸ Bu konuda bkz: Sogge, s. 44

²⁹Sogge, s. 44.

³⁰Mauss, s. 70.

³¹Muyo, Mafuso, s. 176

Tablo 1.1: Dış Yardımların Ekonomik Etkisi.

Araştırmalar	Dönem ve Örnek	Elde edilen Sonuçlar
Papanek (1973)	51 Az Gelişmiş Ülke. Yıl: 1960-1970	Az gelişmiş ülkelerin ekonomik refah seviyeleri, yapılan dış yardımlarla yükselip, olumlu etkiler yapmıştır.
Mosley (1980)	83 Az ve Düşük Gelirli Ülke. Yıl: 1969-1977	Az ve Düşük ve gelirli ülkelerin ekonomik refah seviyeleri ve yapılan dış yardımların arasındaki ilişkiler anlamsız ve olumsuz yönde etkilendiği sonuçlanmıştır.
Dowling Heimenz (1983)	52 Asya Ülkeleri. Yıl: 1968-1979)	Bu kapsamda Uluslararası kurumlar tarafından, 52 Asya ülkelerine, ekonomik yardımları, güvenlik ve savunma yardımları, acil durumlarda yapılan yardımlar yer almaktadır.
Gemmell, Durbarry, Greenaway (1998)	68 Gelişmekte Olan Ülke. Yıl: 1970-1993	Bu yıllar içerisinde, gelişmekte olan 68 ülkelere dış yardımlar, ülkelerin ekonomik refah seviyelerine olumlu yönde etkilendiği sonuçlanmıştır.
Bailliu (2000)	Gelişmekte Olan 40 Ülke. Yıl: 1975-1995	Uluslararası kurumlar tarafından, gelişmekte olan 40 ülkeye ekonomik yardımları, bu ülkelerin ekonomik refah seviyesini olumsuz yönde etkilediği sonuçlar elde edilmiştir.
Beuran (2005)	25 Doğu Avrupa Ülkeleri. Yıl: 1990-2000	Çeşitli uluslararası kurumlar tarafından, 25 Doğu Avrupa ülkelerine ekonomik yardımları, bu ülkelerin ekonomik refah seviyelerine ve büyümelerine olumlu yönde etki ettiği sonuçlanmıştır.
Penalver, Puigcerver (2007)	Avrupa Bölgeleri. Yıl: 1989-2000	Yapısal fonların söz konusu Avrupa bölgelerinin büyümelerine pozitif yönde etki ettiği saptanmıştır.

(Kaynak: Muyo ve Mafuso, 2017: 176).

Ekonomik büyüme ve sosyal katkılar, hayat refah seviyesini yükseltip, yoksulluğun giderilmesinin temel ilkesi sayılmaktadır. Böylelikle dış yardımlar en çok ekonomik büyüme üzerinde etkilidir denilebilir.

2.1. DIŞ YARDIMLARIN AMACI

Son yıllarda yoksulluk, ülkeler içerisinde olduğu kadar uluslararası düzeyde de gündeme geldiği görölmektedir. Bu bağlamda uluslararası kurumlar tarafından yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için çeşitli çalışmalar yapılmıştır.³²Kalkınmanın finansmanı en çok uluslararası işbirliğinin oluşturulması, önemli bir kaynağı olarak görölmektedir. Kalkınmanın küresel finansmanında katkı sağlayabilmesi için, devletlerinin işbirliği yapmaları ve gelişmekte olan ülkelerin ortak ihtiyaçlarına odaklanmaları gerekmektedir. Bu işbirliği devletler arasında ekonomik işbirliğine yol açarak, yoksul ve gelişmekte olan ülkelerde sosyal, ekonomik ve insani kalkınmayı teşvik etmektedir. Kalkınmanın finansmanı resmî kurumlar, özel sektör ve sivil toplum işbirliği tarafından yapılmaktadır.³³

Dış yardımların ilk ve temel amacı ekonomik kalkınmayı sağlamaktır. Bu temel amaç: Dış yardımlarda bulunan ülkeler, yardım alan ülkenin altyapı yatırımlarını yapma, tarım sektörlerine destekleme, teknolojiyi geliştirerek ekonomik büyümelerine hızlandırmaktır.³⁴Ayrıca eğitimi, sağlığı, çevreyi ve sosyal politikayı iyileştirme, doğal afetlere maruz kalan insanlara yardım etme, gıda ve yaşamsal maddelerin temini için zorluklarla karşı karşıya kalan insanlara yardımda bulunmaktır.³⁵Dış yardımlar, ihtiyaç duyan ve gelişmemiş ülkelerinin ekonomik büyümelerine ve kalkınmalarına katkı sağlamakla birlikte, ekonomik kalkınma, elde edilen geliri tasarruf ve yatırım yapılmasıyla gerçekleşecektir. Ancak gelişmemiş ülke, mal üretim kapasitesine sahip olduğunda, ülkenin ekonomik büyümesi mümkün kılınmıştır. Bu durum yardım alan ülkede verimliliği arttıracaktır. Kalkınma, sadece ülkesel anlamında olmayıp, aynı zamanda ülkenin bireysel kalkınmasını da içermektedir.

Dış yardımlar yardım alan ülkenin ekonomik büyümesine ne oranda fayda sağlayacağı ile ilgili çalışmalarda, %13 olarak saptanmıştır.³⁶ Dış yardımların, yardım alan ülkenin demokratikleşmesine de katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Birçok yardım yapan ülke, dış yardım politikalarında, yardım yapılan ülkenin demokratik sistemin

³²Şebnem Tosunoğlu, “Türkiye’nin resmi kalkınma yardımları politikası eğilimler ve hedefler”, **Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**. (HAK-İŞ yay.), Ankara, s. 11, 2015,

³³ Tosunoğlu, s. 11

³⁴ Steven Radelet, “A primer on foreignaid”, **Center for Global Deveelopment**, (SSRN yay.), 2007, s. 10. <https://papers.ssrn.com> Erişim tarihi: 2. 6. 2019

³⁵Radelet, s. 10.

³⁶ Hasan ÖZTÜRK, Sevinç Öztürk, “Türkiye’nin dış yardım stratejisi, sorunlar ve öneriler”, Bilge **Adamlar Stratejik Araştırma Adamları**, (Bilgesam yay.), İstanbul, 2012, s. 25-33 <http://www.bilgesam.org>: Erişim tarihi: 28. 4. 2019

uygulanmasını ve demokratik hükümetler kurulmasını belirlemiştir.³⁷ Çünkü demokratik bir sistem içerisinde olan devletler kendi kaynak verimliliklerini faydalı bir şekilde kullanarak, iyi politikalar yürütecek, bu sayede ülkelerinin kalkınması da hızlandırılacaktır. Ayrıca demokratik yönetimin yürütmesiyle ekonomi politikaları daha etkin hale gelecek, iyi ekonomi politikaları sağlayarak ekonomik refah düzeyini yükseltecektir. Demokratik bir sistem kurulabilmesi için yapılan dış yardımların işe yaramadığı ile ilgili eleştiriler de bulunmaktadır; bu eleştirilerde Irak örnek olarak gösterilmektedir.³⁸ 1976'dan bu yana UNDP Irak'ta, demokratik hükümet kurulması, kriz önleme, yoksulluğun azaltılması, AIDS gibi tehlikeli hastalıkları karşı önleme ve tedavi, enerji ve çevre korunması gibi konularında yoğunlaşmaktadır. Ancak Irak'a 1976-2003'e yapılan tüm dış yardımlar, Irak'ta demokratikleşmenin ve iyi bir yönetim kurulamadığı vurgulanmaktadır.³⁹

2011-2015 yılları arasında USAID "Policy Framework" raporuna göre, bugün dünyanın yoksul ve orta gelirli ülkeler arasında Çin, Hindistan, Güneydoğu Asya yer aldığı, ekonomiler büyümeye devam ettiği ve 2025 yılına kadar küresel yoksulluğun düşeceği ve orta sınıfın sağlanacağı belirtilmiştir.⁴⁰ Ancak, bu ülkelerin ekonomik büyümeleri düzenli bir şekilde gelişmediği takdirde, gelir eşitsizliğinin artması ve sosyal ve politik baskının artmasına sebep olacağı nedeniyle, bu durum ister istemez Çin, Hindistan ve Güneydoğu Asya ülkeleri ve dünyayı olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir.⁴¹ Dünya'da yoksul ve orta gelirli ülkeler sadece adı geçen ülkeler değil, bazı küçük ve hiçbir doğal kaynağı sahip olmayan ülkeler de ekonomik büyümelerine sürdürme ve ekonomik refah seviyelerine artırmak için mücadele etmektedir. Böyle ülkeler, yıllar önce sona eren savaşlarının gölgesinde olup savaşın olumsuz etkileri ile başa çıkmak için mücadele etmektedir.

Gelişmemiş ve yoksul ülkeler genelde uluslararası kuruluşlar Amerika Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) vs. tarafından yapılmaktadır.⁴² Kalkınma yardımında bulunan ülke, yardım alan ülkenin politikasını bir takım değişiklik getirebilmektedir. Böylelikle hükümetler arasındaki ilişkileri

---

³⁷ Öztürk, Öztürk, s. 25.

³⁸ Alberto Alesina, Beatrice Weder, "Do Corrupt Governments Receive Less Foreign Aid", **American Economic Association**, America 2008, s. 12, 30. <https://www.jstor.org/stable> Erişim Tarihi: 10.1.2019

³⁹ Alesina, Weder, s. 30

⁴⁰ USAID, s. 4

⁴¹ USAID, s. 4

⁴² Tosunoğlu, s. 12.

güçlendirerek, küresel düzeyde de politika değişimi mümkün kılınmıştır.⁴³Yapılan yardımlar, yardım alan ülke açısından stratejik olarak o ülkenin ekonomik ve politik kapsamıyla ilgilidir.⁴⁴

Kalkınma yardımları ile yapılan sayısız çalışmalarda; yardım alınan ülkelerin kaynak transferleri artacağı ve bazen politika çıkarlarını da içerebileceği belirtilmektedir.⁴⁵ Ancak bu çalışmaların sonucunda, dış yardımlarının az gelişmiş ve yoksul ülkelerinin ekonomik büyümeleri üzerinde uzun vadede etkin olamayacağı belirtilmiştir.⁴⁶ Dış yardımlarla sadece yatırım yapılarak ekonomik büyüme mümkün görülmüştür. Böylelikle yardım alan ülke, yatırımlardan ülkeyi çok düzenli bir şekilde finanse edebilmektedir.

İkinci Dünya Savaşından önce dış yardım kavramı çok bilinmezken, savaştan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Sovyet Birliği'ni kendine karşı tehdit olarak gördüğü için, dış yardımları uygulamaya başlamıştır. Dış yardımlar ilk önce Avrupa ülkeleri savaştan harap olmuş hale geldiği için, Avrupa ülkelerine yönelik başlatılmıştır. ABD Başkanı Harry S. Truman'ın kararıyla ve daha sonra ABD Dışişleri Bakanı George Marshall önerileriyle Avrupa'nın değişik ülkeleri askeri ve ekonomik ağırlıklı ABD yardımı almaya başlamıştır. Daha sonra Marshall Planı bağış yardım programı ile Batı Avrupa ülkeleri çok hızlı bir ekonomik gelişmeye şahit olmuştur.⁴⁷ Batı Avrupa'nın ekonomisinin büyümesi çok kısa bir zaman zarfında gerçekleşmiş ve az gelişmiş ülkelere yardım yapabilecek duruma gelmişlerdir. 1950'lerde en çok dış yardım alan ülkeler Batı Avrupa ülkeleri iken, 1980'lerde ise Mısır, İsrail, Orta Doğu, Asya ve Orta Asya ülkeleri olmuştur.⁴⁸ 1991'de Soğuk Savaş bitiminde Sovyet Birliğinin parçalanması ile birlikte ABD küresel anlamda tek süper güç olarak ortaya çıkmışken, Japonya ve Almanya dünya ekonomik gücü olarak ve Rusya Federasyonu da askeri açıdan uluslararası sistemde yer almıştır.⁴⁹

Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler ekonomik açıdan, kalkınmalarını hızlandırmak için dışarıdan veya ulusal düzeyde motive edilmeleri gerekmektedir. Böylece

---

⁴³ Ferda Karagöz, **Yoksullukla mücadelede dış yardımın etkinliği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2007.

⁴⁴ Bu konuda bkz: Greenhill vd., s. 9-10

⁴⁵ Roodman, s. 49

⁴⁶ Roodman, s. 49

⁴⁷ Salih Doğan, "Türkiye'nin geniş Orta Asya coğrafyasına yönelik faaliyetleri, Afganistan örneği", (Ed: E. Akıllı), **Türkiye'de ve Dünya'da Dış Yardımlar**, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s. 125.

⁴⁸ Arslan, Kiper, s. 13

⁴⁹ Özgür Tüfekçi, "Yükselen güçler ve dış politika aracı dış yardımlar" (Ed: Erman Akıllı), **Türkiye'de ve Dünya'da Dış Yardımlar**. Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s. 102-103.

sermaye birikimi yapmakta zorluk çeken ülkeler için dış yardımlar ekonomik büyümelerinde temel rol oynamaktadır. Dış yardımlar genelde bir ülke veya birkaç ülke bir araya gelerek, uluslararası kuruluşlar oluşturup, ihtiyaç duyan ülkelere yardımlarda bulunmaktadır. Dış yardımlarının asıl amacı; az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere yapılan yardımlar, ekonomik olarak bağımsızlığı kazanmaları ve dış yardımın kesilmesi durumunda iktisadi büyümesine devam edebilmeleri içindir. Dış yardımın kuramsal olarak temel amacı bundan ibarettir. Ancak bu yardımlar kalkınma amaçlı kullanılarak, ülkenin ekonomik bağımsızlığını ortadan kaldıracak miktarlarda olmamasına dikkat etmek gerekmektedir. Yardım yapan ülkeler, politik güçlerinin artırma amaçlı olduğu bariz bir şekilde görülmektedir. Bazı gelişmekte olan ülkelerin kendi kalkınmaları tamamlanmadığı takdirde, dış yardımlarında bulunma amaçları politik güç kazanmaktır. Radelet'e göre "dış yardımlar bazen ekonomik büyüme ve kalkınma arasında bir ağ kurmadığı da mümkündür".⁵⁰ Yardım alan ülke açısından bakıldığında, dış yardımlar ülkeye yüklenen mali yüküdür, çünkü yapılan yardımlar geri ödemeli veya hibe şeklindedir. Dış yardımlar devlet ve resmî kurumlar tarafından gerektiğinden fazla harcanabilir, yolsuzluğa yol açılabilir. Kötü yönetimler yönetmeyi devam edebilerine yardımcı olabilir, iş gücü azalığı olabilir, zayıf altyapı vs. gibi birçok soruna yol açabilir.⁵¹

Dış Yardımları kalkınma yardımları komitesi tarafından üç şekilde belirlenmiştir: Gelişmemiş ve düşük geliri olan ülkelere yapılan kalkınma yardımları, zengin ve geliri üst düzeyde (kişi başı 9000 dolar) olan ülkeler ve Sovyet Birliğinin parçalanması sonucunda, bağımsızlığını kazanan ülkelere yardımları ve dernekler, şirketler, sivil toplum kuruluşları vb. tarafından yapılan yardımlardır.⁵² Dış yardımlar kapsayıcı bir şekilde, yazar Başak tarafından iki şekilde sınıflandırılmıştır. Bunlar: İkili ve çok taraflı yardımlardır.⁵³ İkili ve çok taraflı yardımlar kapsamında maddi yardımlar, gıda yardımları, eğitim ve sağlık yardımları, proje yardımları, teknik yardımlar, altyapı yardımlar yer almıştır. İkili ve çok taraflı yardımları daha çok spesifik anlatmak gerekirse; ikili yardımlar, yardımda bulunan ülkeler ve yardım alan ülkeler arasında yardım anlaşmasıdır. Çok taraflı yardımlar ise, sivil kuruluşlar, uluslararası kurumlar, şirketler, dernekler vs. tarafından ihtiyaç duyan ülkelere yapılan yardımlardır. Çok taraflı yardımlara göre, ikili yardımların önemi daha fazladır.

---

⁵⁰Radele, s. 9

⁵¹Radelet, s. 9-10

⁵²Arslan, Kiper, s. 19

⁵³Bu konuda bkz: Başak, s. 31.

Çünkü ikili yardımlar kapsamında, yardım alan ülke ve yardım veren ülke arasında iletişim ve ikili ilişkiler gelişmektedir.⁵⁴

Dünyada en çok dış yardımları alan ülkeler Sahraaltı Afrika ülkeleri, Orta ve Güney Asya ve Uzakdoğu ülkeleri olmuştur.⁵⁵ Bu ülkeler arasından az gelirli ülkeler, az gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler, ekonomik büyüme açısından sıkıntı yaşayan ülkeler, adalet ve istikrar sağlayamayan ülkeler yer almaktadır. En çok dış yardımı alan ülkeler kapsamında Sahraaltı Afrika, 1960'larda tamamen dünya dış yardımlarına dayanmış ve küresel yardımların neredeyse tümü bu bölgeye yönelmiştir. Dış yardımlar 1990'ların ilk yıllarında dört farklı amaç üzerine kurulmuştur: Dünya sorunlarına çözüm bulma ile ilgili çalışmalar ve yardımlar, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ilerlemelerine desteklemesi, küresel demokrasinin güçlendirmesi ve kötü yönetim politikalara bir dönüşüm getirmek.⁵⁶ Böylece bu kapsam içerisinde dış yardımlar, Orta Doğu ülkeleri, Latin Amerika ülkeleri ve Afrika ülkelerine daha çok yoğunlaşmıştır. 1990'larda her ne kadar uluslararası sistem, birçok ülkenin yöntemleri ve küresel politika kargaşa içinde olsa da dış yardımlar çok etkileyici çalışmalarıyla gündeme gelmiştir. Dış yardımlarını temin eden kurumlar, yardımları iyi bir şekilde yönetebilme amaçlı açık bir rehber ihtiyacı duymuşlardır. Bu açık rehberde, yardım yapılan ülkelerinin görevleri belirleyici şekilde olması gerektiğidir.⁵⁷ Ayrıca, dış yardımlarının diğer amacı; verimlilik ve ekonomik sürdürülebilirliği ortaya koymaktır. Dış yardımlarının ekonomik ve politika açılarından daha etkin olabilmesi için, tüm yardım yapan ülkeler tarafından bir geribildirim metodu kullanmaları önemli kılınmıştır.⁵⁸

1990 sonu 2000 başlangıç yıllarında ise dünyada dış yardımların yönü artık Uzakdoğu ve Asya ülkelerine dönmüş, çünkü bu dönemde Uzakdoğu ülkeleri ve Asya ülkelerinin ekonomik açısından büyük sıkıntılar yaşamışlardır.⁵⁹ Nitekim bu bölgelerde ekonomik açıdan büyük değişimler görülmüştür. 11 Eylül olaylarından sonra, Irak ve Afganistan uluslararası yardımlara en çok ihtiyaç duyan ülkeler olmuşken, 2005'ten sonra ise Orta Doğu ülkeleri uluslararası yardımlara ihtiyaç duymuştur. 2000'de Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından yapılmış çalışmada; yardımlarının farklı

---

⁵⁴ Arslan, Kiper, s. 18-19.

⁵⁵ Aybars Görgülü, "The litmus test for Turkey's new foreign policy, the historical rapprochement with Armenia", (Ed: Kerem Öktem), **Another Empire, a Decade of Turkey's Foreign Policy under Justice and Development party**, (Politikon yay.), C. 1, Wallonia, 2009, s. 1294.

⁵⁶ Üçkuş, Kendirci, s. 64-65.

⁵⁷ Üçkuş, Kendirci, s. 64-65.

⁵⁸ OECD, development cooperation, s. 4. <http://www.oecd.org/> Erişim tarihi: 10. 3. 2019

⁵⁹ Görgülü, s. 1295.

kıtalara miktarı belirlenmiştir. Bu miktarları aşağıdaki tablo açık bir şekilde göstermektedir.⁶⁰

Tablo 1. 2: OECD'nin Uluslararası Gelişme İstatistiği. Milyar ABD Dolar Olarak

Ülke	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Gelişmekte olan ülkeler	97 218.91	97 218.91	111 655.77	116 851.96	103 105.19	98 258.78	103 927.24	109 549.84	111 198.87
Avrupa Ülkeleri	4997.81	4336.24	4446.88	5639.36	4 910.00	5725.09	7067.52	5036.25	5097.23
Afrika Ülkeleri	39 971.91	40 542.00	49 015.10	46 488.48	45 092.83	44 117.38	45 900.61	46 906.60	47 760.13
Amerika ülkeleri	8441.51	8235.65	8838.70	9172.55	8403.91	8256.46	7942.62	7867.88	8020.95
Asya Ülkeleri	41 691.83	38 523.16	47 230.21	53 695.93	46 819.29	42 885.19	38 553.32	41 049.32	46 239.63
Orta Doğu Ülkeleri	10299.08	6152.44	11639.92	18079.96	10850.55	7113.45	8654.12	11708.29	11986.34

(Kaynak: OECD, development cooperation, 2000: 2).

11 Eylül olaylardan sonra dünyada büyük ekonomik adaletsizliği, terörizm tehditleri artmış ve küresel ekonomik yavaşlama yaşanmıştır. Bu durum, kalkınma sürdürülebilirliğine uzun bir süre için ertelemiştir. Böylece, küresel kalkınmayı yeniden canlandırmak amaçlı; tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hep birlikte kolektif bir şekilde faaliyetlerine gerek duyulmuştur. Bu küresel sorunlara bir an önce çözüm getirebilmek için Birleşmiş Milletler tarafından milenyum kalkınma hedeflerine geliştirmiştir.⁶¹ BM milenyum kalkınma hedefleri (aşırı yoksullukla mücadele, AIDS ve HIV gibi hastalıklara mücadele ve tedavi yöntemleri ve dünyada fakir insanlara benzersiz yardımlar)dir.⁶² Bu plana, tüm uluslararası aktörler de katılmışlardır. Birleşmiş Milletler hükümet, sivil toplumlar ve ortak partnerlerle ivme kazanma amaçlı çalışmaktadır. Ayrıca,

⁶⁰OECD, development cooperation, s. 4. <http://www.oecd.org/>Erişim tarihi: 15. 3. 2019

⁶¹ United Nations, 2000, s. 7

⁶²UniedNations, 2015, s. 20

yardım eden ve yardım alan ülkelerde mevcut bulunan kaynaklarını korunmak ve kullanması ile ilgili iyi yöntem bulmalarına sorumlu olarak belirtilmiştir.⁶³

Yardım alan ülkelerin ekonomik gelişmelerine giden tek yol, ülkeye gelen dış yardımları tasarruf edilmesi ve kalkınmaları için güçlü bir strateji yürütmeleridir. Bu kapsamda, yolsuzlukla mücadele etmelerine zemin oluşturarak, genel ekonomik durumları iyileşip, verimliliğin artacağı belirtilmiştir.⁶⁴ Donör ülke, yardım alan ülkenin kurumsal altyapısına artırmak için teknik destekte bulunması gerekmektedir. Bu strateji ile yardım alan ülkenin kalkınması yeni ve aktif şartlar belirterek, yardım almaları hesap verilebilir hale gelmektedir. Böylelikle sunulan yardımlar iktidarda olanlar tarafından israf edilememektedir. Dış yardımları etkin bir şekilde kullanılması için süreklilik ve reform düzenlemeleri önemli kılınmıştır.⁶⁵ Reform düzenlemeleri zamanla gelişerek çoğu sektörde hakim bir hale gelecektir. Böylelikle ülkenin yönetimi, politika gerginliği, ekonomik politikası düzenlenecektir.⁶⁶ Bu bağlamda, sosyal, siyasi ve ekonomik kapasitelerine geliştirmekle beraber, ülkede verimlilik daha çok artacaktır.

Yukarıdaki satırlarda dış yardımların farklı amaçlar üzerine kurulmuş olduğu ifade edilmiştir. Bu amaçlar çerçevesinde insani dış yardımlar ve askeri dış yardımlar da yer almaktadır. Yardım yapan ülkeler, insani yardımlarla küresel sorunlarının giderilmesi ve sorumluk üstlenmelerinin göstergesidir.⁶⁷ Bu yöntem ile uluslararası arenada kendilerini hem duyarlı hem prestijli göstermeleri ile birlikte ihtiyacı olan insanlara yardım etmektedirler. Bu tür yardımlar, tedarikçi ülkelerinin küresel sorumluluğunu paylaştıklarını göstermektedir. Askeri dış yardımları ise dış politikanın aracı olarak belirlenmiştir.⁶⁸ Bu yardımlar genelde yardım alan ülkenin silahlı kuvvetlerini güçlendirmektedir. Yardım eden ülke açısından, kendi dış politika stratejisine ortaya koymak söz konusudur. Askeri dış yardımlar kapsamında; askeri eğitim programları, askeri malzeme ve silah, yeni teknoloji yardımında bulunma, zırhlı araçlar, askerlerin profesyonel yetiştirmeleri amaçlı yurt dışına kısa kurslara davet edilmeleri gibi mevzuları içermektedir.⁶⁹

---

⁶³Üçkuş, Kendirci, s. 65-66

⁶⁴Üçkuş, Kendirci, s. 67-68

⁶⁵OECD, development cooperation, s. 78, <http://www.oecd.org/>Erişim Tarihi: 20. 3. 2019

⁶⁶OECD, development cooperation, s. 78, <http://www.oecd.org/>Erişim Tarihi:20. 3. 2019

⁶⁷ Tüfekçi, s. 113.

⁶⁸ Tüfekçi, s. 114.

⁶⁹Barış Ateş, “Dış yardımların kamu diplomasisi boyutunda a askeri birliklerin rolü: Yeni görevler yeni kabiliyetler” (Ed: Erman Akıllı), **Türkiye’de ve Dünya’da Dış Yardımlar**, Nobel Yayınları, Ankara, s. 126.

2.2. DIŞ YARDIMLARIN ETKİSİ

Dış yardımları esas olarak 2000 yılında politik amaçlı inşa edilmiştir. Birleşmiş Milletlerin milenyum hedefleri kapsamında dış yardımların etkinliği ve donörlerin yardımları daha fazla genişleme isteği de yer almaktadır. Birleşmiş Milletlerin milenyum hedefleri küresel aktörler tarafından kabul edilmiş ve yardımların etkinliğini vurgulamışlardır. Meksika'nın Monterrey eyaletinde yapılan toplantıda; az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerinin borç yükünü azaltmak ve yardımların geniş yelpazede olması bahsedilmiştir.⁷⁰ Genellikle yardımların politik çıkar üzerine kurulmuş olduğu ve yardım alan ülke açısından uzun vadede nadiren etkinlik sağladığı belirtilmiştir.⁷¹ Dış yardımlarının temel hedefi yoksulluğa karşı mücadele etmektir. Küresel dış yardımları yapan ülkeler, 1990'dan itibaren yoksulluğun yükünü azaltmak amaçlı farklı yöntemler kullanmıŐlardır. Bu bağlamda IMF ve Dünya Bankasının katılım rolü büyük olduğundan, uluslararası kuruluşlarının ilgileri de yoksulluğun azaltmaya yönelmiştir.⁷² Uluslararası kuruluşlar, IMF ve Dünya Bankası tarafından gelişmekte olan ülkelerin ağır borçlarının yükünü azaltmak ve az gelirli olan ülkelerin yoksulluğunu azaltmak için yapısal uyum programları hazırlanmıştır. Yardım alan ülkelerin sanayi sektöründe olan yoksulluğu dikkate alınarak, kırsal ve tarımsal yoksulluğu ortadan kaldıracadığına inanılmıştır.⁷³ Yapısal uyum programı ile dış ticaret artacağı ve yoksulluğun azalması ve ekonomik büyümenin on plana çıkaracağı öngörölmüŐtür.⁷⁴

2.3. DIŞ YARDIMLARIN OLUMSUZ YÖNLERİ

Bazı görüşlere göre, dış yardımlarda bulunan ülkelerin yardımları, yardım alan ülkenin ekonomik refah seviyesini yükselmezken, tersine ekonomik olarak ülkeyi daha kötü bir duruma getirebilir ve dışarıdan alınan yardımlarla devletin iktidardaki elitleri tarafından israf edildiği belirtilmektedir. Ayrıca yoksul insanlara herhangi bir etkisi olmadığı da belirtilmiştir.⁷⁵ Diğer taraftan dış yardımlar vasıtasıyla yardım alan ülkelerdeki yanlış yöntemlerin iktidarda kalmalarına yardım edebilir, bu durum zayıf bir ekonomiye yol açabilir ve kurumsallaŐmaya engel olabilir. Buna ek olarak dış yardımlar, zayıf ve yetersiz hükümetlere güçlendirip fazla kontrol isteklerini arttırabilir, ulusal düzeyde

⁷⁰ Ann S. Viederpass, Ake Per Anderson, "Foreign aid economic growth and efficiency development", **Swedish Agency for Development Evaluation**, (SADEV), 2007, s. 4, <https://www.oecd.org/derec/sweden>, Erişim Tarihi: 29. 4. 2019

⁷¹ Viederpass, Anderson, s. 4.

⁷² Karagöz, s. 5-6

⁷³ Karagöz, s. 6

⁷⁴ Karagöz, s. 6

⁷⁵ Görgülü, s. 1304

rakiplerinden destek alarak güç kazandırabilir. Bu yanlış güçlendirme tüm ülkede istikrarsızlığa ve yolsuzluğa sebep olabilmektedir.⁷⁶ İstikrarsızlık ortaya çıktığında rejimler ve destekleyicileri ülkenin tüm kontrolünü ellerinde tutmak isteyeceklerdir.

Dış yardımların diğer bir boyutu da politiktir. Dış yardımların tarihine bakıldığında, en fazla yardımlar Afrika ülkelerine ulaştırılmış ve temel hedefleri özel sektör yatırımlarını yükseltmektir.⁷⁷ Bu yardımlar Afrika'nın tüm kıtasından devam eden istikrarsızlıklar, güvensizlikler, açlık, susuzluk, yoksulluk ve doğal felaketlere hedeflemiştir.⁷⁸ 1980'lerde Sahraaltı Afrika ülkelerindeki olan ekonomik zayıflığı güçlendirmek ve yapısal düzenleme programlarını desteklemek amaçlı IMF ve Dünya Bankası tarafından yardımlar yapılmıştır. Dış yardımların diğer olumsuz etkisi, yardım alan ülkelerin bürokrasilerini zayıflatabilme ihtimalidir. Sürekli dış yardımlara bağımlı ülkelerin kamu sistemi de zayıftır. Böyle bir sistem içerisinde, kamu sektöründe yetenekli iş gücünün eksikliğinde, yüksek maaş verilerek işe alınmak dış yardımlarla mümkündür. Bununla birlikte dış yardımlar ülkedeki bürokrasi idari kapasitesine de zayıfladır. Çünkü yardım yapan ülkeler, yardımların daha etkin bir şekilde harcanması amaçlı, yerel kurumlarının bürokrasi engellerine kaldırmak isterler, ancak bu durum kamu sektörünün etkinliğini ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca donör ülkeler, yardım alan ülkelerinin çıkar kaynaklarını güçlendirebilir, böylelikle kamu sektöründe yolsuzluğa yol açabilir.⁷⁹

---

⁷⁶ Görgülü, s. 1305

⁷⁷ Juliette Lyons "Foreign aid is hurting not helping Sub-Saharan Afrika", **Le Journal International**. France, 2014, s. 15.

⁷⁸ Lyons, s. 15.

⁷⁹ Görgülü, s. 1306

BÖLÜM II

2.TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA AFGANİSTAN

2.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikası (1945-1960)

Dünya’da, İkinci Dünya Savaş’ın tahribatı dile getirilmeyecek kadar büyüktür. Savaştan dolayı altyapılar çökmüş, ekonomi çok fazla zarar görmüş, ülkelerin iç ve dış borçları yükselmiş, milyonlarca insan hayatına kaybetmiş, şehirler yıkılmıştır. Bunlara rağmen Dünya farklı düzene girmiş ve sömürgeciliğe karşı mücadele etme ve bağımsızlık kavramları ortaya çıkmıştır.⁸⁰ Savaş sonrası ABD ve Sovyetler Birliği iki süper güç olarak ortaya çıkmıştır. Savaştan sonra en çok Doğu Avrupa ülkeleri ve Almanya sosyoekonomik açıdan zarar görmüştür. Bu ülkelerin yeniden yapılandırılmaları için çalışmalar başlamıştır. Sovyetler Birliği ise asker ve sivil olmak üzere 27 milyon insan kayıp vermiş, ekonomik siyasal yapısında da önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır.⁸¹ Sovyetler Birliği, Boğazlarda kontrolü sağlaması isteği, Türkiye tarafından sert tepki alarak, 1945-1953 yılları arasında iki aktör arasındaki ilişkilerinde gerginliğin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.⁸²

İkinci Dünya Savaş’ı sonrasında ABD ile Türkiye arasında Truman Doktrini ve Marshall Yardım Planı imzalanmıştır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, İngiltere’nin ekonomik ve askeri gücü azalmış, kendi içinde sıkıntılar yaşarken Türkiye ile olan ilişkilerinde de bir düşüş yaşanmıştır. Bununla birlikte 1946’da İngiltere, ABD’nin desteği olmadan Yunanistan’daki komünist hareketlerin durdurulmasının ve Rusya’nın Türkiye’ye uyguladığı baskıya direnmenin bir sonuca varmasının mümkün olmadığını söylemiştir. Dolayısıyla İngiltere bölgede, ABD’nin daha aktif bir rol oynamasını talep etmiştir. 1946’da Washington’da, siyasetçiler arasında yapılan görüşmede ABD, Türkiye ve Yunanistan arasındaki çatışmalara bir çözüm getireceğine ve Batı ülkelerinin bölgedeki politikalarının incelenerek yardım edeceğine söz vermiştir.⁸³ Savaşın sona ermesi ile Avrupa’da faşist rejim sona ererken dünya çapında demokrasi hâkim olmuştur. Türkiye de kontjonktüre uygun olarak demokratikleşme sürecine ivme katarak çok partili hayata geçiş sürecine girmiştir. Böylece İsmet İnönü, Türkiye’nin Batı’nın yanında olduğunu göstermek ve Rusya’ya karşı Batı desteğini kazanmak için çabalamıştır. Ancak, Türkiye’nin Batı

⁸⁰Fethullah Akın, “İkinci dünya savaşı sonrası yeni dünya düzeni ve Türkiye”, **Gazi Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi**, Ankara 2016, s. 122.

⁸¹Baskın Baskın, “Türkiye’nin Sovyetler Birliği, ilişkileri”, **Türk dış politikası, kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler yorumlar**, (İletişim Yayıncılık yayınevi), (2 Basım), C.2, Ankara, 2002, s. 499-500.

⁸²Oran, s. 502.

⁸³Şaban Çalış Halis, “Foreign policy and western alignment in the modern republic”, **Turkey’s Cold War**, (IB Tauris yayınevi), C.1, 2017, s. 71-72

tarafında yer alması gayesi, 'Batının tüm normlarını uygulaması şartıyla' karşılaşmıştır. Bu normlar içerisinde yer alan temel ilke, ülkede demokrasi güçlendirmesi olmuştur. Türkiye 1947'den itibaren Batı Blokuna katılmış ve bu Türkiye'nin ekonomi politikasını daha liberal bir hale getirmiştir.⁸⁴

Türkiye'nin NATO'ya katılması, NATO'ya üye olan ülkelerin dikkatini çekmiş ve ABD'nin Türkiye'ye karşı daha dikkatli davranmasına sebep olmuştur. 1951'de NATO Bakanlar Konseyi, tarafından Türkiye ve Yunanistan NATO üyesi olarak kabul edilmiştir.⁸⁵ 1950'de Kore Savaşı'nda Türkiye'nin yer alması, Türkiye'nin liberal ve demokrat bir ülke olduğunu uluslararası alanda göstermesi konusunda fırsat oluşturmuştur. Aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası arenada prestiji daha çok yükselmiş ve ABD nezdinde Türkiye Batılı ülkelere göre daha güvenilir bir ülke haline gelmiştir. Türk siyasetçileri tarafından, Kore Savaşı'na katılmanın, Türkiye'nin Batı ile yakın bağlar kurulmasına ve ülkenin ekonomik, diplomatik ilişkilerini ve askeri gücünü artıracığına inanılmıştır. Amerikan medyasında, Türk askerleri korkusuz ve sert savaşçılar, olarak görülmüştür. Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılması, Amerika halkında olumlu bir etki bırakmıştır.⁸⁶

1960'larda, hem Türk dış politikası hem Türk-Arap ilişkileri açısından belirli dönüm noktaları yaşanmıştır. Bu bağlamda, Türk liderler Kıbrıs mevzusunda Arap desteğini almak ve Körfez ülkeleriyle iyi ilişkiler kurabilmek için çabalamışlardır. Türk-Arap ilişkileri, Turgut Özal ve Necmettin Erbakan döneminde daha çok geliştirilmiştir. Özal, Türkiye'nin ekonomisinin gelişmesinde, komşuluk ilişkilerinin önemli olduğunu ifade etmiştir.⁸⁷

2.1.1. 1960-1991 Yılları Arasında Türk Dış Politikası

1945-1953 yılları arasında Türkiye ve Sovyet Birliği ilişkileri gergin iken, 1964'ten sonra normalleşmeye başlamıştır.⁸⁸ Bu dönemde Türkiye'nin çok taraflı politika uygulama isteği uluslararası konjonktürde uygun olmadığı için uygulamaya geçememiştir. Aynı dönemde Türkiye güvenlik açısından ve Sovyetler Birliğini tehdit olarak algılaması ve bu sebepten dolayı Türkiye'nin Batı taraflı olması gerektirmiştir. 1970'lerin sonlarına doğru

---

⁸⁴ Çalış, 59-80

⁸⁵ Oran, s. 545.

⁸⁶ Çalış, s. 96.

⁸⁷ Abou El-Khaled, Fadl", Arab Perceptions of contemporary Turkish foreign policy, cautious engagement and the question of independence", (Ed: Kerem Öktem), **Another Empire, a Decade of Turkey's Foreign Policy under Justice and Development party**, (Politikon yay.), C. 1, Wallonia, 2009, s. 233.

⁸⁸ Oran, s. 772.

geldiğimizde Türkiye ve Yunanistan arasında uzun süre devam eden Kıbrıs sorunu çözülmüştür. Ayrıca 1979'de Afganistan'ı Sovyet Birliği işgali ve İran'ın rejim değişikliği ile dünya ülkeleri tarafından dikkat çeken bu bölgeler olmuşlardır. Afganistan Sovyetler tarafından işgal uğraması, ABD için büyük bir trajedi olmuştur.⁸⁹ Dolayısıyla bu durum Ortadoğu ülkeleri ABD'nin dikkatine daha çok çekmiştir. Bu dönemde yaşanan olaylar, Türkiye'nin stratejik önemine yeniden hatırlatmıştır. Türkiye ve Afganistan arasında Osmanlı döneminde başlayan dost ilişkileri bu döneme kadar devam etmiştir.

Türkiye'nin Güneydoğu Avrupa ile ilişkisi, 1989 yılında Komünizmin çöküşü ve 1990'larda Yugoslavya'nın dağılmasına dayanmıştır. Güneydoğu Avrupa'da, Türkiye'nin dış politikası üç noktaya odaklanmıştır. Bunlar; tarih ve diplomasi rolü, ekonomik etkileşimi, kimlik ve taban politikasıdır.⁹⁰ Türkiye'nin dış politikası diplomatik düzeyde, başarılı arabuluculuk ve iyi komşuluk ilişkilerini savunmuş ve bu konular üzerine çalışmıştır. Türkiye'nin ekonomik düzeyde, istihdam edebilme ve düşük seviyede doğrudan yatırım yapabilmeye sahip olduğu ifade edilmiştir. Temel politika düzeyinde ise, sivil toplum ve kültürel düzeyi yumuşak bir güç yaratmış ve Müslüman topluluklarla dayanışma ortaya koyulmuştur. Hıristiyan elit politikacılara göre Türkiye'nin Balkanlarla, çok boyutlu dış politikası, tarihsel bağları ve ekonomik etkileşimi çok önemli kılınmış ancak evrensel olarak değerlendirilmemiş olduğunu ifade etmişlerdir. Türkiye'nin bu politikasının, dış politikadan ziyade, daha çok bölgesel koşullar ve pragmatik düşüncelere dayanmakta olduğu söz konusu olmuştur.⁹¹

2.1.2. Soğuk Savaş Döneminden Sonra Türk Dış Politikası (1991-2002)

Kafkasya; Türkiye, Rusya ve İran'ın bulunduğu noktadır. Kafkasya Avrupa ve Asya çevresinde geniş jeopolitik bir bölge sayılmaktadır. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ile dünyada yeni çatışma sahalarını da ortaya çıkarmıştır. Bunlardan biri de Güney Kafkasya'dır. Güney Kafkasya, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'dan oluşmaktadır. Güney Kafkasya, Sovyet Birliği döneminde en çatışmalı bölgelerden sayılmaktadır. Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın jeopolitik mücadeleleri, enerji kaynakları ve enerji nakil yolları üzerinde bulunmaktadır. Bu sebepten, bölge küresel güç mücadele merkezine dönüşmüş ve bölgedeki çatışmalar, büyük güçlerin çıkar konusu haline

⁸⁹İdris Bal, "Türk dış politikası 1960-1980", 2016, s. 7 <https://www.tarihtarih.com> Erişim Tarihi: 6.5. 2019

⁹⁰Othon Anastasakis, "Turkey's assertive presence in Southeast Europe, between identity politics and elite pragmatism", (Ed: Kerem Öktem), **Another Empire, a Decade of Turkey's Foreign Policy under Justice and Development Party**, (Politikon yay.), C.1, Wallonia, 2009, s. 186.

⁹¹Anastasakis, s. 186.

gelmiştir. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmalar, Dağlık Karabağ bölgeleri için devam etmiştir. Bu bağlamda, Azerbaycan ve Ermenistan siyasetçileri bölgenin politika ve ekonomik kontrolünü kaybetmemek için Türkiye'nin müzakereye katılmasını talep etmişlerdir.⁹²

Türkiye, bölgede siyasi nüfusa sahip olabilmek için, siyasi ve ekonomik sistemini kalkınma modeli olarak sunmaya karar vermiştir. Ancak, Türkiye bu planında başarısız olmuştur. Çünkü Türkiye bölge ile ilgili yeteri kadar bilgiye ve yeni ortaya çıkan devletlerin finansal ihtiyaçlarını karşılayabilecek gerekli kaynaklara sahip olamamıştır. 1990'larda Türkiye'nin uyguladığı aktif dış politika, Kafkasya bölgesinde önemli rol oynamıştır. Aslında Türkiye, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, ortaya çıkan yeni devletlere ve Orta Asya devletlerine ortak bir dış politika uygulamıştır. Fakat Türkiye'nin dış politikası bu dönemde, Orta Asya'da başarılı olamamış, dolayısıyla Türk Devleti, Hazar bölgesi ve Kafkasya üzerine yoğunlaşmıştır. İki bölge arasındaki enerji nakli için Türkiye'nin önemi ayrıdır. Türkiye'nin Azerbaycan ile süren ilişkisi, Türk-Ermeni sorununu daha karmaşık hale getirmiştir. Türkiye ve Ermenistan ilişkileri, bölgesel ve yerel ilişkilerden ziyade çok yönlü bir dış politika ile şekillenmiştir. Bu konuda Ermeni meselesinin, Türk dış politikasında Kıbrıs meselesinden sonra gelen önemli ve karmaşık bir konu olması etkili olmuştur.⁹³

2.1.3. 11 Eylül sonrası Türk Dış Politikası (2002-2019)

Türkiye, yeni dönemde farklı dış politika izlemiş özellikle Adalet Kalkınma Parti iktidara geldiğinde, Türk dış politikasının daha aktif bir hale geldiği görülmüştür. AK Parti döneminde özellikle 2002-2016 yılları arasındaki Türk dış politikası, dönemin Dışişleri Bakanı ve sonrasında Başbakan olan Ahmet Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik* (Strategic Depth) adlı kitabında anlattığı vizyon zemininde inşa edilmiştir. Türkiye için Arap dünyası, coğrafi ve tarihi bağlara sahip olması nedeniyle öneme sahiptir. Türk liderler tarafından bölgesel işbirliğinin kurulması ve pro-aktif bir tutum ortaya konulması hakkında ısrar edilmiştir. Diğer taraftan Türkiye'ye yöneltilen "eksen kayması" ve 'Yeni Osmanlılık' iddiaları Batı tarafından sıkça dile getirilmiş olsa da Türkiye'ye tarafından kabul edilmemiştir. Adalet Kalkınma Partisi ekonomik ve ticaret işbirliğini geliştirmek ve bir arada yaşayabilmek için çabalamıştır. Arap dünyasına yönelik Türk dış politikası, komşularla sıfır sorun politikası (zero-problems policy) uygulanmıştır. Türkiye bu

---

⁹² Görgülü, s. 286.

⁹³ Görgülü, s. 287

politikası ile uzun süre devam eden bölgesel çatışmaların müzakerelerine dahil olarak veya 3. parti olarak arabuluculuk yolunda bir çözüm getireceğini belirtmiştir. Bu bağlamda Irak Savaşı'ndan önce, Türkiye bölgedeki liderleri bir araya getirdiği zirvede İsrail ile Suriye arasında devam eden çatışmaya bir çözüm getirmek için arabuluculuk yapmıştır.⁹⁴ Ayrıca Adalet Kalkınma Partisi komşu ülkeleri ile sıfır sorun politikası kapsamında, Türkiye ve Ermenistan'ın ilişkilerinin iyileşmesi için çok çaba sarf etmiştir.⁹⁵

Balkanlarda, Adalet Kalkınma Partisi'nin aktivist bir yaklaşıma dayandığı ve Türkiye'nin jeopolitik fırsatının, Balkanlarda güçlü bir etki yarattığı söz konusu olmuştur. Türkiye'nin Balkanlarda böyle bir fırsat elde etmesi; Kosova ve Bosna'da cereyan eden istikrarsızlıklardan kaynaklanmıştır⁹⁶. Bu bölgelerde istikrarsızlık, 1990'larda olduğu kadar olmazsa da barışı sağlamak için diğer ülkelerden yardıma ihtiyaç duyulmuştur. Türk dış politikasının, komşularla sıfır sorun politikasının ve stratejik derinliğin en iyi şekilde uygulanabileceği bölgenin Balkan ülkeleri olduğu ifade edilmiştir.⁹⁷ Türk dış politikasının Arap dünyasındaki tezahürü incelendiğinde Türk-Arap ilişkilerinin eskilere dayanmakta olduğu ve Arapların işgalci devletlere karşı, Türkiye'nin yardımına ihtiyaç duymuş olduğu görülmüştür. Araplar, Osmanlı'nın ardından sömürgecilikle ve dış müdahalelerle mücadele etmişler ve bölgesel güç çatışmalarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Türkiye, Cumhuriyeti ilk yıllarında, Osmanlı'nın eski Arap vilayetlerine izolasyon politikası izlenmemiştir.⁹⁸

Türkiye'nin ekonomik ve siyasi dinamikleri onu 21.yüzyılın sonunda ilgi çekici bir ülke haline getirmiştir. Türkiye aktif ekonomi gelişmeleri, kültürel ve diplomasi ilişkileri yönünde adımlar atmış ve yumuşak güç kavramını ortaya koymuştur. Bu dönemde Türkiye, ticari bağlarını güçlendirmeyi, komşuluk ilişkilerini daha iyi geliştirmeyi ve komşu ülkelerin kriz ve çatışmalarına arabulucu ülke olarak bir çözüm bulmayı amaçlamıştır. Bu dönemde Türkiye sadece komşu ülkeleri ile değil, aynı zamanda Batılı ülkelerle de siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmuştur. Böylece Türkiye'nin öz güveni daha çok yükselmiş, ancak Türkiye'nin İran ile gelişen iyi ilişkisi, ticari bağları ve ekonomik genişleme çabaları Batıyı rahatsız etmiştir.⁹⁹

---

⁹⁴Fadl, s. 234.

⁹⁵Görgülü, s. 288

⁹⁶Görgülü, s. 290

⁹⁷Anastasakis, s. 187.

⁹⁸Fadl, s. 232

⁹⁹AKKOYUNLU, Karabekir, "Turkey's Iranian conundrum, a delicate balancing act", (Ed: Kerem Öktem), **Another Empire, a Decade of Turkey's Foreign Policy under Justice and Development party**, (Politikon yay.), C. 1, Wallonia, 2009, s. 259.

2000'lerde Türkiye ve İran arasında büyük gelişmeler yaşanmış, özellikle ticari ilişkilerinde gelişmeler, enerji ve güvenlik alanlarında işbirliği görülmüştür. İki ülke arasında gelişen ilişkiler, Batı ülkelerinin tepkilerine sebep olmuştur. 2009'da İran'ın seçimlerinde Mahmoud Ahmedinejad'ın yeniden Cumhurbaşkanı seçilmesini destekleyen ilk ülke Türkiye olmuştur.¹⁰⁰ Batı, İran'ı Ortadoğu'lu devletlere karşı büyük bir tehdit sayarak, Ankara'nın İran ile devam eden işbirliğinin doğru olmadığını söylemiştir. Bunlara rağmen, Türk Devleti İran ile ilişkilerinde değişiklik yapmamış ve İran Devleti'ni eleştirmemiştir. 2009 yılında İsrail'in Gazze'ye gerçekleştirdiği saldırı sonrasında, Türkiye Gazze'ye maddi destekte bulunmuştur.¹⁰¹

2.2. TÜRKİYE'NİN DIŞ YARDIMLARI

Türkiye, 1940'lardan beri dış ülkelere yardım almışken 1980'li yıllardan bu yana yardım etmeye başlamıştır. Türkiye'nin ilk yardımı 1985'te gıda malzemelerinden başlamış ve devamında her alana yayılmıştır. Türkiye, yapılan yardımların envanterini çıkarıp raporlarını oluşturmamıştır. Bu durum Türkiye'nin yaptığı yardımların uluslararası platformda tanıtılamamasına ve koordinasyonsuzluğa sebep olmuştur. Bu bağlamda Türkiye yardımlarının uluslararası platformda tanıtılması için 1992 yılında kurulan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) kalkınma yardımlarının envanterinin tutulması için görevlendirilmiştir. TİKA zamanla işlevsel bir örgüt haline gelerek finansal büyüklüğünü ve coğrafi kapsamını giderek artırmıştır. TİKA'nın faaliyetlerinden kısaca bahsedilecek olursak; işbirliğinde bulunması hedeflenen ülkelere, ticari, iktisadi, eğitim alanlarda desteklemesi, ihtiyaç duyulan ülkelere maddi yardımlarda bulunması, ekonomik büyüme konusunda desteklemesi, insani yardımlarda bulunması, kalkınma yardımları ve ortak projelerin yürütmesinden ibarettir.¹⁰² Türkiye'nin dış ekonomik yardımları, iki ana başlık üzerinde ele alınmaktadır. İlk olarak Türkiye ve diğer partnerler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesini amaçlanarak ve ağırlıklı olarak alıcı ülkenin sürdürülebilir kalkınmasının desteklenmesine yönelik uygulamalar TİKA tarafından icra edilmiştir. İkinci olarak da acil insani yardımlar yer almaktadır, ki Afet ve Acil Durum Yöntemi Başkanlığı(AFAD) başta olmak üzere Kızılay, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ve Diyanet İşleri Bakanlığı gibi kamu kurumları tarafından pek çok yardım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.¹⁰³ Ayrıca teknik yardımlar için uzman bir ekip

---

¹⁰⁰ Akkoyunlu, s. 260

¹⁰¹ Akkoyunlu, s. 260

¹⁰² Erman Akıllı, **Türkiye'de devlet kimliği ve dış politika**, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s. 143.

¹⁰³ Kürşad Halil Aslan, "Dış yardımların Türkiye'nin yumuşak gücüne etkisi", (Ed: Erman Akıllı), **Türkiye'de ve Dünya'da Dış Yardımlar**, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s. 1.

oluşturmuş, elektronik ortamda veri toplama programı ve yardımların maliyeti için bütçe geliştirmiştir. Yapılan yardımlar geçmiş yıllara göre daha çok veri toplanması konusunda önemli olmuştur.¹⁰⁴Türkiye, 1990'lardan bu yana uluslararası arenada dış yardım politikasını ortaya koymuştur. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası Marshall Planı ile ABD'den yardım alan ülkeyken, Soğuk Savaş sonrasında ülkede gelişmişlik seviyesi artmaya başlamış ve yardım eden bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'nin dış yardımları, dış politikasında önemli rol oynamaya başlamıştır. 2010 yılından beri Türkiye, herhangi bir dış yardım almamış, tam donör bir ülke haline gelmiştir.¹⁰⁵Türkiye, ABD ile ilişkilerini ve NATO içindeki yerini geliştirmesinin yanı sıra AB'ye üye olabilmek için önemli adımlar atmıştır. Aynı zamanda Türkiye, Orta Asya, Kafkaslar, Rusya, Ortadoğu, Balkanlar ve Afrika'da önemli bir yere sahip olmuştur. Türkiye, dış politika ilişkileri bağlamında kalkınma yardımlarının çalışmalarını Asya, Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'ya doğru genişletmiştir. Türkiye'nin bu ülkelere yapılan yardımlarının yanı sıra, ikili ilişkilerini de geliştirmiş ve stratejik köprü olarak gelişmiş ülkeler ile geliştirmekte olan ülkelerin işbirliğini sürdürmelerine zemin oluşturmuştur. Türkiye, BM tarafından belirlenmiş olan Milenyum Hedefleri'ni (aşırı yoksulluk ve açlığı ortadan kaldırması, evrensel ilköğretimi desteklemesi, cinsiyet eşitliğini desteklemesi ve kadınları güçlendirmesi, çocuk ve anne ölüm oranını azaltmasıyla ilgili çalışmaları, HIV AIDS ve sıtma gibi hastalıklara mücadele etmesi, çevresel sürdürülebilirliği sağlaması ve kalkınma amaçlı küresel ortaklık geliştirmesi) gerçekleştirmesi için donör bir ülke olarak adlandırılmıştır.¹⁰⁶Türkiye geliştirmekte olan ülkeleri ile gelişmiş ülkeler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda bölgede; kurumsal işbirliği şartlarını oluşturması, serbest piyasa ekonomisinin gelişimini sağlaması, doğal afetler, iç veya dış çatışmalarda insani yardımlarda bulunması, uluslararası kuruluşlarla işbirliğini geliştirmesi amacıyla kalkınma yardımları gerçekleştirmiştir. Türkiye 2004-2005 yıllarında kalkınma yardımları hedefleri çalışmalarını gerçekleştirmiş ve giderek yardımlarını artırmıştır. Böylelikle Türkiye uluslararası arenada "Yükselen Donör" bir ülke olarak belirtilmiş ve uluslararası olarak kabul görmeye başlamıştır.¹⁰⁷

2015'te TİKA'nın gerçekleştirdiği proje kapsamında Afganistan'ın kuzey bölgesinde yer alan Balkh Vilayeti Sultan-ul Ulama Hoca Bahauddin Veled Medresesi bina

¹⁰⁴Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu, (TİKA),2005, s. 5, <http://www.tika.gov.tr>Erişim Tarihi: 3. 4. 2019

¹⁰⁵ Öztürk, Öztürk, s. 33

¹⁰⁶Millennium Development Goals Indicators 1990-2005", **United Nations for MDG Indicators**,(United Nations site yay.),2005, <https://unstats.un.org>, Erişim Tarihi: 24. 3. 2019

¹⁰⁷Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu, (TİKA), 2005, <http://www.tika.gov.tr>, Erişim Tarihi: 24. 3. 2019

yapımı yer almaktadır. Bununla birlikte Khoca Gulak köyünde ihtiyaç sahiplerine ve evsiz insanlara 28 evden oluşan yerleşim yeri ve bölgede Camii, çevre duvarı ve stabilize yol inşası TİKA tarafından yapılmıştır.¹⁰⁸ 2016'da Afganistan kuzey bölgesinde yer alan Mezar-i Şerif Yetimhanesi'nin tahrip olan binasının imarı ve çevre düzenlemesi TİKA tarafından yapılmıştır. Ayrıca yurt kullanım amaçlı ek bir bina inşa edilmiş ve fiziki ortam hazırlanmıştır.¹⁰⁹2018'de TİKA'nın Kabil Afganistan'da gerçekleştirilen proje kapsamında, Kabil Kız Meslek Enstitüsü ve Allauddin Kız Yetimhanesi binalarının malzemelerini yenileme konusunda yardım etmiştir. Kabil Kız Meslek Enstitüsünün kendi binaları olmadığından dolayı, kiralık binada eğitim görmektedir, Enstitünün olan eski harap olmuş binası TİKA tarafından yeniden yapılandırılmıştır. Aynı zamanda Allauddin Kız Yetimhanesinin binası yeniden yapılandırılmış ve binanın tefrişatı bu proje kapsamında yer almaktadır.¹¹⁰

2.3.TÜRKİYE VE AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ

Afganistan coğrafi konumundan ve etnik yapısından dolayı Türkiye ile tarih boyunca dostça ilişkiler gelişmiştir. Türk-Afgan ilişkileri Mahmut Gaznavi dönemine kadar eskilere dayanmaktadır. Osmanlı imparatorluk döneminde daha çok güçlendirilmiştir. Türk-Afgan dostluk ilişkileri 17.yy da başlamıştır. 1762'de Afganistan'ın Şahı Ahmad Khan Abdali, Osmanlı Padişahı II. Mustafa, İran'ın Şii tehlikesine karşı ortak hareket başlaması için Afganistan'a davet etmiş ama II. Mustafa İran'la barışı bozup Afganistan'a yardım etme mevsusunu doğru bulmamıştır.¹¹¹1762 tarihinden sonra Osmanlı ve Afgan devleti, dost ilişkileri çerçevesinde sürdürülmüştür.¹¹²Türk-Afgan ilişkileri en çok Atatürk döneminde gelişmiştir. Afganistan'ın Kralı Amanullah Han 19 Ağustos 1919'da bağımsızlık ilan ettikten sonra, Afganistan'da modernleşme hareketleri hızlı bir şekilde başlamıştır. Afganistan modernleşme konusunda, Atatürk'ün Türkiye'de yürüttüğü çağdaşlaşma hamlesinden örnek almıştır. Mustafa Kemal Atatürk, Batı tarzı yenilikler hedefleyip modern ve yeni bir Türkiye kurarken, doğuyu da unutmamış özellikle Afganistan ile kurduğu özel dostluk ilişkisine oldukça önem vermiştir. İki devlet arasındaki yakın ilişkinin bir göstergesi olarak; 3-11 Ekim 1922'de Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleştirilen Mudanya Ateşkes Antlaşması neticesinde Yunanlılar Batı Trakya'yı

¹⁰⁸TİKA faaliyet raporu, (TİKA), 2015, s. 28, <https://www.tika.gov.tr>, Erişim Tarihi: 24. 3. 2019

¹⁰⁹TİKA faaliyet raporu, (TİKA), 2016, s. 30, <https://www.tika.gov.tr>, Erişim Tarihi: 24. 3. 2019

¹¹⁰Türk İşbirliği Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, (TİKA),2017, <http://www.tika.gov.tr>, Erişim Tarihi: 24. 3. 2019

¹¹¹İzzettin Çopur, "Tarihte Türk-Afgan ilişkileri",2016, s. 1, <http://www.izzettincopur.com>, Erişim Tarihi: 10. 3. 2019

¹¹²Gün Türk, "Osmanlı ve Afganistan", <https://guneyturkistan.wordpress.com>, Erişim Tarihi: 20. 5. 2019

boşaltmışlardır. Bu gelişme karşısında Amanullah Han, sevincini 10 Ekim 1922'deki zafer şöleninde;

“Bu an bütün Afganistan ve bütün İslam dünyası için kutsal bir andır. Çünkü Türkler ve Afganlar kardeşlerdir. Türklerin sevinci bizim sevincimizdir, üzüntüleri bizim üzüntümüzdür” diyerek dile getirmiştir.¹¹³

Kurtuluş Savaşı'nın önderi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 1933 Mart ayında şöyle bir açıklamada bulunmuştur:

*“Bugün günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan Doğu milletlerinin uyanışını da öyle görüyorum. İstiklaline kavuşacak çok millet vardır. Onların yeniden doğuşu refaha yönelik olacaktır. Bu millet tüm zorluklara rağmen başarılı olacak ve kendilerini bekleyen geleceğe ulaşacaktır. Sömürgecilik yeryüzünden yok olacak ve dünyada ırk, din farkı olmadan bir uyum ve işbirliği çağı hakim olacaktır”.*¹¹⁴

Böylelikle iki ülke önderleri de Türkiye ve Afganistan şahsında tüm Asya ile ezilen milletlerin ortak olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁵ Bu dönemde, sömürgeci devletlerin hedefleri arasında yer alan ülkeler, özellikle de Müslüman ahaliye sahip memleketler önem ve öncelik kazanmıştır. Bunların başında da Afganistan gelmektedir. 19. yüzyıl boyunca Rus ve İngiliz emperyalizminin arasında kalan Afganistan, yine de varlığını muhafaza etmiş ve I. Dünya Savaşı'na katılmayarak tarafsızlığını ilan etmiştir. 1921'de Türk-Afgan İttifakı imzalanmış ve bu ittifakın en önemli hususu olarak; ilk kez bir antlaşmada doğu topluluklarının uyanışından, bağımsızlık ve özgürlüklerinden söz edilmiştir. Ayrıca bu antlaşmaya göre; Türkiye, ilk defa bir ülkeye eğitim yardımında bulunmuş ve yardımları uzun yıllar devam etmiştir.¹¹⁶ İki ülke arasındaki antlaşmalar, İslam dünyası için büyük bir umut uyandırmıştır. Atatürk'ün Afgan elçiliğinde yaptığı konuşmasında; Türkiye'nin, İslamiyet için yüzyıllardan beri tek başına savaştığını ve bundan sonra Afganistan'ın da yanında olduğunu memnuniyetle dile getirmiş ve iki ülkenin işbirliğinin İslam ülkelerinin menfaatine olduğunu ifade etmiştir. Atatürk Afgan padişahlarıyla dostça ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir. Kral Zahir Şah, Afganistan'ın lideri olduğu dönemde ülke pek çok yönde gelişme göstermesine rağmen bir takım siyasi sıkıntılar da ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye, Afganistan'ın içine düştüğü güçlükleri çözmeye çalışmıştır. Öncelikle İran-Afganistan sınır ihtilafı konusunda ve dış politikasında da karşılaşmış olduğu

¹¹³ Türk Afgan İlişkileri” Türkiye Genel Kurmay Başkanlığı, 2009, s. 1.

¹¹⁴ Türk Afgan İlişkileri” Türkiye Genel Kurmay Başkanlığı, 2010, s. 2

¹¹⁵ Türkiye Genel Kurmay Başkanlığı, 2009, s. 2.

¹¹⁶ Selim Cönce, “Afganistan üzerine araştırmalar”, Tarih ve Tabiat Vakfı, (Tatav yay.),2002, s. 142.

problemlerinin çoğunun üstesinden gelmesine yardımcı olmuş, ayrıca Afganistan'ın Milletler Cemiyeti'ne girmesini sağlamıştır. Böylelikle Türk ve Afgan toplumları, İngiltere'nin sömürgecilik tehdidiyle karşı karşıya kaldıkları dönemde, işbirliklerini zamanla pek çok alanda sıkı bir bağa dönüştürmüştür. Özellikle Amanullah Han döneminde Afganistan medeniyete ulaşma çabasında Türkiye'yi kendisine örnek bir ülke olarak almıştır. Bu dönemde ilişkiler karşılıklı menfaat üzerine kurulmuştur.¹¹⁷

Afganistan'da modern eğitim kurumlarının gelişmesi ve 1921 yılında Eğitim Bakanlığı'nın kurulması, dışarıdan alınan yardımlarla başlamıştır. Türkiye ve Afganistan işbirliği 1920 yılından itibaren başlamış ve eğitimin gelişmesi için Türkiye, Afganistan'a birçok öğretmen ve eğitimci göndermiştir. Türkiye, Afganistan'a yönelik yardımlarını Şah Amanullah Han döneminde başlatmış ancak bir süre sonra bu yardımlar sekteye uğramıştır. Nadir Şah'ın Afganistan'a hakim olması ile birlikte, Türk yardımları yeniden başlamış ve 1930 yılında da aratarak devam etmiştir. Afganistan'da görev yapan Türk Elçiler Hikmet Bayur ve Memduh Şevket Esenal sadece Türk-Afgan ilişkilerinde önemli bir rol oynamakla kalmayıp aynı zamanda Türkiye'nin Hindistan ve Orta Asya ülkeleri ile olan ilişkilerini de düzenlemiş ve son derece başarılı olmuşlardır. II. Dünya Savaşı'ndan önce İtalya ve Almanya, Afganistan'a yayılmaya başladığında, bu durum Afgan hükümetini rahatsız etmiş ve Afganistan, Türk Devleti'nden yardım talebinde bulunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, bu konuda Afganistan'a yardım etmiştir. Türkiye, Kabil'i İtalyan ve Alman nüfuzundan kurtarmış ve İran ile birlikte Afganistan'ı Sadabat Paketi'ne dahil etmeyi başarmıştır. Anlaşma İran'ın Tahran şehrinde bulunan Sadabat Kasrı'nda imzalandığı için Sadabat Paketi olarak adlandırılmıştır. Afganistan bu dönemde ekonomik, askeri ve eğitim alanlarında gelişme politikası izlemiştir.¹¹⁸ 11 Eylül'de yaşanan terör saldırısından sonra, ABD Afganistan'da Taliban rejimini devirmek amaçlı müdahalede bulunması, Afganistan ekonomik açıdan eskiye göre daha fazla çökmüş ve dış yardımlara bağımlı bir ülke haline gelmiştir. 2001'den beri Türkiye, Afganistan'a sürekli yardımlarda bulunmuş ve Türk-Afgan ilişkileri çok güçlendirilmiştir.

2.3.1. Türkiye'nin Afganistan'a Yardımları

Türkiye'nin dış politika değişimlerinde en önemli cepheyi, ekonomik kalkınma yardımları oluşturmaktadır. Türkiye kuruluş yıllarında yardım alırken Özal döneminde yardım eden bir ülkeye dönüşmüştür. 1991 yılında SSCB'nin sahneden silinmesi ve Soğuk

¹¹⁷Cöhce, s.142-143.

¹¹⁸Özlem Korkmaz, "Afganistan üzerine araştırmalar", **Tarih ve Tabiat Vakfı**, İstanbul, 2002, s. 217,219.

Savaş'ın sona ermesi ile Türk dış politikasının uygulanmasında büyük değişimler meydana gelmiştir. 1992'de Balkanlar'da ve eski Sovyet topraklarında bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerle, Ankara'nın dış politika gereklilikleri dahilinde gerçekleştirilecek pek çok işbirliği ve ortak faaliyet programları kapsamında koordine edici bir örgütlenme ihtiyacına binaen Türkiye İşbirliği Koordinasyon Ajansı (TİKA) kurulmuştur. Türkiye'nin dış ekonomik yardımları, iki ana başlık üzerinde ele alınmaktadır. İlk olarak Türkiye ve diğer partnerler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesini amaçlanarak ve ağırlıklı olarak alıcı ülkenin sürdürülebilir kalkınmasının desteklenmesine yönelik uygulamalar TİKA tarafından icra edilmiştir. İkinci olarak da acil insani yardımlar yer almaktadır ki Afet ve Acil Durum Yöntemi Başkanlığı (AFAD) başta olmak üzere Kızılay, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB) ve Diyanet İşleri Bakanlığı gibi kamu kurumları tarafından pek çok yardım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.¹¹⁹ Türkiye'nin dış yardımları; Ortadoğu ülkelerine, Asya ve Balkan ülkelerine, Latin Amerika ülkelerine (Karayıp bölgesi, Küba, Meksika, Brezilya, Belize, Gautemala, Honduras) Afrika ülkelerine ve Afganistan'a gerçekleştirilmektedir.¹²⁰

11 Eylül olaylarından sonra, ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ile birlikte Afganistan, dünya genelinde dış yardımlar konusunda bir odak nokta haline gelmiştir. Türkiye ve Afganistan arasındaki ilişkiler 2001'den sonra başlamamış, daha eski tarihlere uzanması sebebiyle kültürel, siyasi ve dini bağlardan dolayı her zaman sıcak kalmıştır. 1919'da bağımsızlığını kazanan Afganistan, aynı zamanda Osmanlı'nın Kurtuluş Savaşı mücadelesi döneminde de Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmiştir. 1921'de Moskova'da Türkiye-Afganistan İttifak Anlaşması ile iki ülke arasında ilk kez bir anlaşma sağlanırken, 1928'de Ankara'da Türk-Afgan Ebedi Dostluk Anlaşması imzalanmıştır. Ebedi Dostluk Anlaşması ile kurulan güçlü bağ ile birlikte ilişkiler "teknik yardım ve iş birliği" karakteri de taşımaya başlamıştır.¹²¹

1979'dan beri devam eden savaşlar ve iç karışıklıklar nedeniyle çoğu ülkenin altyapıları tahrip edilmiştir. Ancak bu sürecin atlatması, uluslararası toplumun desteği ile mümkün görülmüştür. Uluslararası toplumun odaklandığı meseleler arasında Afganistan'daki iç çatışmalar, siyasi otorite ve istikrarsızlığına bir çözüm getirmek de yer

---

¹¹⁹Kürşad Halil Aslan, "Dış yardımların Türkiye'nin yumuşak gücüne etkisi", (Ed: Erman Akıllı), **Türkiye'de ve Dünya'da Dış Yardımlar**, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s. 88-89.

¹²⁰Erman Akıllı, "Kazakistan Dış Yardımları ve Kazaid Üzerine kısa bir değerlendirme", (Ed: Erman Akıllı), **Türkiye'de ve Dünya'da Dış Yardımlar**, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s. 326

¹²¹ Salih Doğan, "Türkiye'nin geniş Orta Asya coğrafyasına yönelik faaliyetleri, Afganistan örneği", (Ed: Erman Akıllı), **Türkiye'de ve Dünya'da Dış Yardımlar**, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s. 379-390,

almaktadır. Böylelikle Türkiye'nin Afganistan'a 1990'lı yıllardaki yaklaşımı sınırlı olmaktan çıkmış, 1978 de Saur Devrimi ve ardından 1979-1989 Sovyet Birliği'nin işgali neticesinde Türkiye'nin Afganistan ile olan ilişkileri daha sağlam bir temele oturmuştur. 2006 yılında TİKA, Afganistan, Mezar-i Şerif ve Kabil şehirlerinin yeniden yapılandırması için 100 milyon ABD doları tutarında yardımda bulunmuştur.¹²²Türkiye, Afganistan'a yardımlarının geniş programlarla süreceğini belirlemiştir. Toplamda 8.74 milyon ABD dolar tutarında yapılan yardım; doğal afetler, hastalıklar, savaş, iç savaşlar, güvenlik sorunları gibi konular için tahsis edilmiştir.¹²³Türkiye'nin 2005'te Afganistan'a yapmış olduğu kalkınma yardımlarındaki artış kapsamında, barış yapılandırma operasyonları için 32.22 milyon ABD dolarlık bir katkı sağlaması söz konusu olmuştur. Zira Türkiye 2005'te NATO'nun Afganistan'daki misyonu olan ISAF'ın komutanlığını üstlenmiştir.¹²⁴Bu miktarın artırılma nedeni de yine barış yapılandırma yardımlarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Afganistan'da yeniden imar çalışmalarının başlaması da bu yardımlar kapsamında gerçekleşmektedir. Aynı yılda Türkiye 11 okul, 3 hastane, 2 klinik ve 3 hastane inşaatı ile 5 vilayette 29 su kuyusu, köprü inşaatı, ilaç yardımı, sağlık taraması, aşı kampanyaları gibi pek çok çalışmada da bulunmuştur. 2007 yılına gelindiğinde Afganistan; Nijerya ve Irak'tan sonra en çok kalkınma yardımı alan 3. ülke olmuştur. Ayrıca aynı dönemde Türkiye'deki Afgan sığınmacı sayısı da yaklaşık olarak ikiye katlanmış ve 6.614'e ulaşmıştır. Afganistan, Türkiye'den en yüksek kalkınma yardımları alan ülke konumuna ulaşmış ve bu miktar 141.96 milyon ABD dolar olmuştur.¹²⁵2009 yılında yaşanan küresel krizden dolayı Türkiye'nin genel kalkınma yardımlarında bir azalma olmuş ve bu durum Afganistan'a da yansımıştır. 2010 yılında Irak ve İran'dan sonra Türkiye'ye gelen en çok sığınmacı Afganistan'dan olmuştur.¹²⁶

Türkiye'nin çatışan taraflar arasında arabuluculuk yapması, tarihi miraslar ve geniş jeopolitik hedeflerinin bir gereği olarak açıklanabilmektedir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni tanıyan Afganistan, SSCB sonrasında 1921'de Türkiye ile Dostluk Anlaşması'nı imzalayan ikinci bir ülke olmuştur. Türk siyasetçiler tarafından Afganistan'daki karmaşalar ve siyasi anlaşmazlıklardan dolayı her zaman endişe duyulmuştur. Yakın tarihe bakıldığında; 2015

---

¹²² **Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu**, (TİKA), 2007, s. 57-58, <http://www.tika.gov.tr>, Erişim Tarihi: 2. 4. 2019

¹²³ **Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu**, (TİKA), 2007, s. 60, <http://www.tika.gov.tr>, Erişim Tarihi: 12. 3. 2019

¹²⁴ Mehmet Yıldız, "Devlet İnşasında Başarı ve Kurumlara Talep: Türkiye'nin Afganistan'daki rolü 2001 2011", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.15,s. 196, 2013.

¹²⁵ Doğan, s. 388.

¹²⁶ Doğan, s. 390-396

yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan: “Afganistan'ın sorunları bizim sorunumuz, başarıları bizim başarımızdır” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.¹²⁷Türkiye, Afganistan'da istikrarın sağlaması adına çaba gösterilmesinin yeni olmadığını, geçmişten itibaren tarihi sorumluluk duygusunun var olduğundan söz etmiştir. Afganistan'da yıllardan beri devam eden savaşın çözümünde, tarihsel bir misyon gereği olarak Türkiye'nin arabuluculuk rolünü üstlenmesi ve Sovyetler Birliği'nin sahnedeki silinmesinin ardından, Türkiye'nin bölgede ittifak kurma hedefleri yakından ve çok açık bir şekilde görülmektedir. Türkiye'nin Afganistan'daki NATO misyonu ISAF'ın komutanlığını üstlenmesi, bölgede Türkiye'nin Katar ve Rusya'yla olan ilişkilerinin geliştirilmesine olanak sağlamış ve artan bir ittifakının güçlendirilmesine de yardımcı olmuştur.¹²⁸Türkiye ve TİKA'nın Afganistan'a olan yardımlarını kısa tablo şeklinde özetleyebiliriz.

Tablo 2.1: TİKA'nın Afganistan'a Yardımları

Yıl	Yardımlar
2005	32.22 milyon ABD doları yardım, barış yapılandırma operasyonları için katkı sağlaması amaçlı yapılmıştır.
2006	100 milyon ABD doları yardım, Mezar-i Şerif ve Kabil şehirlerinin yeniden yapılandırması amaçlı yapılmıştır.
2015	Balkh Vilayeti Sultan-ul Ulma Hoca Bahauddin Veli Medresesinin bina yapımı ve bölgede 28 evden oluşan yerleşim yeri, bir Camii inşa edilmiştir.
2016	Mezar-i Şerifin Yetimhanesinin tahrip olan binasının imarı ve Kabilde kalkınma projelerinin yürütmesi yapılmıştır.

(Kaynak: TİKA, 2016-2017)

2.3.2. Türkiye ve Afganistan arasında Askeri ve Eğitim İşbirliği

Türkiye ve Afganistan'ın askeri işbirliği ilişkileri 1930'lara dayanmaktadır. İlk kez Kabil'de kurulan İhtiyati Zabitan Mektebi'ne Türkiye'den askeri eğitim için öğretmenler görevlendirilmiştir. Aynı şekilde 15 kişilik Afgan zabitan gurubu da eğitim görmek için Türkiye'ye gönderilmiştir. Kazım Paşa, Afganistan'ın askeri durumunu gözlemlemek için Afganistan'a gitmiş ve Afgan askeri teşkilatının ıslahı için bir heyet görevlendirmiştir. Her

¹²⁷Sami Uslu, “TİKA'dan Afganistan'a Sağlık Malzemesi”, (TRT World yay.), 2014, bkz: <https://www.trthaber.com/haber/saglik/tikadan-afganistana-saglik-malzemesi-121713.html> , Erişim Tarihi: 15. 4. 2019

¹²⁸Samuel Ramani, “Can Turkey position it self as the most effective mediator in Afghanistan”, (TRT World yay.), 2018. bkz: <https://www.trtworld.com> , Erişim Tarihi: 19. 2. 2019

yıl 50 Afgan subayı Türkiye’de kurs ve staj görmek üzere Türk ordusuna kabul edilmiştir.¹²⁹Türk-Afgan ilişkileri, son yıllarda her yönden özellikle 11 Eylül 2001’de yaşanan olaylardan sonra daha çok hızlandırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti son yıllarda Afganistan’a çok önemli yardımlar yapmıştır. 2003 yılında Türkiye ve Afganistan arasında askeri alanda “Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği” Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın amacı, taraflar arasında askeri eğitim alanlarında ilişkiler kurmak ve iş birliği yapmaktır. Bu anlaşma; tarafların silahlı kuvvetlerine mensup askeri eğitim kurumlarında, askeri birliklerinde, askeri tesislerinde görev yapan, daha ileri alanlarda eğitim ve iş birliğinin gerçekleştirilmesine katılan askeri personel ile bakmakla yükümlü oldukları yakınlarını kapsamaktadır. Eğitim programında Askeri Yüksek Okullar (Askeri Tıp Akademisi, Harp Akademileri) eğitimi, Kuvvetlere Bağlı Okullar (Harp Okulu, Sağlık Okulları, Askeri Lise) gibi eğitimler yer almaktadır. Ayrıca eğitim programında kısa kurslar, karargâh, birlik ve kurumlarda görev başı eğitimi ve askeri ziyaretler bulunmakta, eğitimlerin geliştirilmesi alanında karşılıklı bilgi alışverişi, tatbikatlarda gözlemci gönderilmesi gibi mevzuları da içermektedir.¹³⁰

2.3.3.Türkiye ve Afganistan Arasındaki Ticari ve Ekonomik İlişkiler

Türkiye ve Afganistan arasındaki ekonomik ilişkilerin geçmişi de Amanullah Han dönemine dayanmaktadır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti yeni kurulan bir devlet olduğundan bu dönemde Afganistan’a ekonomik yardımları kısıtlı kalmıştır. Ekonomik ilişkiler bazen iyi bir şekilde ilerlerken bazen da sekteye uğramıştır.¹³¹ Türkiye’nin ekonomisi 20. yy’da hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır.Bu bağlamda, Türkiye dış politikasında dış yardımlarını daha çok dikkate almıştır. Türkiye, Afganistan ile birlikte birçok ihtiyaç sahibi ülkeye pek çok yardım programları başlatmıştır. 21. yy’da Afganistan Savaşı başladığında, ülkenin ekonomisi oldukça kötü bir duruma gelmiştir. Bu dönemde Türkiye, Afganistan’a yardım eden ülkeler arasında yer almıştır. 2004’te Türkiye ve Afganistan arasında Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. İki taraf arasında ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için 2005 yılının sonunda 100 milyon ABD dolar, beş yıl içerisinde 250 milyon ABD dolar seviyesine ulaşmak amacıyla mümkün olan her türlü çabanın sarf edilmesine karar verilmiştir.¹³² Gümrükler, bankacılık, ulaştırma imkanları ve ticari ilişkilerin daha da geliştirilebilmesi alanında önemli kararlar alınmıştır. İki ülkenin

¹²⁹Özlem Korkmaz, “Afganistan üzerine araştırmalar”, **Tarih ve Tabiat Vakfı**, İstanbul, 2002, s. 164-165.

¹³⁰ Korkmaz, s. 209-211.

¹³¹ Korkmaz, s. 222.

¹³² Türk Afgan İlişkileri”, **Türkiye Genel Kurmay Başkanlığı**, 2009, s. 182.

ticari alanlarında herhangi bir pratik sorunla karşılaşıldığında sorunun devletler tarafından çözülmesi öngörülmüştür. Taraflar, ikili ticaretin ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi konularını vurgulamışlardır. Türk-Afgan hükümetleri iki ülke arasında gerçekleştirilecek ticaret, yatırım ve turizm fuarları ile düzenlenecek olan sergilere iş çevrelerinin karşılıklı katılımı önemli olmuştur. Ülkeler arasında ortak girişimlerin yanı sıra karşılıklı yatırımlarda iş birliğini sağlamak ve yatırımcıları teşvik etmek de söz konusu olmuştur. Çifte vergilendirmenin önlenmesi, ülkelerde yürürlükte bulunan kanunlar uyarınca ikili işbirliğinin geliştirilmesi dikkate alınmıştır. Afganistan hükümeti, Türkiye’de gümrükler alanında 2003’te Gümrük Müsteşarlığı tarafından verilen eğitim faaliyetlerinden memnuniyetini dile getirip bu eğitimin Türkiye tarafından devam etmesi için talepte bulunmuştur. İki ülkenin ticari ilişkilerini geliştirmesinde bankacılık, haberleşme telefon, faks, standardizasyon Türk Standartları Enstitüsü ile özel sektör kuruluşları arasındaki işbirliği, serbest ticaret bölgelerinin kurulması ve ihracatı geliştirme konusunda işbirliği gibi hizmetlerin düzgün işleyişi önemli görülmüştür.¹³³Taraflar, ikili ekonomik ve ticari ilişkilerin güçlendirilmesinde ortak girişimlerin ve yatırımların önemini kabul edip, Afganistan’a sunulan yatırım olanaklarını gözden geçirmişlerdir. Her iki ülkenin iş çerçeveleri arasında ortak yatırımlar konusu şöyledir: Gıda ve tarım ürünleri, otomotiv, çimento sanayi, inşaat malzemeleri, mobilya, kıymetli taşlar, deri ve dericilik, petrol ve doğal gaz işletilmesi, Afgan mermer ve granitinin çıkarılması, işlenmesi ve pazarlaması, kağıt sanayi, elektrik makineleri tekstil ve maden kaynakları. Aynı zamanda küçük ve orta büyüklükte işletmeler (KOBİ) ile işbirliğinin, iki ülkenin ticaret, yatırım ve ilgili diğer faaliyetlerin daha da artırılmasında önemli rol oynadığının altı çizilmektedir.

2.3.4.Türkiye’nin Afganistan’a Olan Sağlık Alanındaki Yardımları

Afganistan, kendini geliştirmek için bağımsızlık yıllarından itibaren Türkiye’yi örnek almış ve Türkiye de bu ülkeye yardımlarını sürdürmüştür. Sağlık alanında Türkiye’den Afganistan’a tıp ekipleri, her branştan hekim Amanullah Han döneminde gönderilmiştir. Ayrıca, Türkiye tarafından tam teşekküllü hastaneler, kimya laboratuvarları, bakteriyoloji kurumları, tıp okulları ve tıp fakülteleri kurulmuştur. Afganistan tıp fakültesi kütüphanesindeki kitapların çoğu, Türkler tarafından Dari’ye tercüme edilmiştir. 1923 yılında tıp ve askeri eğitim alanlarında tesisler kurulmuştur. Böylece, iki ülkenin ilişkileri güçlendirilmiştir.¹³⁴Türkiye ve Afganistan’ın sağlık alanındaki ilişkileri 21. yy’ın

¹³³Türkiye Genel Kurmay Başkanlığı, s.182-185, <https://www.tsk.tr/>, Erişim Tarihi: 29.2. 2019

¹³⁴ Korkmaz, s. 217-219

başlarından itibaren hızlanmıştır. Türkiye ve Afganistan arasında 20 Nisan 2005 tarihinde Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma; karşılıklı sağlık personeli değişimi ve eğitimi, ücretsiz hasta tedavisi (her yıl 100 hasta), ortak bilimsel faaliyetlerin düzenlenmesi, tıbbi malzeme ve ilaç yardımı, Afgan sağlık sisteminin yeniden yapılandırmasına yönelik teknik ve danışmanlık hizmetinin sağlanması, Afgan sağlık personelinin kısa süreli eğitim programlarıyla yetiştirilmesi (Türkiye’de ve Afganistan’da) mevzularını içermektedir. Taraflar ilaç ve tıbbi cihaz ürünlerinin karşılıklı tanıtımını amaçlayan çeşitli bilimsel faaliyetlerin organizasyonunu teşvik edeceklerini vaat etmiştir. İşbirliğinin uygulama alanlarının taraflarca hazırlanacağı ve uygulanacağı belirtilmiştir. Türkiye Sağlık Bakanı Prof. Dr. Recep Akdağ, Afganistan’ın Türkiye için çok özel bir ülke olduğunu, Türkiye’nin Kurtuluş Savaşı döneminde Afgan halkının yaptığı yardımları asla unutmayacağı ve bugün Afganistan’ın yeniden imarı için her türlü desteği vermeye hazır olduklarını, Afganistan’ın barış, refah ve güvenlik içinde olmasını istediğini dile getirmiştir. Ayrıca Akdağ, Afganistan’da sağlık sisteminin kurulması, çocuk ve kadın sağlığı, kırsal ve küçük kasabalarda sağlık hizmetleri faaliyetleri vs. gibi mevzulara öncelik verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹³⁵

Türkiye, Afgan sağlık personeline Türkiye’de mesleki eğitim verilmesini sağlamış ve Türkiye, Afganistan’a sağlık alanında daha da çok katkılarda bulunacağı konusunda söz vermiştir. Akdağ, Türkiye’nin Afganistan’a sağlık alanındaki yardımları sadece ikili düzeyde değil, uluslararası kuruluşlar nezdinde de Afganistan’a yönelik çalışmalar yapmakta olduğunu, Dünya Sağlık Örgütü ve İslam Konferansı nezdinde de Afganistan’ın desteklemesinin gerekliliğini dile getirmiştir.¹³⁶ Temmuz 2005’te Akdağ ve Afganistan Sağlık Bakanı Muhammed Emin Fatimi başkanlığında heyetler arası bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşmede Fatimi, Afganistan nüfusunun çoğunlukla kırsal kesimlerde yaşamakta olduğunu, memlekette 30 yıldır devam eden iç savaşlardan ve dış müdahalelerden dolayı 5 milyon Afgan halkının Pakistan’da mülteci durumuna düşmüş olduğundan söz etmiştir. Afganistan’da geçici hükümet başkanı Hamid Karzai döneminde, Pakistan’daki mülteciler evlerine geri dönmüşlerdir.¹³⁷

¹³⁵ Afganistan sağlık alanında iş birliği faaliyetleri”, **Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı**, 2008, s. 25-30. <https://sgb.saglik.gov.tr/dokumanlar/faaliyet-raporlari>, Erişim Tarihi: 25. 3. 2019

¹³⁶ Afganistan sağlık alanında iş birliği faaliyetleri”, **Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı**, 2016,s. 2, <https://sgb.saglik.gov.tr/dokumanlar/faaliyet-raporlari>, Erişim Tarihi: 25. 3. 2019

¹³⁷ Afganistan sağlık alanında iş birliği faaliyetleri”, **Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı**, 2008,s. 30-33, <https://sgb.saglik.gov.tr/dokumanlar/faaliyet-raporlari>, Erişim Tarihi: 25. 3. 2019

Mültecilerin geri dönüşü, Kabil'in nüfusunu 500 bin iken 4 milyona çıkarmış, kentlerin çok kalabalıklaşması gibi birtakım sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bu sorunların başında yoksulluk, işsizlik, hastalıklar ve ruhsal sorunlar gelmekte ve bu durumun ülkede şiddet, madde bağımlılığı gibi problemlere sebep olduğu ifade edilmektedir. Sorunların çözülmesi amaçlı Dünya Bankası, USAID, Japonya ve Almanya'nın başlatmış olduğu, Köylerin Yeniden Yapılandırılması, Köylere Dönüş ve Uyumlaştırma Programınının 35 köyden 8 tanesini kapsadığı ifade edilmiştir. Fatimi, Afganistan'da hastane ve sağlık tesislerinin eski olduğunu, hastaların ve çeşitli hastalıkların tedavisi konusunda yetersiz olduğunu söyleyip yeni hastanelerin yapılmasını ve sağlık politikalarında iki paket program oluşturulması gerektiğini dile getirmiştir. Prof. Dr. Recep Akdağ, Türkiye'nin tüm bu konulardaki işbirliğini kısa bir zaman zarfında gerçekleştirebileceğini ve kısa süreli kurslar vasıtasıyla sağlık personeli, hemşire ve ebelerin eğitim görebilmelerine zemin oluşturacağını belirtmiştir. Ayrıca Akdağ, tehlikeli hastalıkların (sıtma ve tüberküloz gibi) tedavisi konusunda da destek vereceğini söylemiştir. Türkiye, uluslararası arenada da Afganistan'ı desteklemiştir. Mayıs 2005 tarihinde Cenevre'de yapılan Dünya Sağlık Asamblesi vesilesiyle, Çocuk Felci Mücadelesi Özel Temsilcisi Dr. David Heyman ile bir görüşme yapılmıştır. Dr. David Heyman Afganistan'da çocuk felci ile ilgili çalışmaları destekleyeceğini açıklamıştır. Bu görüşmede Akdağ, çocuk felci ile mücadele konusunda Afganistan'ın Türkiye'ye ihtiyaç duyduğunu ve Türkiye'de gerekli çalışmaların başlatılacağını, teknik, danışmanlık, personel desteğine hazır olduğunu dile getirmiştir. Bunun yanı sıra Akdağ, Afganistan'daki çocuk felcine karşı mücadele konusundan İslam Konferansı Örgütü'nde de söz etmiştir.¹³⁸

Afganistan'da, hastane ve kliniklerin yetersizliği ve her 7.00 kişiye 1 doktor düşen ülkede çoğu insan doktor müdahalesinden yoksun olup, nüfusun önemli bir kısmı erken tedaviden mahrumdur. Türkiye, Afganistan sağlık sektörü problemlerinin bir kısmına çözüm getirebilmek amacıyla "hastane onarım altyapı" çalışmaları yürütmüş ve hastane işletmeciliği alanında sahip olduğu tecrübesini Afgan sağlık personeline aktarıp tecrübeli personel yetiştirilmesi için yardım etmiştir. Türkiye, 2007 yılında "Afganistan'da görülen nitelikli sağlık personeli sıkıntısının giderilmesine katkıda bulunmak" adına gerçekleştirilen proje sağlık personelinin eğitimi için yapılmıştır. Bu kapsamda 154 doktor, hemşire, teknisyen ve laborant dahil olup Afgan sağlık uzman personeli Türkiye Sağlık

---

¹³⁸Afganistan sağlık alanında iş birliği faaliyetleri", **Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı**, 2008,s. 34-37, <https://sgb.saglik.gov.tr/dokumanlar/faaliyet-raporlari>, Erişim Tarihi: 15. 4. 2019

Bakanlığı ve Ankara hastanelerinde çeşitli konularda eğitim görmüşlerdir.¹³⁹ Kabil Karabağ ilçesinde 6 sağlık merkezi 20 yataklı bir hastane ve bir veteriner kliniği bulunmaktadır. Sağlık tesislerinde basit tedavi hizmetleri verildiğinden dolayı sorunlar yaşanmaktadır. Böylece TİKA, ilçede bulunan hastanelere tıbbi cihazlar, ekipman ve malzemeler temin etmiştir. Aynı zamanda Kabil Bagrami ilçesindeki 2 hastaneye tıbbi cihaz ve malzeme yardımında bulunulmuştur. Ayrıca Türk Kızılay'ı tarafından Afgan sağlık personeline eğitim programları düzenlenmekte olup daha kaliteli hizmet sunabilmeleri konusunda destek sağlanmıştır. Afgan sağlık personelinin eğitim seviyelerini daha çok artırmak için Kızılay tarafından çeşitli eğitim programları yürütülmüştür.¹⁴⁰

Türkiye, Afganistan'ı eğitim alanında çok yardım etmiştir. TİKA, birçok lise, ortaokul, kadın meslek okulu inşa etmiştir. Afganistan'ın doğusunda eğitim konusunda problemler yaşanmaktadır. Böylece ilkokul çağına gelmiş her dört öğrenciden üçü örgün eğitime devam edememelerinden dolayı, okuma ve yazma oranını %30 olarak sayılmaktadır. 2018'de eğitimi daha sağlıklı yapılması amacıyla TİKA tarafından 11 okula toplam 500 öğrenci masa-sırası desteği sağlandı.¹⁴¹ Afganistan'ın kırsal kesimlerinde eğitim altyapısı yeterli olmadığından bazı bölgelerde açık havada eğitim verilmekte olup kış döneminde dersler kesintiye uğramaktadır. Özellikle bazı bölgelerde yaşayan Kuçiler (çadırda yaşayan insanlar) temel eğitim alma konusunda daha çok zorluk çekmektedirler. Kuçi çocuklarının eğitimlerini devam ettirebilmek için TİKA tarafından 115 adet çadır temin edilmiştir.¹⁴²

Afganistan'da geçmiş yıllardan bu yana devam eden savaşlar sebebiyle altyapı tahrip edilmiştir. Altyapının daha iyi bir duruma gelmesi için Birleşmiş Milletler ve NATO başta olmak üzere, uluslararası topluluğun katkısı ile birlikte il imar ekibi (PRT) kurulmuştur. Bu grup çalışması Afganistan'ın 25 vilayetinde faaliyet göstermektedir. Türkiye de PRT programına dahil olup Afganistan Vardak iline bağlı Meydan Şehir'in altyapısını güçlendirme sorumluluğunu üstlenmiştir. Türkiye'nin Vardak'ta PRT çalışmaları Türk Silahlı Kuvvetleri ve Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından koordine edilmiştir. 2007 yılında Türkiye, Vardak vilayetinin idari ve sivil altyapılarının yeniden yapılandırmasını, polis eğitim merkezi ve polis karakolunun inşası başlatılmıştır. Ayrıca

¹³⁹Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu, (TİKA), 2007, s. 58 <http://www.tika.gov.tr>, Erişim Tarihi: 29.2.2019

¹⁴⁰Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu,(TİKA), 2014, s. 226-227, <http://www.tika.gov.tr/upload/2016>, 15. 6. 2019

¹⁴¹Türk İşbirliği Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, (TİKA),2017, s. 62. <http://www.tika.gov.tr>, 15. 5. 2019

¹⁴²Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu, (TİKA), 2007, s. 59-60, <http://www.tika.gov.tr>, 1. 2. 2019

Başkent Kabil'in de altyapı tesisleri çoğunlukla tahrip edilmiştir. Altyapı tesislerinin bozulması en çok ulaşım sektörünü etkilemiştir. Ulaşım sektörünü geliştirmek için TİKA yapılandırma amaçlı Kabil Pol-1 Sokhta köprüsünün yeniden imarını başlatmıştır.¹⁴³ TİKA, Afganistan'ın Cuzcan şehrinde "Cuzcan Üniversitesi Türkoloji Bölümü" inşa edilip eğitim için gerekli olan tüm malzemeleri temin etmiştir. Bu bölümün binasının yapılmasının temel amacı; Afganistan'ın Kuzey bölgesinde Şibirgan, Cuzcan, Faryab vb. gibi Özbekçe konuşulan bazı illerde, Türkçe eğitimin yaygınlaştırılmasıdır. Halihazırda, bölümde 300 öğrenci eğitim görmekte ve Türkçe eğitiminin yanı sıra Türkmençe ve Özbekçe eğitimi de verilmektedir. Mezar-ı Şerif'te okulların sayısını artırma amaçlı TİKA tarafından 700 öğrenci kapasiteli 42 derslikli okul imar edilmiştir. Öğretmenlerin meslek içi eğitimlerinin yapılabilmesi için Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı, TİKA'dan bir tesisin yapılması talebinde bulunmuş ve TİKA tarafından üç binadan oluşan bir tesis inşa edilmiştir. TİKA, "Kabil Sürekli Eğitim Merkezi"nin eğitimini destekleyeceğini belirtmiş ve eğitim sektörünün geliştirilmesi için çalışmalar yapmıştır. Ayrıca TİKA tarafından inşa edilen Kabil Süreklilik Eğitim Merkezi, savaşlar sebebiyle eşlerini kaybeden dul kadınlar, engelliler ve yaşlılara maddi destek sağlamaktadır. TİKA, kadınlara terzilik kursları ve yaşlılara da okuma yazma kursları düzenlemiş ve Belh, Cuzcan, Sarıpul şehirleri ve Akça ilçesinde bulunan çocuk nezarethesinde "Meslek Edindirme Kursları" için ihtiyaç olan malzemeleri düzenlemiştir.¹⁴⁴ Aynı zamanda Afganistan'ın Kabil şehrinde yer alan kız meslek okulu, kız meslek enstitüsü, Allauddin Kız Yetimhanesinin binalarının tadilatı ve ek bina yapımı başlatılmıştır. 2016 yılında Kabil Uluslararası Havaalanı komutanlığında Şehit Bülent Camisi ve Cuzcan şehrinde Ali Şir Navayi Camisinin yapımı gibi birçok yerde camiler de inşa edilmiştir.¹⁴⁵

Afganistan'da temiz içme suyu ve su hijyeninin eksikliği en temel sorunlardan biri sayılmaktadır. İçilebilir temiz su eksikliğinden halkın büyük bir kısmı çeşitli hastalıklara maruz kalmaktadır. İçme suyu temini için Türkiye tarafından bir takım çalışmalar yürütülmüş, 2005-2006 yıllarında münferit bir şekilde su kuyularının açılımı yapılırken 2007 yılında 49 su kuyusunun açılımı yapılmıştır. TİKA 170 bin kişinin yararlanacağı 13 su kuyusunun açılma masraflarını karşılamıştır. Bu çalışmalar ilk olarak küçük köyler ve

---

¹⁴³Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu,(TİKA), 2014, s. 226, <http://www.tika.gov.tr/upload/2016>, 20. 1. 2019

¹⁴⁴Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu,(TİKA), s. 228, 2014. <http://www.tika.gov.tr/upload/2016>, 1. 2. 2019

¹⁴⁵Türk İşbirliği Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, (TİKA),2017, 60-62. <http://www.tika.gov.tr>, 15. 3. 2019

kasabalarda daha sonra da vilayetlerde uygulanmıştır. Hazırlanacak projelerle birlikte Türkiye, BM Güvenlik Konseyi Kararı ile de NATO'nun Afganistan'daki genel hedefleri kapsamında; Vardak ilindeki halkın kalkınmasına destek verilmesi, altyapı faaliyetlerine katkıda bulunulması ve İl İmar Ekibi'nin kurulmasını kararlaştırmıştır. Afgan Hükümeti Türk halkına, Türk Devleti'ne ve özellikle TİKA'ya yıllardır devam eden yardımları ve işbirliği için teşekkür edip minnettar olduğunu önemle belirtmiştir.¹⁴⁶

2.3.5.Afganistan'da NATO Misyonunun Genişlemesi ve Türkiye'nin Katkıları

2015 yılında Türkiye Parlamentosu tarafından, NATO'nun destek misyonu olarak Afganistan'da olan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) birliklerinin kalış süresinin uzatılması ile ilgili bir karar alınmış ve onaylanmıştır. Türkiye Parlamentosu tarafından NATO misyonu Afganistan'da Türk askerlerinin varlığının devam etmesi, iki yıl daha uzatılmıştır. Ankara Hükümeti 2015'te NATO liderliğinde Afganistan'a asker gönderilmesinin amacı olarak; "Kararlılık Desteği'ni" göstermek için izin vermiştir. NATO'nun yürütülen, Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (ISAF) Afganistan'da 13 yıl süren iç savaş ve mücadelelerden sonra 2014 yılında artık sona ermiştir. ISAF'ın bu misyonu, Afgan güvenlik güçlerinin eğitimi ve tavsiyesine dönüşmüştür. NATO müttefiklerinden 28'i ve diğer 14 ortak milletten oluşan 12 bin asker, Afganistan NATO misyonunu desteklemeyi kabul etmiştir. 2015'te 12 bin ordunun Türkiye üzerinden Afganistan'a taşınmasına, Türk Hükümeti tarafından izin verilmiştir.¹⁴⁷Türkiye'nin, Afganistan NATO operasyonuna ve misyonuna katılması, aynı zamanda Afgan-Pakistan ihtilaflarında ve savaşlarında da arabuluculuk yapması söz konusu olmuştur. Böylece Türkiye birçok Afganistan merkezli konferanslar düzenlemiştir. Ayrıca Afgan ve Pakistan liderleri arasında birçok toplantı düzenlenmiş olup bu toplantıların içeriği de; Durand Hattı, Pakistan'da Afgan mültecilerinin durumlarındaki farklılıklarının giderilmesi ve Taliban'la konuşma gibi mevzulardan ibaret olmuştur.¹⁴⁸New York'ta BM Genel Kurulu'nun 2017 toplantısına Pakistan Başbakanı Shahid Abbasi ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan katılmış ve Erdoğan; Pakistan, Afganistan ve Türkiye arasında üçlü bir sürecin yeniden canlandırılması konusunda mutabık olduklarından söz etmiştir.¹⁴⁹ Türkiye,

¹⁴⁶Türk İşbirliği Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, (TİKA),2017, 60. <http://www.tika.gov.tr>, 10.1 2019

¹⁴⁷Nkambeh FelixTih, "Parliament agree Turkish troops continue serving as NATO troops in Afganistan", **Anadolu Agency**, 2017, s.1,<https://www.aa.com.tr/en/todays-headlines/turkey-extends-its-nato-mission-in-afghanistan/719741>, 20. 4. 2019

¹⁴⁸Tih, s. 3

¹⁴⁹Vinay Kaura, "Turkey seeks expanding role in Afganistan", **Middle East Institute**, 2017, s. 8. <http://www.mei.edu>, 15. 4. 2019

Kabil ve İslamabad ile ilişkilerinin tarafsız olduğunu iddia etse dahi Türkiye'nin Pakistan'a karşı kullanılan yumuşak gücü çok bariz bir şekilde gözlemlenmektedir. Türkiye ve Pakistan arasındaki sıkı ilişkiler, Soğuk Savaş dönemine dayanmakta olup bu ilişkiler, askeri değişim programlarıyla bugüne dek devam etmiştir. Türk askerlerinin Pakistan topraklarında bulunmaları, Taliban'ın güvenli sığınağı olan Pakistan'dan Afganistan'a yapılacak saldırıların engellenmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Türkiye bu durumu göz önünde buldurmayıp Afganistan'ı her açıdan desteklemiştir. Türkiye Taliban'ı, ABD destekli Afgan Hükümeti ile barış görüşmeleri için ikna etme çabalarında bulunmuştur. Erdoğan'ın Afganistan'daki diğer bir artan odak noktası ise, Afganistan'da Türkiye'nin arabuluculuğunda bir barış anlaşmasının ortaya konulmasının sağlanması olarak söylenebilir ve bu barış anlaşması ile Türkiye'nin, NATO'da siyasi kaldıraç gücü kazanmasına yardımcı olabileceği dikkatleri çekmektedir. Eylül 2017'de Türkiye, Pakistan Dışişleri Bakanı Khawaja Muhammed Asif, Çin, Rusya ve İran ile Afganistan sorunu üzerinde görüşmede bulunmuş, görüşme başarılı bir diplomatik girişim olarak projelendirilmiş olup, görüşmelerde Türkiye, Pakistan'ın, Afganistan'ın içişleri meselelerinde kullandığı baskıdan da söz etmiştir.¹⁵⁰ Türkiye'nin kurucusu olduğu Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (UGYK), Afganistan'da görev yapmaktadır. Afganistan'da UGYK personel katkısı başlangıçta 1.450 kişiyken şu an 780 kişiden bahsedilmektedir. Ayrıca Afgan Ordusunun eğitimini bazı programlar sağlamakta ve bu alanda uzman personel yetiştirmekte olup Afganistan'ın yeniden yapılandırılması ve ekonomik kalkınması için yardımlar sağlamaktadır.¹⁵¹

2.3.6. Türk -Afgan İş Konseyi

Türk ve Avrasya İş Konseyleri bünyesinde 2001 yılında Türkiye ve Afganistan İş Konseyi kurulmuştur. Aynı yılın Ocak ayında Tokyo'da yapılan toplantının amacı, Afganistan'ın yardımlarına son bir şekil verilmesinden ve yardımın uygulanmasının kurallarının tartışılmadan ibaret olmuştur. 2002-2004 yılları arasında Türkiye'nin İş Konseyi Afganistan'a 5 ziyaret gerçekleştirmiş ve ülkenin ticari, ekonomik işbirliği imkanlarını incelemiştir. Konsey, Afganistan'ın kurumlarıyla olduğu kadar Türkiye içerisinde de çok aktif olan uluslararası kuruluşlarla işbirliğine özel önem göstermiştir. 2005'te İstanbul'da yapılan seminer, Afganistan Yatırım Destekleme Ajansı ve Dünya Bankası'nın bünyesinde olan çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu ile işbirliği amaçlı

¹⁵⁰Kaura, s. 1

¹⁵¹Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu, (TİKA), 2009, s. 18-19, <http://www.tika.gov.tr>, Erişim Tarihi: 11. 2. 2019

olmuştur ve seminerde Türk firmaları Afganistan’da yatırım yapması ile ilgili uzmanlardan bilgi almışlardır. Türk ve Afgan İş Konseyi pazar ekonomisine geçmek ve yeniden yapılanma evresinde olan ülkeler için küçük ve orta ölçekli işletmelerin işlemelerinin çok önemli olduğunun farkındadır. Dolayısıyla Türkiye’nin KOBİ’ler konusunda tecrübesinden Afganistan’ın da faydalanmasını istemiştir. Yeniden yapılandırma sürecinde olan memleketler için KOBİ’lerin rolü hayati rol olarak sayılmakta ve gelişmeleri konusunda önemli çaba gösterilmektedir. 2006 yılında Türkiye Londra Konferansı’nda, Afganistan’ın yeniden yapılanması için 100 milyon dolar miktarında katkıda bulunacağından söz etmiştir. 2008’de Türkiye’nin Paris Konferansı’na katılması ve yine Afganistan yardımı konusunda şöyle bir ifade de bulunmuştur: “2011 yılının sonuna kadar Türkiye Afganistan’a kalkınma yardımlarını yaklaşık 200 milyon Amerikan doları miktarına kadar çıkaracaktır”.¹⁵²Türkiye tarafından Afganistan’a yapılan maddi destek ve yardımların yanı sıra 50.000 Afgan öğrencinin faydalandığı 30’dan fazla okul inşa edilmiş, sağlık hizmetleri konusunda ise 800.000 civarında kişi faydalanmaktadır.¹⁵³

2007’de Türkiye Pakistan ve Afganistan ile üç yönlü zirve sürecine başlamış, sürecin amacı Güneydoğu Asya bölgesinde güvenlik ve istikrar sağlanmasını içermiştir. Ayrıca bahsetmek gerekir ki, 2009’daki Afgan ve Pakistan ordu, istihbarat ve siyaset liderleri arasında düzenlenen görüşmelerde sadece dayanışma sağlamak değil, aynı zamanda terörizme karşı çok sağlam bir işbirliğinin gerçekleşmesi söz konusu olmuştur. Türkiye’nin Afganistan’daki çabaları ve yardımlarının odak noktası; bölgeyi yeniden imar etmek, ordu ve polisin başarılı olabilmeleri konusunda eğitim programları ayarlanması ve kapasitelerinin artırılması, eğitim alanları (okul, üniversite, dersane vs.) inşa edilmesi özellikle kız çocukların eğitimine özen gösterilmesi konularından oluşmaktadır.¹⁵⁴TİKA 2004’ten itibaren Afganistan’da yürüttüğü kalkınma programları ile çok yardımlarda bulunmuştur. TİKA’nın program koordinasyon ofisleri Kabil ve Mezarı Şerif’te kurulmuş, Cuzcan ve Vardak illerinin imarı konusuyla TİKA ilgilenmiştir. Afganistan ve komşu ülkeleri arasında diyalog ve işbirliğinin güçlendirilmesi, Afganistan’daki sivil ve askeri gayretlerin kalıcılık kazanması zemini oluşturabilmektedir. Böylece 2010’da Türkiye, Afganistan ve Pakistan’ın üçlü zirvesinin 4. toplantısı (Asya’nın Kalbinde Dostluk ve

---

¹⁵²Afganistan’ın ülke bülteni,**Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu**, (DEİK), s. 4-9, 2012. <https://www.deik.org.tr/uploads/afganistan-ulke-bulteni.pdf>, 12. 2. 2019

¹⁵³ Afganistan’ın ülke bülteni,**Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu**, (DEİK), s. 4-9, 2012. <https://www.deik.org.tr/uploads/afganistan-ulke-bulteni.pdf>, 15. 3. 2019

¹⁵⁴<https://www.star.com.tr/guncel/afganistan-turkiyenin-en-cok-kalkinma-yardimi-yaptigi-ulke-haber-1464438/>, 25. 1. 2019

İşbirliği) İstanbul'da düzenlenmiş ve yine Türkiye ev sahipliği yapmıştır. İstanbul Zirvesi'nin sonuçları çerçevesinde Düşünce Platformu ve Bölgesel Ekonomik İşbirliği Konferansı kapsamında bölgesel işbirliğinin daha etkin bir hale getirilmesi ve güçlendirilmesi amacını kapsayacak faaliyetler yapılmıştır.¹⁵⁵

Son dönemlerdeki etkinlikler kapsamında Türk-Afgan enerji çalışma grubu toplantısına katılımı, 2012'de Türkiye-Afganistan yatırım ve kalkınma zirvesine katılımı ve TİKA ile DEİK'in işbirliği çerçevesinde meslek kurslarına yönelik çalışma toplantısı, 2011'de Ankara-Kabil yeni şehir planlama heyeti sunumuna katılımı gerçekleşmiştir. Bunun yanında İş Konseyi Yürütme Kurulu'nun Afganistan'ın Ankara Büyükelçiliği ziyareti, İş Konseyi madencilik ve inşaat sektörü heyet ziyareti, Afganistan Büyükelçisi Masood Khalili ile Tanışma Ziyareti ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi amaçlı İstanbul Forumu'na Afganistan, Pakistan ve Türkiye katılımıştır. Afganistan Yatırım Destek Ajansı ve Afganistan Uluslararası Ticaret Odası yetkilileri Türkiye'de iş forumu kurma amacıyla görüşmüşlerdir. Kısaca söylemek gerekirse, Afganistan ve Türkiye arasında uzun yıllardan bu yana dostça, siyasi, ekonomik, sosyal vb. gibi ilişkiler sağlam bir şekilde devam etmektedir. Son yıllarda ise mevcut olan ikili ilişkiler daha çok geliştirilmiş, özellikle Afganistan'ın 2001 yılındaki durumu, çatışmaları, iç savaşları vs. Türkiye'nin dikkatini çok fazla çekmiştir.¹⁵⁶

---

¹⁵⁵Afganistan'ın ülke bülteni, **Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu**, (DEİK), 2012, s. 4-12. <https://www.deik.org.tr/uploads/afganistan-ulke-bulteni.pdf>

¹⁵⁶Afganistan'ın ülke bülteni, **Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu**, (DEİK), 2012, s. 13-14. <https://www.deik.org.tr/uploads/afganistan-ulke-bulteni.pdf>, 17. 1. 2019

BÖLÜM III

3.ALMAN DIŞ POLİTİKASINDA AFGANİSTAN

1945 yılının ardından Almanya'nın, Avrupa'da yeniden merkezi güç olarak ortaya çıkmış, Almanya'nın liderleri herhangi bir eleştiriyi göz önünde bulundurmadan ulusal çıkarlarını Batı ve Doğu'ya karşı bağımsız bir şekilde sürdürmüşlerdir. Almanya Federal Cumhuriyeti "bu politik yaklaşımın birtakım zorluklar getireceğini" tahmin etmiştir.¹⁵⁷ Almanya'nın bu sorunlarını, Banchoff reddedip, kitabında savaş öncesi analoji ve kıyaslamaları değil, savaş sonrasındaki değişimleri vurgulamıştır. Almanya'nın sorunları İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemin ardından çözülmeye başlamış ve liderleri uluslararası kurumlarda güvenilir bir imaj çizmiştir. Ayrıca Almanya'nın çok yanlı ve uluslararası dış politikasının sağlam bir iç politikaya dönüştürülmesi söz konusu olmuştur. Bu değişimler ve federal hükümetin çöküşü sonucunda ortaya çıkan Almanya, ne tam olarak egemendir ne de yurtdışında akışkan bir güç dengesine sahiptir. Böylece Almanya'nın dış politikasının Batı içerisinde oryantasyon ve bütünleşme, Doğu ile birleşme üzerine kurulmuş olduğu, Banchoff tarafından ifade edilmiştir. Almanya'nın dış politikasının değişimi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra diktatörlük, savaş ve soykırım aleyhine mücadele etme amaçlı kurulmuştur. 1950 yılında Soğuk Savaş döneminde, Hıristiyan Demokrat Birlik (CDU) Partisinin Başkanı Konrad Adenauer, Alman Federal Cumhuriyetinin NATO ve Avrupa Topluluğu ile entegre olması gerektiğini ifade etmiştir. Entegrenin amacı, 1970'li yıllarda huzur ve istikrarın sağlanmasına olanak sağlamıştır. Willy Brandt (Alman Şansölyesi) Almanya Federal Hükümeti'ne, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Konferansı'nda (AGİT) yer verilmesine önem vermiş, ayrıca Doğu Anlaşmaları üzerinde müzakerelerde bulunmuştur. 1980 Krizi'nde Helmut Kohl (Almanya dönemin Şansölyesi ve CDU'nun lideri) Almanya'nın NATO ile bağlarını güçlendirmişken Batı ile kurumsal bağlarına da korumuştur. 1990'da Kohl, yeni Almanya'nın Avrupa kurumları içerisinde yer almasını sağlamlaştırmış ve kurumsal altyapının güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütmüştür. İki Almanya'nın yeniden birleşmesi, Almanya Federal Cumhuriyeti'nin dış politikasını değiştirmiştir. Ancak Almanya dış politikası uluslararası alanda kısıtlı olup Almanya'nın içerisinde çok yanlı ve egemen olarak devam etmiştir. Alman siyasetçileri, siyaseti daha iyi şekillendiren, birleştirme yollarına giden çalışmalara önem atfetmiştir. Uluslararası kuruluşlar,

---

¹⁵⁷Thomas Banchoff, "The German problem transformed, institution, politics and foreign policy 1945-1995", **Social History Popular Culture and Politic in Germany**, (Michigan yay.), C.1, 1999, s. 1,5

Almanya'nın dış politikasının komşu ülkelere bağlı olması sebebiyle oldukça tartışmalı bir mevzu olarak görmüşlerdir.¹⁵⁸

3.1.SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDEN SONRA ALMANYA'NIN DIŞ POLİTİKASINA BİR BAKIŞ

1990'dan sonra Soğuk Savaş'ın bitiminde SSCB'nin çöküşü, Almanya'nın yeniden birleşmesi ve ABD'nin Avrupa sahnesinden göreceli çekilmesi ile birlikte Almanya bir takım yeni sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu durumu bazı akademisyenler; Almanya'yı 4. Reich (imparatorluk) dönemine götürmesi şeklinde yorumlarken bazıları için ise çok tartışmalı bir mevzu olmamıştır.¹⁵⁹Yazar 3. Peter Glotz, "Almanya, tekrar Avrupa'yı yönetebilmek için çok zayıf ve yeniden Avrupa ile entegre olması zordur" gibi ifadeler kullanmıştır. 1990'lı yıllarda siyasetçiler, Almanya'nın eski sorunlu yapısını artık önemsemişlerse de sosyal araştırmacılar tarafından Almanya askeri egemenliğini sürdürmez olarak görülmüştür.¹⁶⁰Bu durum Almanya'nın kararlı bir demokrasi sürdürmesini sağlamış ve saldırgan bir dış politika izlemesini engellemiştir. Ayrıca Almanya'nın, Avrupa kurumları tarafından uluslararası işbirliği sisteminde yer almasına zemin oluşturmuştur. Amerikalı Siyaset Bilimi Profesörü John Mearsheimer' e göre, "Almanya'nın daha çok güçlenmesi, komşularına karşı askeri bir tehdit oluşturabilmektedir. Mearsheimer'in meslektaşları, iki Almanya'nın bütünleşmesinin yeniden agresif bir milliyetçiliğe bürünmesine sebep olacağını ve geçmişin kararsızlıklarının yaşanabileceğini düşünmüşlerdir.¹⁶¹

Thomas, Almanya'nın dış politikasının değişim sürecinde sürekli belirsizlikler barındırdığını, Almanya'nın yeniden birleşmesi ile birlikte Avrupa'daki merkezi güç statüsündeki önemini kaybedebileceğini vurgulamıştır. Almanya, iki taraflı ve çok yanlı kurumlar arasında kalmış; Doğu, Batı-NATO, Batı Anlaşmalarından ibaret olduğunu söylemiştir. Almanya'nın, NATO üyeliği Adenauer dış politikasına benzemekte, Doğu Anlaşmaları ise Brandt'ın yeni doğu siyasetinin (Neue Ostpolitik) temelini oluşturmaktadır. Soğuk Savaş'ın bitiminde Almanya'nın iki bloklu düzeninin çökmesi, dış politikasında değişiklikler meydana getirmiştir. NATO, iç değişim ve doğuya doğru genişleme faaliyetleri ile uğraşırken, Doğu Anlaşmaları da Doğu-Batı mücadelelerine çözüm getirmeyi amaçlamıştır. 1992'de Avrupa Birliği tarafından ortak para birimi

¹⁵⁸Banchoff, s. 1-3.

¹⁵⁹Banchoff, s. 4.

¹⁶⁰ Jean Paul Jacque, "German unification and the European committee", **Strasburg UnniversityJournal**, 1990, France,

¹⁶¹Banchoff, s. 5

konusunda ve Genel Dış ve Güvenlik Politikası yönünde kararlar alınmıştır. 1995'te NATO, AB'de Sovyetler Birliği'nin çöküşünde rol oynaması ve bunun yanı sıra AB'nin de yeni güvenlik duvarı inşa etmesinde etkili olmuştur. Almanya'nın yeniden birleşmesi ile Almanya çok güçlü ve egemenlik sahibi bir ülke olmamış ise de Almanların içişlerinde gayet başarılı ve güçlü oldukları belirtilmektedir. Realist teoriye göre Almanya bütünleşme sürecinin ardından uluslararası kurumlar nezdinde önemini kaybetmiş ve iç politikasını güçlendirme gereği duymuştur.¹⁶² Almanya'nın bütünleşme sürecinde milliyetçilik ve militarizm arasında bitmeyen bir tartışma süregelmiştir. 1990'dan sonraki dönemde de bu tartışmalar sonucunda bir fikir birliği ortaya koyulmuştur. 1990'lı yılların ortasında, Almanya'nın ekonomi ve sosyal değerlerinin yeniden inşa edilmesi, siyasi partilerinin CDU, SPD, FDP ve Yeşil'lerin dikkatini çekmiştir. Eski Doğu Alman komünistleri partisi (PDS) gibi küçük partiler de Alman siyasetini etkilemiştir. Ancak bu küçük partiler Alman siyasetinde, CDU ve SPD kadar önemli rol oynamamıştır.¹⁶³

21.yüzyıl başlarında Almanya dış politikasının geniş uluslararası katılımı sonucunda dış mutabakatlar kurulmuştur. Alman dış mutabakatları 1949 yılının sonraki dönemlerinde başarılı ve tesirli olmuştur. Uluslararası analizlere göre, Almanya dış politika faaliyetlerini belirlemek amacıyla her zaman politik-kültürel konseptini kullanmıştır. Realist bakış açısına bakıldığında durum tam tersidir, çünkü Realistler Almanya'nın dış ilişkilerini tarihsel olarak değerlendirmişlerdir. Ayrıca Realistler, tarih ve kültürün gücün doğasını nasıl şekillendirdiğini ve uluslararası sistemin iç güçleri nasıl etkinleştirdiğini ele almışlardır.¹⁶⁴ Realizm; uluslararası ilişkilerde genel bir yapı olarak, devletin askeri gücünü kullanmasını önemli kılmıştır. Kültürel ve tarihsel yaklaşımlara göre, 1990'lara kadar bu boyutun eksik olduğu söz konusu olmuştur. Feldman çalışmasında Almanya'nın 1949-2009 yılları arasındaki dönemi kapsayan dış politikasını incelemiş ve altı döneme ayırmıştır: 1949–1966 (Adenauer dönemi: Batı entegrasyonu), 1966–1974 (Brandt dönemi: Ostpolitik), 1974–1989 (Schmidt-Kohl dönemi: Denge politikası), 1989–1998 (Kohl dönemi: Yeni çok yanlılık), 1998–2005 (Schröder-Fischer dönemi: İdealizm ve realizm) ve 2005–2009 (Merkel dönemi: Bütüncül değerler ve pragmatizm yaklaşımı)dır.¹⁶⁵

---

¹⁶²Ronald J. Graneiri, "The fall of the Berlin Wall, the power of individuals and the unpredictability of history", **Foreign Policy Research Institute Journal**, (FPRI Publications), C.1, New York, 2013, s. 7-9.

¹⁶³Banchoff, s. 7-10

¹⁶⁴Granieri, s. 6-7

¹⁶⁵Lily Gardner Feldman, "Germany's foreign policy of reconciliation, from enmity to amity", **The new International Relation of Europe**, (Rowman ve Littlefield publication), C.1, UK, 2012, s. 25-26

3.1.1.Batı Entegrasyonu(1949-1966)

Konrad Adenauer'nin Batı entegrasyon politikası (Westpolitik), Almanya'nın kökten bir Batı Avrupa ülkesi olduğu inancını yansıtmıştır. 1954'te İngiltere ve Paris Anlaşmaları, Alman Federal Cumhuriyeti'ne ve Batı güçlerine bir takım kurallar getirmiştir. Ayrıca, Almanya'nın bütünleşme desteği Avrupa'nın sorunlarına da bir çözüm getirmiştir. Aynı zamanda, Batı Almanya Hallstein Doktrini ile ulusal kimlik ve ulusal çıkarı hazırlamıştır. Doktrinde, Batı Almanya'nın, Alman Demokrat Cumhuriyeti'ni tanıyan devletlerle diplomatik ilişkilerini kesmesi ve 1965 yılına kadar İsrail ile diplomatik ilişkileri kurması vurgulanmıştır.¹⁶⁶ Bu dönemde Almanya ve Afganistan ilişkilerinde herhangi gelişme bulunmamaktadır.

1949-1955 yıllar arasında Almanya'nın Batı'ya yönelik yapısal ve yasal entegrasyon dönemi olmuştur. 1955–1966 yılları arasındaki dönem, Almanya'nın psikolojik olarak toparlandığı ve birliğin peşinde koştuğu yıllar olarak değerlendirilmiştir.¹⁶⁷ 1960'larda ABD'nin Almanya'nın bütünleşmesi ile ilgili olan fikirleri ve Berlin meselesi üzerindeki statüko, Adenauer'i çok rahatsız etmiştir. 1961'de Berlin Duvarı'nın inşası ile birlikte ABD'nin bu talebi, Adenauer tarafından çok zayıf bir yanıtla sonuçlanmıştır. Almanya'nın iç politikası farklı olduğundan dolayı, ABD ile ilişkisi karmaşık bir hale gelip Atlantikçiler ve Gaulistler arasında bölünmeye sebep olmuştur. 1963'te Almanya ve Fransa arasında gerçekleşen Elysee Anlaşması ile Adenauer yerine, Ludwig Erhard Alman Şansölyesi olarak geçmiştir.¹⁶⁸

3.1.2.Ostpolitik 1966-1974

Erhard'ın Başbakanlık döneminde, Dışişleri Bakanı Gerhard Schröder, batıya yönelik küçük adımlar atmış ve hareketlilik politikası yürütmüştür. 1966-1969 yılları arasında Willy Brandt dışişleri bakanı olarak seçildiğinde, "Ostpolitik" Almanya'nın dış politikasını tanımlayan gelişmelerinden sayılmıştır. Bu bağlamda realist görüş; uluslararası sistemin etkisinin, ABD ile Sovyetler Birliği'nin arasındaki sorunların çözülmesinin ve 1960-1970 yılları arasında detente'nin gelişmesinin, Ostpolitika'nın teşvik edilmesine sebep olduğunu vurgulanmıştır.¹⁶⁹ Realist görüşe karşı olan tarihsel-kültürel gözlemciler, Ostpolitik genişlemesinin ve başarısının; iç kuvvetlerinin etkisi ile tarihsel bağların ve

---

¹⁶⁶Feldman, 27

¹⁶⁷Konrad Adenauer, "Germany the new partner", *Foreign Affairs*, 1995, s.1, <https://www.konrad-adenauer.de/quellen/artikel/1955-01-artikel-foreign-affairs>, Erişim Tarihi: 15. 4. 2019

¹⁶⁸Feldman, 27

¹⁶⁹ Buğra Özer Karadağ, Cafer, Tayyar, "Willy Brandt'ın Ostpolitikinin Alman dış politikasına mirası", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, s.138.

Adenauer'in ortaya koyduğu batı entegrasyon politikasından ibaret olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda, Brandt tarafından bu politikanın doğuya yönelik uygulandığından söz edilerek Brandt'ın hedefinin Alman "ulusal birliğini" sürdürmek olduğundan bahsedilmiştir.¹⁷⁰ Adenauer'nin Batı politikası iki taraflı anlaşmaları, çok taraflı bir çerçevede topladığı gibi Brandt'ın Ostpolitikası da iki taraflı anlaşmaları önemsemiştir. Bu antlaşmalar; 1970'te Sovyetler Birliği, 1970'te Polonya, 1972'de Doğu Almanya ve 1972'de Çekoslovakya ile imzalanmıştır. Antlaşmaların amacı; ülkelerin birbirleri arasında "aktif bir destek merkezi" oluşturmasından ibarettir. Sovyetler Birliği, Çekoslovakya ve Polonya ile yapılan iki taraflı antlaşmaların amacı, güç kullanımının ve sınırların fiili olarak tanınmasıdır. West politik İkinci Dünya Savaşı'nın coğrafi sonuçlarını kabul etmiş ama CDU ve Hristiyan Sosyal Birliği CSU tarafından Alman dış politikasındaki büyük ayrıma itiraz edilmiştir.¹⁷¹

Brandt'in dönemindeki "Ostpolitik" girişimlerinin Polonya'ya etkisine bakıldığında; halkın tavrı Almanlara karşı biraz yumuşamış olarak gözükse de Polonyalılarından şüphe duyulduğu görülmüştür. Almanya'da 1972 yılında Polonya ile uzlaşmayı nasıl elde edebileceği ile alakalı genel bir anket yapılmıştır. Anket sonucunda; hükümetler arasında düzenli müzakereler ve istişareler için %50, iyi ekonomik ilişki bağları kurmak için %49, gençlik değişim programları için %43, değişim programları için %37 ve Polonya ile ilgili daha fazla bilgi edinmek için %32 şeklinde oranlar ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde 1972'de İsrail'e yönelik yapılan anket de Adenauer dönemine göre daha çok sempati kazanıldığı şeklinde bir sonuç çıkmıştır. Yapılan anketin sonucu; Alman halkının %25'i Almanya'nın İsrail ile işbirliği yapmaya devam etmesi talebinde bulunmuşlardır. Geçmiş döneme göre, Arap-İsrail savaşları sırasında Araplardan ziyade İsrail'e destek verilmiştir. Halkın %59'u İsrail'in tüm Kudüs'ü elinde tutması konusunda aynı fikirde olurken ve %55'i de İsrail'in Altı Gün Savaşı'nda elde edilen toprakların tümünü veya bir kısmını elinde tutmasını istemiştir. Önceki döneme göre yapılan anket İsrail lehine daha pozitif görünmüştür.¹⁷² Bu dönemde Almanya Batı ile birleşme çabasında olmuş, Asya ülkeleri ve Afganistan ile herhangi ilişkisi olmamıştır.

---

¹⁷⁰FELD, Werner, "Reunification and west German Soviet relations", (Martinus Nijhoff yay.),(1.Baskı), Netherlands, 1963, s. 15.

¹⁷¹Feldman, s. 31-32

¹⁷²Feldman, s. 34-36

3.1.3. 1974-1989 Yılları Arasında Alman Dış Politikası

SPD Şansölyesi Helmut Schmidt ve CDU Şansölyesi Helmut Kohl, ideoloji olarak ayrı partileri yönetseler de dikkat çekici derecede benzer dış politikalar yürütmüşlerdir. Schmidt-Kohl ikilisi siyasi ve askeri denge politikası yürütmüştür. Schmidt'e göre, barış için önemli koşullar; "barışçıl eylem, sınırlama, iletişim, uzlaşma ve işbirliği" olarak ifade edilmiştir. Schmidt, Batı ve Doğu arasında arabuluculuk yaparken, Kohl birleşik bir Batı temelinde Doğuya yaklaşmayı tercih etmiştir. Schmidt-Kohl döneminde, süper güçlerinin girişimi ile detente sona ermiştir.¹⁷³ Süper güçlerin girişimleri; Batı-Doğu silah kontrolü müzakerelerinin başarısızlığı, 1979'da Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgale uğraması, 1980'da Moskova Olimpiyatları'nın boykotu, 1981'de Polonya'nın sıkı yönetim emri, 1983'te Ronald Reagan tarafından Sovyetler Birliği'nin "kötülük imparatorluğu" olarak nitelendirilmesi ve stratejik savunma girişim önerisinde bulunmasıdır. Bu konuların çoğu Almanya'nın siyasi partileri arasında tartışılmıştır. Bütün bu uluslararası karışıklıklar içinde Almanya, Batı ve Doğu ile ilişkisinin dengesini sürdürmeye çalışmıştır. Schmidt ve Kohl, uluslararası sistemde istikrarın sürekliliğini öğrenme isteği ile ve bunun yanı sıra, Alman dış politikasının çıkarı için, Almanya'nın Avrupa Topluluğu içerisinde daha çok yer alması için çabalamışlardır. Bu dönemde Schmidt-Kohl, iki taraflı arenada Ortadoğu ve çok taraflı alanda Birleşmiş Milletler ile Avrupa Topluluğu'nun ortak dış politikasını (Avrupa Siyasal İşbirliği) desteklemiştir.¹⁷⁴ Fransız-Alman ikili ilişkisi, Helmut Kohl için Avrupa birleşme sürecinde dinamik güç ve büyük bir amaca hizmet etme algısını oluşturmanın yanı sıra, dış politikada, tek Avrupa yasasının ve kalkınma politikasının daha çok gelişmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Kohl dönemi Dışişleri Bakanı Hans Dietrich Genscher, Fransız-Alman ilişkilerini uzlaşmanın tarihsel örneği olarak beyan etmiştir. Böylece Avrupa entegrasyonunu mümkün kılma sorumluluğunun ve Realizmin Avrupa içerisinde yayılmış olduğunu ifade etmiştir. Kohl ikili ilişkilerini "içten" (Herzensthema) olarak tanımlayıp bunu mutabakata atfetmiştir. Mutabakat süreci Kohl'u, hem Fransa ve Almanya arasında imzalanan Saar Antlaşması'nın (Saar Bölgesini Almanya'ya iade etmesi) kesin bir sonuç olduğuna hem de iki ülke arasında kalıcı bir dostluk oluşturduğuna inandırmıştır.¹⁷⁵ Almanya kendi sorunları ile uğraşırken Afganistan ilişkilerinde herhangi gelişme bulunmamaktadır.

¹⁷³Feld, s. 163

¹⁷⁴Selim Vatanşay, "Alman dış politikası ve atı Balkanlar", **Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi**, (Bilgesam yay.), İstanbul, 2013, s. 1-3.

¹⁷⁵Feldman, s. 37-39.

3.1.4. Batı ve Doğu Entegrasyonu (1989-1998)

1989-1998 yılların arasında Berlin Duvarı'nın yıkılması, Sovyet bloğunun çözülmesi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü gibi uluslararası sistemin büyük değişimleri, Almanya'nın geçmiş dört asrının dış politikasını şekillendirmiştir. Bu bağlamda realist ve tarihsel-kültürel araştırmacılar, uluslararası sistemdeki değişimleri ve Almanya'nın dış politikasını şöyle açıklamışlardır: Almanya birleşme konusunda, mali ve psikolojik olarak komşu ve müttefiklerini desteklemiş ve daha geniş bir entegrasyon yürütmüştür. Realistler, “yeni tek taraflılık” kavramının üzerinde durulmasını ve askeri gücün yeniden kullanılmasını belirtmişlerdir.¹⁷⁶ Tarihsel-kültürel araştırmacılar ise bu konuyu farklı bakış açısıyla değerlendirmişlerdir: Yapısal değişimin bir gerçek olduğunu belirtip, politikanın “çok taraflılık” kavramının daha iyi devam etmesini iddia etmişlerdir. Realistler, Almanya'nın imajını geleneksel veya doğuştan büyük güç olarak görürken tarihsel-kültürel araştırmacılar ise bu durumu sosyal bir güç olarak belirtmişlerdir. Kohl Soğuk Savaş'ın ardından, Almanya'nın yeni düzeyde uzlaşmasını üç şekilde sağlamıştır.¹⁷⁷ Fransa ve İsrail için mevcut bulunan modeli, Polonya ve Çek Cumhuriyetine transfer etmesi, mutabakat kelimesini Almanya dış politikasında rol oynayan diğer politikacılara daha iyi tanıtması ve Fransa, İsrail, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne kapsamlı bir şekilde açıklaması söz konusu olmuştur. Soğuk Savaş döneminin ardından Fransız-Alman dostluğu içtenlik ilişkisi içinde olmuş ve dönemin elde edilen en iyi başarılarından sayılmıştır. Dışişleri Bakanı Genscher, ikili ilişkilerinin karmaşık olduğunu açıklamış, bazı küçük sıkıntılar da yaşanmıştır. Kohl daha önceki dönemde yaptığı gibi, Fransız askerlerinin ilk kez ulusal bayramın kutlamalarının yapıldığı Temmuz 1994'te, Alman askerleri katılımıyla mutabakat hareketlerini memnuniyetle karşılamıştır.¹⁷⁸ Bu döneme denk Almanya, Avrupa ülkeleri ve batı ile bütünleşme politikası yürütmüş ve bu politikasında Asya ülkeleri ve Afganistan dahil olmamıştır.

3.1.5. 1998-2005 Yılları Arasında Alman Dış Politikası

Schröder ve Fischer Dönemin dış politikası Almanya ve Avrupa'ya jeopolitik değişimler getirmiş, Soğuk Savaş sonrası mutabakat süreci başlatılmış ve Almanya'da çok taraflılık geleneğini etkin bir hale getirmiştir. 1998-2005 dönemi SDP başkanı Gerhard Schröder ve dönemin Dışişleri Bakanı Joschka Fischer döneminde, uluslararası sistemde daha geniş başlangıçların meydana gelmesi Almanya'nın dış politikasını yeniden gözden

---

¹⁷⁶Feld, s. 177.

¹⁷⁷Vatandaş, s. 2.

¹⁷⁸Feldman, s. 43-46.

geçirmesine sebep olmuştur. Realist ve tarihsel-kültürcüler arasında yeniden tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar, bir yandan Almanya'nın tekrar büyük güç olma durumunu vurgulamış, diğer taraftan da sivil gücü nitelendirmiştir. 1998 yılındaki ortak görüşler, Almanya'nın hala sivil güç ülkesi olduğunu açıklamıştır. Sivil ve muazzam güç savunucuları ise Almanya'nın dış politikasının farklı olduğunu ve uluslararası arenada özgüveninin yükselmiş olduğunu iddia etmişlerdir.¹⁷⁹

Schröder ve Fischer “Almanya'nın sivil güç, barışçıl ve çok taraflılık yapılarına sahip bir ülke olduğunu ve askeri gücünün kullanımı konusunda bir istisna” olduğu ifadelerinde bulunmuşlardır. Schröder-Fischer ikilisi, Almanya'daki kanun yarasını, ferdin özgürlüğünü çok güçlü bir şekilde desteklemişlerdir. Özellikle çatışmanın önlemesini, yönetim ve çözüm politikasını ve askeri olmayan geniş güvenlik politikasını önemle vurgulamışlardır. Berlin'de uluslararası barış birlik merkezinin oluşturulmasıyla birlikte Almanya askeri taahhütlerini tamamlamayı amaçlayan askeri girişimi olmayan bir ülkenin somut örneği olmuştur. Bu bağlamda Schröder ve Fischer'e göre; Almanya'nın uluslararası ilişkisi ve yurt dışındaki askeri taahhütleri dış politikasında dört büyük olaya meydan okumuştur. Bunlar; 11 Eylül, Afganistan Savaşı, Avrupa Entegrasyonu ve Avrupa Anayasal sorunlarından ibarettir.¹⁸⁰ Almanya 1945'ten bu yana ilk kez 1999'da NATO'nun Sırbistan'a gerçekleştirdiği hava saldırısına katılmıştır. Almanya'nın zorlayıcı diplomasisi başarısızlığa uğradığı takdirde Fischer ve Schröder askeri müdahalenin son bir çözüm olduğunu vurgulamışlardır.¹⁸¹ Schröder ve Fischer, Almanya'nın askeri müdahalesinin, Sırbistan'ın etnik temizlik sorunlarını çözebilmek için ahlaki zorunluluk olduğunu ve iyi bir müttefik olarak uluslararası arenada sorumluluğunun üstlenmesi olarak belirtmişlerdir. Schröder ve Fischer Balkanların politik ve ekonomik durumunu Avrupa Birliği değerleri çerçevesinde değerlendirmesini arzu etmişlerdir. Almanya'nın, NATO'nun Sırbistan saldırısına katılımını Alman toplumu, Fischer ve Yeşil Partisi (Grunden) nezdinde “Asla Savaş” prensibini çiğnemesi olarak yorumlanmıştır.¹⁸² Almanya savaş sonrası NATO'nun Kosova Kuvvetlerinin hem birliğinin sayısını artırma konusunda rol oynamış hem de askeri liderlik açısından kritik bir unsur sağlamıştır. Almanya 1999'da, ABD ile birlikte Avrupa Güney Doğu Pakt'ını başlatmış ve Eylül 2001'de NATO'nun Makedonya'daki

---

¹⁷⁹Krippendorff, s. 150

¹⁸⁰İNAT, Kemal, “Birleşme sonrasında Almanya'nın dış politikası, normalleşmenin son adımları”, **Sakarya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sakarya, 2009, s. 6-7.

¹⁸¹Feldman, s. 51

¹⁸²NATO's role in former Yugoslav republic of Macedonia”, **Operation Amber Fox**, (Task Force Foxyay.), 2003, <https://www.nato.int/fyrom/tff> Erişim tarihi: 16. 2. 2019

“Amber Fox Operasyonunda” lider bir ülke olarak rol almıştır.¹⁸³ 11 Eylül’den sonra Almanya’nın Afganistan yapılan benzersiz yardımlarından nedeni ile, Alman-Afgan ilişkileri gelişmiştir. Almanya’nın Güney Doğu Paktı’nı desteklemesinin sebebi Kosova’daki geleneksel milliyetçiliğin çok şiddetli olması olarak belirtilmektedir. Almanya tarafından Güney Doğu Paktı desteklenmediği takdirde, 11 Eylül olaylarından sonra dünyanın artık değişmiş olduğu ve Sovyetler Birliği yerine terörizmin geçmiş olduğu tahmin edilmekte olup Batı ve Alman dış politikası için büyük bir tehdit olacağı belirtilmektedir. Almanya, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE) için uluslararası sorumluluklarının yanı sıra bir dizi yerli ve çok taraflı AB, G-8, NATO gibi örgütlerle de ilişki kurmuştur. OSCE, terörizmi politik, ekonomik ve ideolojik açılardan kısıtlamaya çalışıp Afrika’nın özgürlüğünü devamlı bir şekilde sağlama amacıyla terörle mücadeleye yönelik askeri bir birlik kurmuştur. Almanya’nın Afganistan’ın güvenliği için 2000’den fazla askeri gücü ile Uluslararası Güvenlik Yardım Gücüne (ISAF) katılması, Almanya’nın siyaset sahnesinde tekrar demokrasi için askeri çözümlere yönelmiş olduğunu göstermektedir. Almanya, 2001 Aralık’tan itibaren çok yönlü bir politika geliştirmiş ve bu politika ile 2001 yılında Afganistan’da geçici devlet ve Büyük Konsey (Loya Jirga) kurulması konusunda diplomatik lider rolünü oynamıştır. Almanya’nın çok boyutlu politikası çerçevesinde, insani, ekonomik yardımlarının yanı sıra Afganistan’ın yeni polis gücü eğitimi ve Kunduz vilayetinde sivil ve asker imar ekibinin eğitimi faaliyetlerinde bulunulmuştur. Almanya, Afganistan’ın devlet destekli terörizme karşı (Taliban El ve Kaide bağlantısı) siyasi değişime ve sorunlarının çözülmesine yönelik askeri müdahalenin son bir çare olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁴

3.1.6.2005-2019 Yılları Arasında Alman Dış Politikası

Angela Dorothea Merkel, 2005 Kasım ayında Almanya’nın Başbakanı seçilip ve CDU Partisi’nin genel başkanı olmuştur. Merkel Başbakanlık döneminde en çok uygulamalı faaliyetlere değer vermiş ve bu dönem “pragmatizmin değerleri dönemi” olarak tanımlanmıştır. Merkel, Almanya’yı tanıdık ve potansiyel ortaklara bağlayan noktaların; barış, demokrasi, güven, birlik, hukukun üstünlüğü, iyi rekabet, saygı ve hoşgörü olduğunu şart olarak görmüştür. Bu dönemde ABD ile bozuk olan siyasi ilişkiler yeniden canlandırılmış ve Rusya ile istikrarlı strateji ilişkisi kurulmuştur. Merkel’in dış politikasının temel amacı Avrupa Birliği olup 2007’nin ilk yarısında ekonomik ve politik

¹⁸³NATO’s role in former Yugoslav republic of Macedonia”, **Operation Amber Fox**, (Task Force Foxyay.), 2003, <https://www.nato.int/fyrom/tff>Erişim tarihi: 2.3.2019

¹⁸⁴Feldman, s. 51-53

sorumlulukları üstlenmiştir.¹⁸⁵ Ayrıca AB'nin 50. yıl dönümünde Berlin Deklarasyon Birleştirmesini başarmış ve AB için Doğu Avrupa üyelerinin coğrafi, ortak enerji girişimleri ve iklim değişikliği politikalarına önem vermiştir. 2008'de Almanya'nın uluslararası finansal ve ekonomik krize karşı uyum sağlamasını ve dış politikasında ticareti önemli kılması politikalarına dikkat etmiştir.¹⁸⁶ Almanya, Merkel döneminde savaşın devam ettiği coğrafyalarda; Ortadoğu, Balkanlar, Afrika ve Afganistan'a askeri olarak destek vermiş ve pratik istikrar hedefini ve arabuluculuğu ahlaki sorumluluk olarak sayıp üstlenmiştir. Bu dönemde Almanya'nın güvenli bölge (geleneksel güvenlik) kavramı geliştirilmiş ve bu kavram siyasi, diplomatik, askeri, sosyal ve ekonomik yapılarını etkilemiştir. Bununla birlikte sivil krizin önlenmesi, uyuşmazlığın çözülmesi ve barışın güçlendirmesi gibi konular da büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu pragmatik dönemin Almanya'nın eski siyasi dönemlerine göre çok farklı bir yapıya sahip olduğu belirtilmektedir. Merkel dış ilişkilerde ticareti önemseyen gibi Almanya'nın sivil toplumuna küresel bir vizyon oluşturarak, devletin dış aktörlerinin iktisattan çevreye kadar işlevsel bir yapıya sahip olmalarına zemin oluşturmuştur. Merkel, Afganistan'ın güvenliğini sağlamak için Afganistan'a, Alman ordusunu (Bundeswehr) konuşlandırmıştır. Ayrıca 2001'den beri Almanya, Afganistan'a benzersiz maddi yardımları, kalkınma yardımları, yeniden yapılandırma yardımları vb. yapmıştır.

Başbakan Merkel'in dünya görüşü ve uluslararası sistem görüşü, Almanya'nın uzlaşmasını şöyle etkilemiştir: AB'nin uzlaşma mutabakatı için başrolü oynayıp küçük ve orta güçlerinin gelişmesini önemsemiştir. Ayrıca Almanya eski Sovyetler Birliği ülkelerinin Rusya ile ilgili endişelerine ve Alman-Polonya, Alman-Çek ilişkilerine önemle göstermiştir. Almanya'nın, İsrail'i "ahlaki değerleri değerlendirme" çerçevesinde taahhütte bulunması Almanya'nın ABD ile ilişkilerini geliştirmiştir.¹⁸⁷ Bu bağlamda Almanya mutabakatı devam ettirebilme amacıyla "pragmatik" yöntem ve kurumsal yollardan ilerlemeyi tercih etmiştir. Bu dönemde Alman-Fransız ilişkileri ise hem politik ve hem ekonomik açılardan geliştirilmiştir. Böylece uzlaşma veya mutabakat kavramı toplum ve insanlar arasında farklı ve özel ifadeleri yansıtmıştır.¹⁸⁸

---

¹⁸⁵Egbert Jahn, "German domestic and foreign policy", **political issues under debate**, (SpringerVerlag yay), Berlin-Heidelberg, 2015, s. 186-187.

¹⁸⁶Jahn, s. 209

¹⁸⁷ Bu konuda bkz: Akçay, Gözeri, s. 20

¹⁸⁸Feldman, s. 63-64

3.2.ALMANYA’NIN EKONOMİSİ VE DIŞ YARDIMLARI

1995’te Meksika krizinin sonunda G-7 ülkeleri ve Uluslararası Para Fonu (IMF), dünyanın finansal yapısını yeniden gözden geçirme amaçlı politik tartışmaları başlatmışlardır. Böylece Almanya tek ve güçlü ekonomiye sahip olan bir ülke olarak uluslararası arenada büyük rol oynamaya başlamıştır. Berlin, IMF ve G-7 ülkelerinin politik tartışmalarını pozitif görüp uluslararası finans dünyasında gücün tamamen işlevsel tek taraflı girişimcilerinin küreselleşmenin entegresinde umut verici olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁹

Ayrıca ulusunu küresel finans dünyasında en üst düzeye getirmesi için IMF genel müdürlüğüne sermaye girişiminde bulunmuştur. Schröder’in, Almanya’yı ekonomi ve finansal açılardan dünya ekonomisinin en üst seviyeye çıkarma iddiaları başarısız olmuştur. Buna rağmen farklı ülkelere ekonomik yardımında bulunup finansal konusunda cömertlik göstererek, HIPC ülkelerinin kalkınma kredilerinden kaynaklanan borçlarını iptal edip IMF ve Dünya Bankasının yardım fonlarına katılmıştır. Bu bağlamda Almanya’nın Hazine Sekreteri ve SPD Başkanı Oskar Lafontaine, dünya’nın büyük para birimi için hedef bölgeleri ve koalisyon devletlerin kurulmasını önemli kılmıştır.¹⁹⁰

3.2.1.Almanya ve Afganistan İlişkileri

11 Eylül olaylarından sonra, NATO kuruluş tarihinden bu yana ilk kez *raison de etre*’yi uygulamıştır: Saldırıdan hemen sonra 24 saat içerisinde 5. maddeye acil ihtiyaç duyulduğu ilan edilmiştir. NATO’nun 5. maddesinde, Almanya’nın 11 Eylül terör saldırısına müdahale etmesi gerektiği anlamına gelen ifadeler bulunmaktadır. Almanya müdahalede bulunmadığı takdirde, NATO ile yapılan anlaşmanın 5. madde kuralını çiğnemiş olacağı söz konusu olmuştur. NATO’nun 5. maddesi Almanya’nın stratejik kültürüne meydan okuyan işbirliğini ve Afganistan’da uzun vadede çatışmanın doğasını analiz etmenin gerekliliği gibi mevzuları içermektedir.¹⁹¹ Almanya’nın güvenlik politikası geçmişte uluslararası baskı altındayken 11 Eylül’den sonra daha iyi ve iddialı bir duruma gelmiştir. Almanya’nın Washington ile birlikte NATO’nun Afganistan’daki operasyonuna

---

¹⁸⁹Reinhard Wolf, “Germany and the international financial order”, **Germany’s uncertain power, foreign policy of Berlin republic**, (Ed: Maull), (Palgrave Macmillan, yay.), C.1, 2006, s. 1999.

¹⁹⁰Wolf, s. 200-202

¹⁹¹Wolf, s. 202

katılım amacı; ittifak dayanışmasına özen göstermesi ve Afganistan'daki El-Kaide'nin yenilmesinin başarılı bir strateji olacağına inanmasıdır.¹⁹²

2001'de yaşanan olaylarda Almanya'nın ABD destekli terörle mücadelesinde Afganistan'a asker göndermesi ve ardından Libya krizine müdahalede bulunması Almanya içindeki aktörler tarafından birtakım tepkilere maruz kalmıştır. 1946 yılından bu yana devletin halk nezdindeki imajını, Almanya'nın 1999'da Kosova'daki krize müdahil olması ve gerçekleştirilen askeri harekât halkın bakış açısını olumlu etkilemiştir. ABD'nin ikiz kulelerine karşı gerçekleştirilen terör saldırısından sonra Almanya, ABD'ye koşulsuz dayanışma vaat etmiştir.¹⁹³Schröder'in taahhüdü OEF ve ISAF' a askeri katkıda bulunması ile sonuçlandırılmıştır. Almanya'nın amacının topraklarını genişletmek ve güç elde etmek değil, bilakis kendi güvenliğini sağlamak olduğu vurgulanmaktadır. ABD, Afganistan'daki faaliyetlerine henüz başlamadan Alman politik elitleri özellikle Yeşiller ve solcu SPD, ABD'nin saldırı hazırlıklarına karşı sert tepki vermişlerdir. Yeşiller Partisi, Afganistan'a yönelik askeri katkıda bulunmanın "Vietnam'daki kırmızı-yeşil askeri macerası" gibi sonuçlanmasından endişe duymuşlardır.¹⁹⁴2001 Kasım'da Alman parlamento tarafından Afganistan operasyonuna katılım mevzusu tartışılıp Alman Federal Hükümeti, Parlamentodan (Bundestag) 3900 asker sevk edilme konusunda izin talebinde bulunmuştur. Bu 3900 kişilik güce deniz kuvvetlerinden 1800 kişi ve özel kuvvetlerden de (Kommando Spezial kräfte, KSK) 100 kişi dahil olmuştur.¹⁹⁵

Almanya'nın ilk kara kuvvetleri olan KSK, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ilk kez Avrupa dışında savaş operasyonuna katılmıştır. Alman parlamentosu üyesi Gernot Erler, Almanya için Afganistan ve uluslararası katılım kavramına önemle atıfta bulunarak Afganistan'ın durumu daha çok karmaşık hale gelmeden ve riske girmeden önce önlem alınması gerektiğini vurgulamıştır. Özgür Demokrat Parti (FDP) üyesi Guido Westerwelle, Almanya'nın uluslararası terörizm tarafından tehdit edilmesi durumunda tarafsız kalmanın mümkün olmadığını dile getirerek Almanya'nın Afganistan'a yardım etmesi gerektiğini belirtmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Joschka Fischer Almanya'nın diğer devletlerin iç işlerine karışmamayı tercih ederken Afganistan müdahalesini desteklemesinin sebebini;

---

¹⁹²Carolin Hilpert, "Strategic cultural change and the challenge for the security policy", **Germany and the Bundeswehr's Deployment to Afghanistan**, (Palgrave Macmillian yay.), C.1, 2014, s. 41.

¹⁹³Slawomir Debski, "Germany's involvement in Afghanistan", **The Polish Institute of International Affairs, BULLETIN**, 2009, s. 8.

¹⁹⁴Hilpert, s. 42-44

¹⁹⁵Hilpert, s. 45

“El-Kaide dünya barışını tehdit ettiğindedir” sözleriyle ifade etmiştir.¹⁹⁶ Ayrıca Fischer, Almanya'nın NATO üyesi olması ve reel politikaya sahip olması nedeniyle NATO'nun operasyonlarına katılması gerektiğini dile getirmiştir. ABD'nin, Taliban'a karşı zaferi ilan edildikten sonra Afganistan'ın durumunun ne olacağı sorusu ortaya çıkmıştır. Böylelikle Almanya, Birleşmiş Milletler'in Afganistan Destek Gurubu başkanlığında, Bonn'un yakınlarındaki Petersberg'de uluslararası bir konferansa ev sahipliği yapmıştır.¹⁹⁷

Esas olarak, konferansın İngiltere'de gerçekleştirilmesi ile ilgili görüşmeler yapılırken Afganlar, Almanya'nın Hindu-Kuş'ta herhangi sorunlu bir tarihi olmadığını ve konferansın Bonn'da yapılmasını talep etmişlerdir. Konferans, ülkenin bir siyasi haritası niteliğinde olan 'Bonn Antlaşması' ile sonuçlanmıştır.¹⁹⁸ Yeni bir anayasa geliştirme ve geçici yetki kurabilme amaçlı büyük meclis (LoyaJirga) yapısı öngörülmüştür. Almanya'nın stratejik kültürel değerleri çerçevesinde konferansta üzerinde durulan nokta; Afganistan'a siyasal çözüm getirme ve iyi bir yönetim kurmaktan ibaret olmuştur. Schröder, Afganistan hükümetinin askeri kuvvete ihtiyaç duyduğu bir durumda, Alman hükümeti tarafından destek sağlanacağını vaat etmiştir. Konferanstan hemen sonra, BM Güvenlik Konseyi kararı ile Afganistan ve çevre bölgelerde güvenliği sağlayabilmek amacıyla ISAF'ı kurulmuştur.¹⁹⁹

Almanya'nın güç ve politik tartışmalarının amacı; terörle mücadele etmek, güvenliğini sağlamak, ulusal çıkarını ve bölge nüfusunu güvence altına almak ve ticari yolları korumaktır. Alman Parlamentosu ve bazı politik adamları, Afganistan'da ISAF misyonunu kesin bir barış misyon olarak görmüşlerdir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanı Heidemarie Wiecek Zeul, Alman hükümetinin savaş ve barış komutanlığı ISAF arasında kesin ayırım yapılması için çaba sarf ettiğini dile getirmiştir. Afganistan'da barışı sağlama amaçlı ISAF'ın barış misyonu olarak varlığı önemli kılınmıştır. 2003 yılında Alman Hükümetinin, Kuzey Afganistan'a Bundeswehr'yi sevk etme planı çok tartışmalara yol açmıştır. Bundeswehr'nin bazı elitleri hükümetin kararına karşı çıkıp Afganistan'a asker sevkini ve konuşlandırma güvenliğinin önceliklerden olduğunu vurgulamışlardır.²⁰⁰ Zeul, “sevkiyatın geri çekilmesinin uluslararası terörizme karşı büyük başarısızlık olarak nitelendireceğini” ifade etmiştir. Parlamento üyesi Hoyer, Avrupa'nın Afganistan'daki dış

¹⁹⁶Speech by Herr Joschka Fisher at the opening of the special meeting of the Afghanistan support group, 2001, <https://reliefweb.int/report/afghanistan/speech-herr-joschka-fischer-opening-special-meeting-afghanistan-support-group>, Erişim Tarihi: 18. 2. 2019

¹⁹⁷Hilpert, s. 48

¹⁹⁸Wolf, s. 142.

¹⁹⁹Wolf, s. 142

²⁰⁰Hilpert, s. 49

politik yenilgisinin temel sebebini şöyle açıklamıştır: “Afganistan’da, ABD, Yeni Zelanda ve İngiltere’nin bölgesel yaklaşımlarının izlenmesi önemli sebeplerdendir. Bundeswehr’nin Afganistan kuzey bölgedeki savaşçılara karşı Afgan hükümeti politikasını güçlendiremeyip, aslında bu durumun tam ikilem ve imkansız bir misyon olduğunu ve Bundeswehr’nin böyle bir görevde bulunmamasını” dile getirmiştir.²⁰¹

3.2.2. Almanya’nın Afganistan’a Yardımları

2001’de Almanya’nın Afganistan’da ordusunun bulunması, uluslararası devletleri terörle mücadelede desteklemesi, Alman halkı tarafından desteklenmiştir. Ancak bu duruma, halkın bir kısmı tarafından karşı çıkılmış ve Alman Parlamentosu’nda da birtakım tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Bunun sebebi ise 1915’ten itibaren süregelen, Almanya’nın Afganistan’a olan geleneksel maddi yardımlarıdır.²⁰²2001’den bu yana Almanya, Afganistan’a sürekli maddi ve finansal yardımlarında bulunmuştur. Lobi organizasyonları ve bazı dernekler, Afganistan’da çalışmak için çok istekli görünmektedir. Alman Güvenlik ve Savunma Sanayi Bondu gibi bazı organizasyonların, Afganistan savunma politikalarına müdahil olması yasaklanırken diğer taraftan bölgenin yeniden yapılandırılması ve savaş sonrası maddi yardımda bulunulmasında bu organizasyonlar katkıda bulunabilmektedir. Ayrıca bu organizasyonların misyonu terörle mücadele amaçlı olup buna ilaveten halka yardım sağlamak için de faaliyet göstermektedir.²⁰³ Almanya’nın ekonomik ve finansal hedefi; uluslararası ticaret ve sermaye hareketlerine katılma, yoksul ülkelerin istihdam ve büyümelerinin artırma fırsatı sunmak gibi konulardan oluşmaktadır. Wolf kitabında, serbest sermaye piyasalarının ister istemez finansal kriz riskini içermekte olduğunu ve piyasa yapısında ülkenin dikkatli olunmasını belirtmiştir. Gelişmekte olan piyasalar ise küresel finansal entegrasyona çok fayda sağlamaktadır. Ekonomik krizi önlemek için her devlet kendi ülkesinin sınırları içerisindeki ekonomi politikasında özenle davranması gerekmektedir. Böylelikle dünya ekonomik krizi önlenecektir. Wolf, ekonomik krizin, genel olarak ulusal politikanın eksikliği ve ulusal ekonomik politikanın başarısızlığından ortaya çıktığını ve uluslararası finansal reform yapılarının piyasada mekanizmayı kısıtlamaktan ziyade ilerlemesi konusunda odaklanılması gerektiğini belirtmiştir.²⁰⁴

---

²⁰¹Hilpert, s. 46-49

²⁰²Jahn, s. 209-210

²⁰³Marcel der Heijden, “Foreign policy on Afghanistan and Libya, a focus on Germany and France”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **Radboud Üniversitesi Siyasal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Nijmegen 2014, s. 61-62

²⁰⁴Wolf, s. 203.

ISAF, 13 yıl Afganistan'ın güvenliği için çalışmalar yapmış ve ISAF olarak kullanılan bu kavram ve terim 2014'te sona ermiştir. ISAF, Afgan güvenlik güçlerine yaklaşık 350.000 güvenlik sorumlusu kazandırmıştır. Almanya, 2015'ten bu yana NATO'nun Kararlı Destek Misyonuna (Resolute Support) katılmıştır. Resolute Support'un temel amacı, Afganistan'da yeni oluşan güvenliği desteklemektir. Bu misyon 14 ülkede de operasyonel faaliyet gösterip bu ülkelerde ortak olarak güvenliği sağlamak için çalışmaktadır. Bu ülkeler arasında Afganistan Mezar-i Şerif şehrinde misyon, 13 yıllık başarılarını korumak için özel bir sorumluluk üstlenmektedir. Özetle bu misyon Kuzey Afganistan'da Almanya'yla birlikte önemli faaliyetlerde bulunmaktadır. Alman Federal Meclisi'nin 2018 yılındaki kararına göre, 1300 kadar Alman askeri Afganistan'a konuşlandırılabilir.²⁰⁵

Almanya'nın "Dayanıklı Desteği" başlığı taşıyan mevzuda: Hava görüntüleme, hava gözetimi ve değerlendirmesi dahil olmak üzere keşif ve gözetlemeler, insani yardım, eğitim ve Afgan ulusal savunma ve güvenlik güçleri, sivil ve askeri işbirliği, liderlik kabiliyetleri vs. gibi konular olmak üzere, Resolute Support misyonunun yönetiminden sorumlu olan personel ve kuvvetlerin devreye gireceği ifade edilmiştir. Bu görevin tahminen Mart 2019 tarihinde sona ereceği söylenmektedir.²⁰⁶

Almanya'nın Alman Federal ordusu (Bundeswehr) 11 Eylül'den sonra Afganistan'da faaliyetlerine başlamış olup bu faaliyetlerin ilk ve önemli ilkesi de Afgan hükümetinin korunması olmuştur. Akabinde Almanya, 2006'da Afganistan'ın kuzeyinde yer alan bölgeleri (Kunduz, Mezar-i Şerif ve Faizabad) için bir sorumluluk alanı olarak personeller görevlendirmiştir. Afgan ordusunun desteklenmesi dahil olmak üzere sivil ekonominin yeniden yapılandırılması için istikrarın sağlanması ve güvenli bir ortam yaratmak için de sivil desteğin alınması gerektiği ifade edilmiştir. Almanya, Afganistan'da en çok Hindu-Kuş Bölgesi'nde (Afganistan'ın Badakhshan iline bağlı büyük Pamir dağları) mücadele vermektedir.²⁰⁷

2001-2002 yılları arasında Taliban rejimi yıkıldıktan hemen sonra, Almanya Bonn şehrinin yakınında Petersberg'de Afganistan'ın geleceği ile ilgili konferanslar düzenlenmiştir. Uluslararası toplum 2004'te Berlin Konferansı'nda Afganistan'a

---

²⁰⁵Bericht der Bundesregierung zu Standund Perspektiven des deutschen Afghanistan-Engagements, **Die Bundesregierung**, 2018, s. 4. <https://www.auswaertiges-amt.de>, Erişim Tarihi: 18. 2. 2019

²⁰⁶**Beziehungen zu Deutschland**, Auswärtiges Amt, 2018, s. 1. <https://www.auswaertigesamt.de/de/aussenpolitik/laender/afghanistan>, Erişim Tarihi: 15. 2. 2019

²⁰⁷Theo Sommer, "Der Endlos Krieg", **Politik ausland**, 2017, s. 1. <https://www.zeit.de/politik/ausland> , Erişim Tarihi: 20. 1. 2019

yardım taahhüdünü yeniden teyit etmiş ve 2004'ten bu yana da iki yılda bir olmak üzere uluslararası konferanslar gerçekleştirilmiştir. 2011'de gerçekleşen Almanya Bonn'daki konferansta; uluslararası toplum tarafından Afgan hükümetinin önemli reformlar gerçekleştirmesi gerektiği ve NATO'nun ISAF misyonunun sona ermesinden sonra da Afganistan'ı terk etmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Bonn Konferansı'nın ilkeleri 2012 yılında Tokyo'da, 2016'da Brüksel'de yenilenmiş ve bu ilkeler Afganistan'da uluslararası toplumun katılımının temelini oluşturmuştur. Avrupa Topluluğu,2016 yılında Varşova'da, NATO'nun Afganistan güvenliğinin sorumluluğunu üstlenmeyi daha da artırmak amacıyla2020 yılına kadar Afgan güvenlik güçlerine maddi destek üzerine anlaşma yapmıştır. Bu bağlamda Almanya, yılda 150 milyon Avro finans desteğinde bulunmaktadır. NATO Misyonu (ResoluteSupport) Afgan savunma ve güvenlik güçlerini eğitme ve destekleme görevini üstlenirken uluslararası toplum tarafından da Afganistan'a mali ve ekonomik açıdan uzun vadeli yardım vaat edilmiş ve sivil halkı desteklemek amacıyla 2016 yılında Bakanlık seviyesinde Brüksel'de uluslararası bir konferans gerçekleştirilmiştir.²⁰⁸

Almanya Federal Hükümeti, Afganistan'a yapılan yıllık 15,2 milyar ABD dolarının en büyük payının da sivilere yönelik maddi destek konusunda ayrılması için talepte bulunmuştur. Bu yardımlar karşılığında Afganistan hükümetinin yönetimini düzeltmesi, yolsuzluklarla mücadele etmesi, kadın haklarını koruması gibi sorunları çözmesi sağlanmaya çalışılmıştır. 2012'de Alman Federal Hükümetinin Şansölyesi Angela Merkel ve Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, bir araya gelerek bir ortaklık anlaşması gerçekleştirmiş olup Almanya ve Afganistan arasında uzun vadeli ilişkilerin geleceği hakkında konuşmuşlardır. Almanya-Afganistan ikili ilişkileri konusunda; Afganistan'da uygulanacak iyi bir yönetim, kamu yönetimi reformu ve Afgan tarafının yolsuzlukla mücadele ilkeleri doğrultusunda hareket etmesi, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne saygı ile ortak değerlerin elde edilmesi yönünde önemli kararlar ele alınmıştır. Merkel ve Karzai'nin görüşmesi ile iki ülke arasında "Ortaklık Antlaşması" onaylanmıştır. Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (UNOCHA) göre, Afganistan'da 12 milyon insan halihazırda

---

²⁰⁸“Bericht der Bundesregierung zu Standund Perspektiven des deutschen Afghanistan-Engagements”, **Die Bundesregierung**, 2018, s. 4. <https://www.auswaertiges-amt.de>, Erişim Tarihi: 1. 2. 2019

insani yardıma ihtiyaç duymakta ve tahminen 2018'de 437 milyon ABD Doları fon ihtiyacı duyulacağı öngörülmektedir.²⁰⁹

2017'de Almanya, Afganistan'da insani yardım çalışmalarını finanse etmiş, 21.3 milyon Avro olarak hesaplanan bu yardım, mültecilere, doğal afete hazırlık ve mühimmat odaları ile mayın mağdurlarına yardım için tahsis edilmiştir. Afganistan-Alman işbirliğinin merkezinde, sivil katılımın yer alması gerektiği ifade edilmiştir. Aynı yılda Brüksel Konferansı'nda, Afganistan hükümeti yönetiminin reform edilmesi ve yolsuzlukla mücadele edilmesi için Alman Federal Hükümeti tarafından bir taahhüt talep edilmiş, Afgan hükümeti de bu taahhüdü kabul etmiştir. Almanya'nın Afganistan'a yapılan yardım fonları yıllık olarak hesaplanan miktarı 430 milyon Avro'ya ulaşmıştır.²¹⁰ Bu fonların kullanımını konusunda öncelikle idari ve yargı alanında devlet kapasitesinin güçlendirilmesi için akabinde sivil toplum tanıtımı, işbirliği ve barışın desteklemesi, mutabakat sürecinin geliştirilmesi, geleceğin inşa edilmesi, Afgan kuvvetlerinin eğitimi, ülkenin kuzeyinde devam eden Alman stabilizasyon projelerinin oluşturması ile parlamento seçimlerinin özgürce yapılması için kullanması şart kılınmıştır. Ek olarak Almanya Dışişleri Bakanlığı, Afgan-Alman işbirliği içerisinde mesleki eğitim, iyi yönetimin geliştirilmesi, kentsel gelişim, su, enerji ve altyapının güçlendirmesi gibi öğeleri de vurgulamıştır. Almanya, Afgan halkını temel eğitime teşvik etmekte, ülke içinde yerlerinden edilmiş insanlara, Avrupa ve komşu ülkelere dönen mültecilere yardım edilmesi konusunda Afgan hükümetini desteklemiştir. Afganistan en yoksul ülkeler arasında yer almakta olup, Resmi Kalkınma Yardımları (Official Development Assistance) alanında en üst düzeyde yer almaktadır. Almanya'nın, yeniden yapılandırma çalışmalarında Afganistan'ın kuzeyi odak noktası sayılmakta ve Afgan hükümetinin tüm ülkede ulusal programları desteklenmektedir. Özellikle Kabil'deki projeler, Almanya tarafından daha çok destek bulmaktadır.²¹¹

11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan terörist saldırılar sonucunda NATO, 1949 yılındaki kuruluşundan itibaren, ilk defa Afganistan'a

²⁰⁹ **Beziehungen zu Deutschland**, Auswärtiges Amt, 2018, s. 1-4, <https://www.auswaertiges-amt.de/de> , Erişim Tarihi: 18. 2. 2019

²¹⁰ **Beziehungen zu Deutschland**, Auswärtiges Amt, 2018, s. 3, <https://www.auswaertiges-amt.de/de/>, Erişim Tarihi: 27.2. 2019

²¹¹ <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/afghanistan>, Erişim Tarihi: 28. 2. 2019

müdahalede bulunmuş ve örgüt savunma hali ilan etmiştir.²¹² ABD, El-Kaide ve El-Kaide'nin Afganistan'daki destekleyicisi Taliban'a karşı savaştırmıştır. Bu bağlamda Almanya ise Taliban rejimini bastırmak için 100 kişilik bir görev gücü ile müdahalede bulunmuştur.²¹³

Almanya, Afganistan'da uzun yıllardan beri istikrar misyonu ifadesini kullanarak bu misyon ile bölgede kanlı savaşlara bir son vermeyi amaçlamıştır. Ancak 2016 yılından sonra Almanya artık Taliban'a karşı bir zafer umudu olmadığını sebebiyle Alman liderleri tarafından bu ifade rahatsız edici olarak algılanmış ve kullanımından uzak durulmuştur. Çünkü Almanya, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana başarısızlık kelimesini telaffuz etmemiş, Afganistan sorununda başarısız olan Almanya mecburen bu kelimeyi kullanmak zorunda kalmıştır. Afganistan'da Alman birliğinin, askeri ve sivil planları boşa gitmiş ve Taliban'a karşı mücadelelerde de başarısız olunca Almanya dış politikasında bu durum dile getirilmiş olup neticede Afganistan'da demokratik devlet kurma çabaları felaketle sonuçlanmıştır. Hindu Kuş Savaşı ile birlikte Afganistan'da şu ana dek 150.000 kişi ölmüştür ve son 4-5 yılda Taliban, ülkenin büyük kısımlarını kontrol altına almıştır. Ayrıca Afganistan'daki Batı destekli hükümet içerisinde de pek çok sorunları bulunmaktadır. Bunlar; Afganistan parlamentosunun büyük bir kısmını mafya patronları ve savaşçılardan oluşması ile birlikte Parlamento içerisinde böyle bir karışıklıktan dolayı İran'ın Pakistan'ı yeniden güçlendirme çabasında olması ve IŞİD'in Afganistan'a itilmesi söz konusudur.²¹⁴ Afganistan hükümetin etkisi sadece büyük şehirlerde mevcut olup hızla azalmaktadır. Bunlara rağmen Almanya, Afganistan'ın gelişimine katkı sağlayan 3. en büyük sivil imar yardımcısı ülke olarak sayılmaktadır.²¹⁵ Almanya'dan Afganistan'a özellikle de son yıllarda çok yardım gerçekleştirilmiştir. Alınan dış yardımlarla bölgede; okullar inşa edilmiş, su kuyular açılmıştır. Ancak finansal yardımlar ülkede güvenliğin sağlanmasında yeterli olmamıştır. Çünkü Afganistan'da maddi yardımlar kadar güvenliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Silahlı çatışmaların insani yardımlarla çözülmesi mümkün değildir. ABD, 2002'den itibaren Afganistan'da milyonlarca dolar harcamış ve ülkenin kuzeydoğusunda yer alan 50.000 nüfuslu Faizabad kasabası için de Alman devletinden yaklaşık bir milyar

²¹²Egbert Jahn, "Die Verteidigung Deutschlands am Hindukusch" **Diedeutsche Rolle in Afghanistan**, (Fachbereich yay), Frankfurt, 2016, s. 2

²¹³Jahn, s. 3

²¹⁴Wir sin beseigt, Deutschland ist in Afghanistan gescheitert", **militärische bensowie in der Entwicklung shilfe**. 2018, <https://www.zeit.de/2018/11/afghanistan-taliban-deutschland-militaereinsatz>, Erişim Tarihi: 24.3. 2019

²¹⁵GTZ to continuously provide assistance to Afghan refugees", **Deutsche GesellschaftfürTecnische Zusammenarbeit** (GTZ), 2002, s. 5, <https://reliefweb.int/report/afghanistan/afghanistan-gtz-kfw-office>, Erişim Tarihi: 24.3. 2019

Avro almıştır. Batı'nın yeniden yapılandırma yardımları daha çok Afgan hükümetinden ziyade Taliban tarafından kullanılmaktadır. Berlin'in dış politikası, Afganistan ile yıllardan beri sürekli bir şekilde devam etmektedir.²¹⁶

Afganistan gibi ülkelere yapılan maddi yardımlar çoğunlukla yanlış şekillerde kullanılarak var olan sorunların halledilmesinin aksine yeni sorunların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Afganistan sürekli bir kriz içerisinde olduğu için, savaş esnasında saatlerce çalışan görevlilerin güvenlikleri, kişisel temasları hatta yiyecek ihtiyaçları oldukça az sağlanmaktadır. Afgan hükümeti bu bağlamda daha az tecrübeye sahip olduğundan herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır. Böyle bir durumda Almanya, her zaman kapsamlı güvenlik kuralları getirmeye çalışmıştır. Bundeswehr'in, Afganistan sınırlılarına yetenekli, savaşabilecek asker sevk etmesi gerektiği ve bu sınırlarda becerikli bir orduya ihtiyaç duyulmakta olduğu Alman devleti tarafından ifade edilmiştir.²¹⁷

11 Eylül olaylarının ardından Almanya Federal Hükümeti'nin Başbakanı Gerhard Schröder, Federal Meclis'te Afganistan'ın askeri ve maddi yardım görevlerinin üstlenilmesi için kampanya yürütmüş ve bu kampanya çok az bir kesim tarafından onaylanmıştır. Bu oylama ile Federal Almanya parlamentosu (Bundestag), Afganistan için, Alman Silahlı Kuvvetleri'nde (Bundeswehr) bir kez daha savunma politikasına gitmiş ve küçük bir değişiklik getirmiştir. 2001'den bu yana BM Güvenlik Konseyi, uluslararası bir koruma gücü olan ISAF'ı onayladığında, ISAF'ın ilk hareketi Afganistan'da olmuştur. Bunun yanında Afganistan'da, BM'nin UNICEF, UNDP vs. gibi sivil toplum örgütleri de insani ve maddi yardımlar için hızla faaliyette geçmiştir. Oylamalardan sonra Bundestag Başkanı Afganistan'ın başkenti Kabil'e inmiş ve ilk görevini onaylamıştır. Böylece 2002'de Alman ve Afgan polis güçleri ilk kez devreye girmiştir. Ardından (iki buçuk yıl sonra) Bundeswehr Kuzey Afganistan'da yeniden yapılanma sorumluluğunu üstlenmiş ve faaliyete başlamıştır.²¹⁸

---

²¹⁶Wir sin beseigt, Deutschland ist in Afghanistan gescheitert", **militärische bensowie in der Entwicklung shilfe**. 2017, <https://www.zeit.de/2018/11/afghanistan-taliban-deutschland-militaereinsatz->, Erişim Tarihi: 24.3. 2019

²¹⁷Wir sin beseigt, Deutschland ist in Afghanistan gescheitert", **militärische bensowie in der Entwicklung shilfe**. 2018, <https://www.zeit.de/2018/11/afghanistan-taliban-deutschland-militaereinsatz> , Erişim Tarihi: 24.3. 2019

²¹⁸Brick Schmeitzner, "Warum die Bundeswehr immer noch in Afghanistan ist", (BR2), s. 1. 2018, <https://www.br.de/nachrichten/warum-die-bundeswehr-immer-noch-in-afghanistan>, Erişim Tarihi: 25. 4. 2019

3.2.3. Almanya'nın Afganistan'a Maddi Yardımları

Alman Kalkınma Yardımları Dairesi, Afganistan'a 250 milyon ABD dolar yardımında bulunmuştur.²¹⁹Bu yardım kapsamında aynı zamanda göç edenlerin vatanlarına geri dönmeleri için yasal bir danışma merkezi de hizmete sunulmuştur.²²⁰Bakanlık gerçekleştirilen bu yardımların yolsuzlukla mücadele, kadın hakları gibi sorunların çözülmesi için ayrıldığını ifade etmiştir.²²¹Sonuç olarak, Afganistan'a Alman yardımı sabit bir hal almıştır. Daha fazla yardım devlet departmanı tarafından sağlanmaktadır. Daha sonrasında Alman Kalkınma Bakanlığı tarafından Afganistan için yolların ve okulların yapımını da ilgilendiren bir istihdam planı başlatılmıştır. Almanya'nın Kalkınma Yardımı Bakanı Müller, hükümetin Berlin'deki görüşmelerinin sonunda "Afganistan'daki eğitim, öğretim ve istihdamın daha iyi bir gelecek bulmada da önemli olduğunu" söylemiştir. Ayrıca göçmenlerin iadesi veya sığınmacıların geri dönüşü konusunda yasal tavsiye kararı almaları için bir merkez sağlanması gerektiği de dile getirilmiştir. Afganistan'da yıllardan beri süren iç savaşlar, halkı mülteci ve göçmen statüsüne düşürmüştür. Afgan halkının çoğu, komşu ülkelere sığınmışken büyük bir kısmı da can güvenliği için yasadışı yollardan Avrupa ülkelerine gitmiştir. 2018 yılında Avrupa ülkelerinde Afgan mültecilerin sayısı 3 milyon olmakla beraber çoğunluğu Almanya'da bulunmaktadır. Yardımların bir bölümü Kabil'in içme suyu ve Pakistan'dan 360.000 kişinin geri dönüşü ile profesyonel eğitim projeleri için ayrılmıştır.²²²

2015 yılında Afganistan'da Almanya'nın büyükelçisi Marcus Pvtzl, Kırsal Rehabilitasyon ve Kalkınma Bakanı Nasır Ahmed Durrani ile görüşmesinde Ulusal Dayanışma Programı (National Solidarity Program) ve kalkınma projelerinin Afganistan'ın genelinde özellikle köylerde uygulamasına ve kırsal rehabilitasyonun geliştirilmesi konusunu vurgulayarak destekleyeceğine söz vermiştir. Bu proje için Almanya'nın hazırlamış olduğu fonun Afganistan devletine teslim edildiği belirtilmiştir. Bilindiği üzere Almanya farklı alanlarda Afgan halkına yardımlarda bulunmuş ve özellikle de kadın hakları, çocuk gelişimi, köylerin gelişmesi alanlarında önemli yardımlarda bulunmuştur. Buna karşılık Ahmed Durrani, Kırsal Rehabilitasyon ve Kalkınma Bakanlığı ile Afganistan

²¹⁹ دو هزارویک افغانستان سره د المان همکارۍ, <https://www.dw.com/fa-af/>, Erişim Tarihi: 25. 4. 2019

²²⁰ دو هزارویک افغانستان سره د المان همکارۍ, <https://www.dw.com/fa-af/>, Erişim Tarihi: 25. 4. 2019

²²¹ German cooperation with Afghanistan", **Deutsche Zusammenarbeit**, 2001, <http://www.germancooperation-afghanistan.de/en/page/german-partners>, Erişim Tarihi: 14. 5. 2019

²²² ديوچهوریلهدری, "المان به کمک هایشیپافغانستان ادا مهمیدهد", 3. 2017, <https://www.dw.com/fa-af/>, 14. 5. 2019

Hükümeti tarafından Almanya'ya, çeşitli alanlarda Afganistan'a yardım etiği için teşekkür edilip minnettar olunduğu dile getirilmiştir.²²³

Almanya'nın Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanı Gerd Müller, Afganistan'ın genel kırsal durumdan endişe duyup, Aralık 2014'te Kabil'e gelmiştir. Müller, Afganistan Cumhurbaşkanı Aşraf Ghani ile görüşmesinde, Alman hükümetinin Afganistan'a 245 milyon ABD dolar tutarında maddi bir destekte bulunacağından söz etmiştir.²²⁴ Bu yardımların mesleki eğitim, temiz içme suyu, ülkede çok az miktarda bulunan enerji (elektrik ve gaz) üretimi ve ekonomik kalkınmaya erişim sağlamak amacıyla kullanılması öngörülmüştür. Almanya birçok elektrik projelerini finanse etmiş ve Afgan öğrencilerin özellikle de kız öğrencilerin eğitimine katkıda bulunmuştur. Almanya, Afganistan'da son üç yıldan bu yana, ABD ve İngiltere'den daha fazla kalkınma yardımında bulunan ülke olmuştur. Müller, yolsuzluk ve uyuşturucuyla mücadele konusunda Cumhurbaşkanı Aşraf Ghani ve Afganistan'ın İcra Kurulu Başkanı Abdullah Abdullah ile konuşmasında insan haklarının korunması, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların sosyal alana katılımını vurgulamış ve Almanya'nın Afganistan'a yardımını sürdürebilmesi açısından bu mevzuların çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Afganistan'ın Maliye Bakanı Ömer Zakhilwal, Almanya'nın Afganistan'a çok etkin katkılarda bulunduğunu hatta yıllık maddi yardımlarının önemli boyutlarda olduğunu ve buna ilaveten Almanya'nın en iyi projelerinden birisi olan Mezar-i Şerif'in havaalanını inşa ettiği için memnuniyetini açıklamıştır.²²⁵

Almanya 2002 yılından 2016 yılına kadar, Afganistan'a iki milyar dolar maddi yardımda bulunmuştur. Afganistan'ın Maliye Bakanlığı ve uluslararası yardım koordinasyonundan sorumlu kişi Mustafa Aria Almanya yardım vakfının 2 bin okul ve 100 bin derslik inşa edeceğini açıklamıştır. 2016'ya kadar Almanya, bu programlar vasıtasıyla yardımların sadece %30'unu Afganistan hükümetine sunmuş olup yardımın tamamını ise 2017 yılı ve ondan sonraki yıllar için tahsis etmiştir. Afganistan'daki Alman Kalkınma Ajansı'nın, Afgan polisinin reformu ilerletmesi için doğuya ulaşması konusunda destek vermesini, Almanya'nın bir diğer önemli çalışmalarından sayılmaktadır. Almanya tarafından bu ve benzeri projeler kapsamında şuanda ülkede 2.700 polis memurunun okur

²²³ 2. ص, 2015, مارچ و دسم "ادامه همکاری آلمان با برنامه همبستگی ملی وزارت احیاء و انکشافدهات", صادقشاهولی <https://dari.wadsam.com/>, Erişim Tarihi: 14. 6. 2019

²²⁴ **German Development Minister Gerd Müller in Afghanistan**: "We will remain reliable partner", (BMZ), 2014. http://www.bmz.de/en/press/aktuelleMeldungen/2014/november/20141118_pm_111_German-Development-Minister-Gerd-Mueller-in-Afghanistan, Erişim Tarihi: 14. 6. 2019

²²⁵ 3. 2014, دیوچهویلهدری, "المان به کمک های شبیه افغانستان ایدامه میدهد" <https://www.dw.com/fa-af/>, Erişim Tarihi: 14. 6. 2019

yazarlık ediminin yapılmakta olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca bir başka program ile de Avrupa Polis Birliği'yle koordineli olarak Afganistan'ın polis ve savcılar arasında koordinasyonun dengeli tutulması ve savaş durumunda Afgan polislerin güvenliği, sosyal düzen ve hukukun üstünlüğünün göz önünde bulundurulması bu alandaki çabaların desteklenmesi söz konusu olmuştur.²²⁶

3.2.4. Afganistan'da Almanya'nın Uluslararası İşbirliği Kurumu

Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ); ekonomik ve sosyal düzeni destekleme, insan haklarını savunma, eşit fırsatlar yaratma, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelere ekonomik ve kalkınma yardımlarında bulunmayı amaçlamaktadır.²²⁷ Bu kurum dünya çapında faaliyet göstermekte ve Almanya dışında ortakları mevcut bulunmaktadır. GIZ, Alman Hükümeti'ni desteklemek için dünya çapında işbirliği faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, yoksulluk, iklim değişikliği ve ekonomik eşitsizliği gibi problemlere de çözüm getirme çabasıdır.²²⁸ GIZ, farklı ülkelerin farklı problemlerini çözüm yollarından yaklaşmakta olup bu ülkelerin başında Afganistan yer almaktadır. 2002 yılında GIZ'in Afganistan'daki faaliyetleri resmi olarak başlatılmıştır. GIZ 2002'den bu yana, Afgan halkına çeşitli konularda yardım ve işbirliği yapmış ve Afganistan'ın yeniden yapılandırmasını desteklemiştir. GIZ 'in çalışmaları Almanya'nın işbirliği ve kalkınma bakanlığı ve dışişleri bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Aynı zamanda bu kurumu Dünya Bankası ve Hollanda Hükümeti de desteklemektedir. GIZ, Afganistan Kabil'de 1.399 Afgan ve 71 uluslararası çalışanı ile faaliyette bulunmaktadır. 2017 Kasım'ından bu yana GIZ'in çoğu projeleri Afganistan'ın kuzeyindeki illerde seri bir şekilde devam etmiştir. Afganistan'da 35 yıldan fazla devam eden silahlı çatışmalar, istikrarsızlık ve iç çatışmaları halkın huzuru, can güvenliği ve geçim kaynağı konusunda zor durumda bırakmıştır. Bu durumda Alman Hükümeti tarafından Alman ordusu Bundeswehr, Afganistan'ın kuzey illeri Kunduz, Tahar, Balh, Badahşan, Baglan, Mezar-i Şerif, Samangan'da görevlendirilmiştir.²²⁹ Afganistan, Alman Hükümeti ve GIZ için öncelikli bir yere sahip olmuş, bu minvalde GIZ 2001'den bu yana sivil halkın ekonomik durumu, ülkenin yeniden yapılandırması, reform ve barış çabaları ve istikrarlı koşulların tesis edilmesi konusunda destekte bulunmuştur. Ayrıca ülkenin genel ekonomik durumunun

²²⁶دېوچېويلېدری، "المان به کمک هایشبهافغانستانانادامهمیدهد"، 3. 2014, <https://www.dw.com/fa-af/>, Erişim Tarihi: 14. 6. 2019

²²⁷German cooperation with Afghanistan", **Deutsche Zusammenarbeit**, (GIZ), 2017, <https://reporting.giz.de>, Erişim Tarihi: 14. 6. 2019

²²⁸GIZ International Services, 2017, <https://forum-ids.org/member/giz/>, Erişim Tarihi: 14. 6. 2019

²²⁹Bkz: <https://forum-ids.org/member/giz/>, Erişim Tarihi: 20. 6. 2019

gelişmesi, ulusal düzeyde etkin idari çerçeve inşası, iyi bir eğitim standardı için çalışmalar yürütmüştür. Bunun yanı sıra GIZ, Afganistan'da kadın haklarını korumak ve insan haklarına saygı duyulması için temel bir altyapı oluşturulması konusunda çabalamıştır. Bu sorunlarının bir kısmını çözüm getirebilmek amaçlı, Alman ve Afganistan hükümetleri önemli noktaları odaklanmışlardır: İstikrarı sağlamak, iyi yönetim, ekonomik gelişimi, kalkınma ve yapılandırma, kentsel gelişimi, eğitim gelişimi gibi mevzulardan ibarettir.

Afganistan halkı, iç savaşlar, doğal afetler, işsizlik, yoksulluk vb. sebeplerden dolayı asıl yerlerinden diğer vilayetlere özellikle başkent Kabil'e göç etmişlerdir. Bu durum kentleri düzensiz bir hale getirmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (UNHCR) çalışmasına göre 2.5 milyon Afgan yerinden edilmiştir.²³⁰ Afganistan'da ekonomik açıdan orta sınıf hayat standardı olmadığından dolayı halk iki sınıfa bölünmüştür; çok zengin ve çok fakir. Böylelikle ülkenin yoksul nüfusu çok zor durumlarda yaşamına devam etmektedir. 2013 yılında Afganistan Devleti bu insanlara Almanya'nın yardım etmesini talep etmiş, böylece GIZ maddi desteklerde bulunmuştur. Bununla birlikte Almanya, Afganistan'ın altyapı yapılandırması, bakanlıklarda daha iyi idari yönetim geliştirilmesi, mevcut bulunan yeraltı kaynaklarını halkın kullanabilmesini sağlaması, içme suyu temini, sıhhi tesislerin inşa edilmesi için çaba sarf etmiştir. GIZ' in desteğiyle evlere prefabrik yapı malzemeleri, iki okulun inşası, 76 adet su kuyusu inşa etmesiyle 600 aileye temiz içme suyu kullanabilme imkânı sunulmuştur.²³¹ Ayrıca kadınların temel ihtiyaçları için dikiş ve terzilik kursları açılmış, bu kurslara 2000 kişi katılmıştır. Buna ek olarak okuma, yazma ve eğitim kurslarına da 8.100'den fazla kişi katılmıştır. Bu yardımlarla 17.000 aile yaşam zorluklarından az da olsa kurtulmuştur.²³²

Afganistan'ın en büyük sorunlarından biri idari işlemlerdir. Devlet kurumlarının sorumluluklarını üstlenmemesi ve yolsuzluğun yaygın olması nedeniyle nüfusun her alanda ihtiyaç duyduğu hizmetlerde eksiklikler mevcuttur. 2009'dan beri Alman Hükümeti, Afganistan'ın politik reformu için çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmaların amacı; kamu yönetiminde daha verimli olunması ve yolsuzluğun önlenmesidir. Bu çerçevede kurumların reformu için, daha iyi ve uzman personel yetiştirme ve eğitim programları sağlama gereği duyulmuştur. Bu sorunların önlenmesi için Afgan ve Alman

---

²³⁰“Afghanistan Report”, (UNHCR yay.), 2014, <https://www.unhcr.org/afghanistan.html>, Erişim Tarihi: 20. 6. 2019

²³¹“Global Platform”: **DRR in Afghanistan**, (GIZ yay.), 2013, <https://www.preventionweb.net/> , Erişim Tarihi: 20. 6. 2019

²³²Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit(GIZ), im Afghanistan, 2013, <https://www.giz.de>, Erişim Tarihi: 27. 6. 2019

hükümetlerinin üst düzey temsilcileri bir araya gelerek müzakere etmişlerdir. Müzakerede özellikle, personel yetiştirme eğitimi ve kurslarının hızlı bir şekilde uygulanmasını vurgulamışlardır.

2017’de Almanya, Afganistan'a yeni reformların geliştirilmesi, kadın haklarının korunması, Afgan Devleti'nin yolsuzlukla mücadele etmesine destek sağlanması, ekonomi durumunun geliştirilmesi için taahhütte bulunmuştur. Ayrıca Afganistan genelinde yollar ve okulların inşası için bir dizi projelerin yürütülmesinin yanı sıra kırsal kesimlerde iş imkanları sağlanmıştır. 2017 yılı Mart ayında Alman ve Afgan hükümetleri arasında gerçekleşen görüşmede; Almanya'nın Kalkınma Bakanı Gerd Müller, “Afganistan’da barış ve istikrarın sağlanması ülkenin gelişmesi ile gerçekleşecektir. Böylece Afganistan’ı yeniden yapılandırmayı amaçlamaktayız.” Sözleriyle konu hakkındaki görüşlerini ifade etmiştir. Almanya tarafından yürütülen istihdam projeleri, Afganistan’ın kırsal kesimlerinde iş imkanı sağlamış ve ekonomi durumu az da olsa gelişmiştir. Aynı zamanda yapılan görüşmede Afganistan’ın kalkınması ve mesleki eğitimin geliştirilmesi için Almanya tarafından 160 milyon ABD doları yardımda bulunulacağı söz konusu olmuştur²³³ Almanya'nın Afganistan'a olan yardımlarını özet bir şekilde aşağıda yer alan tablo gösterilmektedir.

Tablo 3. 1: Almanya'nın Afganistan'a Yardımları

Yıl	Yardımlar
2002	250 milyon ABD doları yardımı, yolların ve okulların yapımı, eğitim ve öğretimi desteklemesi, Pakistan'dan 360.000 dönen mültecilerin eğitimi için proje yapımı amaçlı yapılmıştır.
2014	245 milyon ABD doları yardımı, temiz içme suyu, ülkede az miktarda olan enerji (elektrik ve gaz) üretimi ve ekonomik kalkınma için yapılmıştır.
2013	Okuma, yazma ve eğitim desteklemesi, kurslarının açılması, kadınların temel ihtiyaçları için dikiş ve terzi kurslarının açılması yapılmıştır.
2017	Yeni reformların geliştirmesi kapsamında, kadın haklarının korunması, devletin yolsuzlukla mücadele etmesine destek sağlamıştır.

(Kaynak: GIZ, 2013: 2).

3.2.5. Afganistan'ın Elektrik ve Enerjisi

Afganistan genelinde elektrik erişimi sıkıntılı olup, tüm vilayetlere elektrik sağlayabilmek için daha fazla kamu ve özel yatırımcılara ihtiyaç duyulmaktadır. Elektrik

²³³German Development Minister Gerd Müller in Afghanistan: “We will remain reliable partner”, (BMZ), 2014. http://www.bmz.de/en/press/aktuelleMeldungen/2014/november/20141118_pm_111_German-Development-Minister-Gerd-Mueller-in-Afghanistan, Erişim Tarihi: 27. 6. 2019

ve enerji kesintileri ekonomik durumun zayıflığından kaynaklanmaktadır. Bu durumda, ülke genelinde teknik ilerleme gerekmektedir. 2002'den bu yana GIZ, Afganistan'a elektrik ve yenilenebilir enerji sektöründe yardım etmiştir. Afganistan'da, GIZ tarafından yürütülen Enerji Kurumsal Gelişim Programı, Afgan Hükümetini birçok alanda desteklemiştir: Politik çerçeveyi geliştirmek için enerji erişiminin daha hızlı tedarik edilmesini desteklemiştir. Ulusal düzeyde enerji ve elektrik erişimini sağlamak için düzenli koordinasyon ve işbirliği yapılmış, enerji sektöründe özel yatırımcıların dikkatini çekmek için ise yasal ve finansal çevre geliştirmiştir. Enerji verimliliği için enerji şirketlerine temel bilgiler sunulmaktadır. Almanya, Afganistan halkının enerji ve elektrik sektöründe yaşadığı sıkıntıları çözmek amacıyla Afgan hükümeti ile Yenilenebilir Enerji Koordinasyon Komitesini oluşturmuştur. Bu komite Afganistan'da faaliyetinin başlamasından bu yana bakanlıklar ve resmi kurumlar bilgisayar ile görevlerini eşit bir şekilde bölebilmekte ve işlemin takibini kolaylıkla yapabilmektedir. Afganistan'ın kuzeyinde yer alan Balh, Samangan, Tahar, Badahshan ve Kunduz illerine, GIZ tarafından desteklenen projeler ile elektrik ve enerji erişimi sağlanmaktadır. Afganistan'da eğitim ve öğrenim kış aylarında imkansızlıktan dolayı sekteye uğramakta ve öğrencilerinin eğitim görme süreci sadece yedi ay sürmektedir. GIZ, kış aylarında "kış kurslarına" hidroelektrik, güneş enerjisi üretimi ve öğrencilere lazım olan materyalleri hazırlamıştır.²³⁴

Almanya'nın Afganistan'a yardımları kapsamında, temiz içme suyu da dahil edilerek su kaynaklarının yeniden yapılandırması için bir takım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar Alman Kalkınma Bankası (KFW) tarafından su altyapısının geliştirmesi için yürütülmüştür. 2008 yılında KFW ve Afganistan'ın enerji ve su bakanlığı, temiz su temin edilebilmesi için ortak karar almışlardır. Bu kararlar kapsamında 2008 yılından bu yana KFW, Afganistan'ın su temini ve kanalizasyon şirketlerinin çalışanlarının teknik ve ticari danışmanlık konularında eğitim görmelerini sağlamıştır. Ayrıca 2011-2013 yılları arasında içme su temini için 2000 kişiye eğitim kursları hazırlanılmış ve 2007-2013 yılları arasında ise Afganistan'ın kuzeyinde yer alan Kunduz vilayetinin su kaynağı yaklaşık 7,700 olarak sayılmış, Kunduz nüfusunun %75'i içme suyu kullanabilmiştir. Aynı şekilde 2013 yılında Afganistan'ın Herat vilayetinin kasabalarında yaşayan 130.000 kişi için içme suyu temin edilmiş ve halk temiz su kaynaklarını devamlı bir şekilde kullanabilmişlerdir. Bu bağlamda, Almanya tarafından temiz su temini için yürütülen projelerde, Herat'ın %30

---

²³⁴German cooperation with Afghanistan", **Deutsche Zusammenarbeit**, 2001, <http://www.germancooperation>, Erişim Tarihi: 1. 6. 2019

nüfusu çalışmakta olup suyun altyapısının inşa edilmesi için çabalamışlardır. Böylece Herat, Kunduz, Mezar-i Şerif şehirlerinde belediye tarafından su tesisleri kurulmuştur.²³⁵

3.2.6. Eğitim

Afganistan'da eğitim sektörü birçok sorun barındırmaktadır. Eğitim ve öğrenim standart bir düzeyde olmayıp yaklaşık 3.3 milyon genç mesleki eğitim görmekten uzak kalmışlardır. Dolayısıyla nüfusun büyük bir kısmı işsizlikten şikayetçi olurken kadınların çalışma ve kariyer yapmaları da zor bir duruma gelmiştir. Bu bağlamda Almanya, Afganistan'ın eğitim sisteminin daha iyi bir duruma gelmesi için bir takım çalışmalar yürütmüş, Afganistan genelinde 9.000 öğretmen, mesleki eğitim stajı görme şansı bulmuştur.²³⁶ Bu staja pilot okulların eğitim teorisinin geliştirilmesi için öğretmenlerin ders görmeleri de dahildir. 2014 yılından bu yana Afganistan'ın 34 illinde mesleki bir şekilde çeşitli bölümlerin öğretmenlerine staj programları düzenlenmiştir. 2011 yılında ilk kez Kabil'de, 2012'de de Mezar-i Şerif'te Öğretmen Yetiştirme Akademisi faaliyete başlayıp ve 2016 yılına kadar %47'si kadın olmak üzere öğretmenler yetiştirilmiştir.²³⁷

Afganistan, yer altı kaynağı ve maden zengini bir ülkedir. Madenlerin çoğu kısmı halen dokunulmamış şekilde kalması yeteri kadar teknik alt yapının olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu alanda Almanya tarafından yardım ve teknik destek amaçlı Akademik Maden Eğitimi, projesi yürütülmüştür. Afgan halkının, özellikle üniversite öğrencilerinin madencilik sektöründe mesleki bir şekilde bilgi edinmeleri için Almanya bu bağlamda staj imkanları sunmuştur. Madencilik sektöründe eğitim sadece yurt içinde uygulanmayıp aynı zamanda yurt dışında teknik ve uygulamalı olarak da yapılmaktadır. Maden eğitim projesi kapsamında Kabil Poly-i Technic Üniversitesi'nde ve diğer üniversitelerinin kamu yönetimi, ekonomi ve hukuk bölümlerinde de madencilik seçmeli bir ders olarak uygulanmış; Almanya Akademik Değişim Programı kapsamında, Freiberg Madencilik ve Teknoloji Üniversitesi, İran ve Çin üniversiteleri ile işbirliği kurulmuştur. Bu program kapsamında Afgan üniversite öğrencilerinin bahsi geçen ülkelerde eğitim görmeleri sağlanmış ve öğretmenler için staj düzenlenmiştir. Almanya, Afganistan'da yüksek öğrenim kalitesinin yükselmesi ve öğrencilerin daha uygun bir ortamda eğitim

---

²³⁵German cooperation with Afghanistan”, **Deutsche Zusammenarbeit**, 2008, <http://www.germancooperation>, Erişim Tarihi: 9. 7. 2019

²³⁶“Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit”, (GIZ), 2015, <https://www.giz.de>, Erişim Tarihi: 8. 7. 2019

²³⁷Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit”, (GIZ), 2010, <https://www.giz.de>, Erişim Tarihi: 20. 6. 2019

görebilmelerine imkan sağlamasının yanı sıra kış okullarına (kursları) katılan öğrencilere konferanslar, sempozyumlar, geziler ve pratik eğitimler de düzenlemiştir.²³⁸

Afganistan'ın farklı bölgelerinde çocuk ve genç nüfus kaliteli eğitim görme imkanlarından yoksundur. Mesleki eğitim, okulların yönetiminin geliştirilmesi, öğretmenlerin eğitim seviyelerinin geliştirilmesi, kış aylarında okulun tatil olmaması gerekmektedir. Almanya, Afganistan eğitim kalitesini artırabilmek için bir takım çalışmalar yürütmüştür. Ancak Almanya, bu çalışmaların Afgan Hükümeti'nin desteğiyle gerçekleşebileceğini açıklamıştır. 2014'ten bu yana GIZ, Kabil'de yer alan Ayşe-i Durani Kız Lisesi, Amani Erkek Lisesi ve Cumhuriyet Kız Lisesi'ne yardımda bulunmuştur. Bu yardımlar, okulların yönetim kalitesinin artırılması, öğrenim standartlarının yükselmesi, personel geliştirme eğitimi ve daha iyi altyapı inşa etmekten ibarettir. Bu alanda GIZ tarafından bazı programlar yürütülmüş ve birçok okulda uygulanmıştır. GIZ'in uyguladığı programlar kapsamına öğrencilere yüksek kaliteli eğitim vermek ve öğretmenlere eğitim kursları sağlamak da dahil olmuştur. Böylece 2017 yılından itibaren birçok okulun yönetimi düzenlenmiş ve okullar kış aylarında tatile girmemiştir. Ayrıca ders malzemeleri, öğrencilerin teşvik edilmesi için sanat ve müzik gibi ek dersler ve öğrencilerinin sağlığı göz önünde bulundurulmuştur. GIZ, bu faaliyetlerin Afganistan'ın genelinde uygulandığında eğitimin parlak bir geleceğe sahip olacağını ifade etmiştir.²³⁹ Personel eğitimi konusunda ise uluslararası standartlara uygun olarak yaklaşık 240 öğretmen eğitim görmüştür. Öğretmenler en çok 2017 yılında eğitim ve staj görmüşlerdir. Bu kapsamda 22 matematik öğretmeni, 50 kimya ve biyoloji öğretmeni eğitim almış ayrıca Fizik, İngilizce ve Almanca dillerinin eğitimi de dahil edilmiştir. 2017 ve 2018 yıllarından bu yana okullarda İngilizce dili zorunlu bir ders olarak uygulanmaktadır.²⁴⁰

Afganistan'da harap olmuş okullar, yetersiz ders malzemeleri, soğuk sınıflar hatta bazı bölgelerde öğrencilerinin açık havada ders görmeleri, öğrencilerin okula düzenli bir şekilde devam etmelerine engel teşkil etmiştir. Bu durumun bir diğer boyutu, Afganistan'da 38 yıldan bu yana devam eden iç çatışmalar, dış müdahaleler ve 1990'lı

---

²³⁸ "Supporting technical and vocational education and training in Afghanistan", **Deutsche Zusammenarbeit**, (GIZ yay.), 2014, <https://www.giz.de/en/worldwide/14616.html>, Erişim Tarihi: 1. 7. 2019

²³⁹ "Education cooperation report", **Deutsche Zusammenarbeit**, (GIZ yay.), 2017, <https://www.giz.de/en/>, Erişim Tarihi: 1. 7. 2019

²⁴⁰ "A review of evaluative work of German development cooperation in Afghanistan", **German Institution for Development Evaluation**, (Deval yay.), 2014, s. 53-56. https://www.deval.org/files/content/Dateien/Evaluierung/Berichte/Afghanistan_english.pdf, Erişim Tarihi: 1. 7. 2019

yıllarda Taliban'ın eğitim karşıtı rejiminin derin izler bırakmasıdır.²⁴¹ Böylelikle bu süreç ülkede genel olarak kadınların okuma ve yazma bilmemelerine neden olmuştur. Bunlara rağmen 2001'den sonra Afganistan sadece eğitim sektöründe değil, neredeyse her alanda gelişmeler elde etmiştir. Bu bağlamda başta kız ve erkek olmak üzere okula devam eden çocukların sayısı dokuz milyona ulaşmıştır.²⁴² Ancak, öğretmenlerin eğitim seviyelerinin yetersiz olması ve pratikten ziyade ezbere dayalı olan sistemden dolayı ilkokul öğrencilerinin performansı düşük olmakta ve öğrenciler başarısız sayılmaktadır.²⁴³ GIZ' in eğitim projesinin desteğiyle, Afganistan eğitim bakanlığı, ülke genelinde öğretmenler için seminer programları yürütmüş ve bir yıl içerisinde 120 öğretmen eğitim almıştır. Ayrıca 2014-2017 yılları arasında Afganistan'ın farklı illerinde toplam 253 öğretmen için eğitim kursları düzenlenmiştir. GIZ' in eğitim projesi, sokakta çalışan 13-15 yaş arası çocuklar için iş fırsatları sunmuş, meslek okullarında eğitim görmelerini sağlamış ve fuarlar düzenlemiştir. Afganistan'ın hava kirliliği ve diğer etkenlerden dolayı içme suyu temiz değildir. Afganistan kırsal kesimlerinde su kaynakları yeterli olmadığı için insanlar genelde su kuyularını, nehirler ve akarsuları kullanmak zorundadır. Bu durumda, ülke genelinde ciddi hastalıklar ortaya çıkmıştır. Afganistan'da şu an mevcut su kaynaklarının korunması ile ilgili herhangi bir önlem alınmamıştır.²⁴⁴

Afganistan'ın 35 yıldan fazla süren iç savaşı ve dış müdahaleler, insanların hayatını cehenneme çevirmiş olup yüz binlerce insan hayatını kaybetmiş ve hayatta kalanlarda yerlerinden göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçler 2000'li yıllarda komşu ülkelerdeyken, 2000'li yılların ardından artık Avrupa ülkelerine yönelmiştir. Avrupa ülkeleri arasında en fazla göçmen Almanya'ya sığınmak zorunda kalmıştır. 2015'te 54.000 Afgan, Alman vatandaşlığını elde etmişken, çoğu Afgan göçmeni de sürgün bir hayat yaşamaya devam etmiştir. Alman yabancı kayıt merkezi'ne göre, toplam olarak 131.000 Afgan, Almanya'da mülteci statüsüne sahiptir.²⁴⁵ 2015'te gelen sığınmacıların durumları da daha belli olmayıp çoğunun isimleri kayıtlı değildir. Almanya'daki Afgan mültecilerin büyük bir çoğunluğun statüleri belli değildir. 35.000 Afgan da geçici statüyü sahiptir; bunlardan 9.000'i her an

²⁴¹“Education Cooperation Report”, (BMZ, GIZ), 2005,<https://www.giz.de/en/worldwide/358.html>, Erişim Tarihi: 20.6.2019

²⁴²Federal Foreign Office, 2019, <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/web-archiv-node/archivpressemitteilungen-node>, Erişim Tarihi: 20. 6. 2019

²⁴³“Education Cooperation Report”, (BMZ, GIZ), 2005,<https://www.giz.de/en/worldwide/358.html>, Erişim Tarihi: 20. 4. 2019

²⁴⁴“Education Cooperation Report”, (BMZ, GIZ), 2006,<https://www.giz.de/en/worldwide/358.html>, Erişim Tarihi: 20. 4. 2019

²⁴⁵“Bundesrat für Migration und Flüchtlinge”, (BAMF yay.), 2015, <http://www.bamf.de/TR/Migration/>, Erişim Tarihi: 20. 4. 2019

sınır dışı edilebilme riski ile karşı karşıyadır. 2015 yılının sonuna doğru ise 31.600 mültecinin isimleri yabancı kayıt merkezine kaydedilmiştir.²⁴⁶ Alman devleti, kadın mültecilere ve aile olarak gelen mültecilere öncelik tanımışken, genç ve yalnız gelen erkekleri sınır dışı ederek direk Afganistan'a gönderme durumları açıklanmıştır. Mayıs 2015 yılının sonunda 67.000 Afgan mülteci daha Almanya'ya gelmiş ve bu duruma karşılık 2016'da mülteci durumdan rahatsız olan Alman hükümeti ciddi kararlar almıştır.²⁴⁷ Almanya, Afganistan'ın başkenti Kabil'de insanların can güvenliği olmadığını ama Almanya'dan sınır dışı edilen genç mülteciler için diğer illerde yaşayabilme durumlarının var olduğundan söz etmiştir.²⁴⁸

Afgan halkının mülteci durumuna düşmesinin tek nedeni can güvenliği olmayıp buna ilaveten ülkedeki mevcut yoksulluk durumu da insanların ülkeyi terk etmelerini bir nevi mecbur kılmaktadır. Afganistan'ın ekonomik durumuna kısaca bakacak olursak; son zamanlarda Afganistan'ın ekonomik durumuna ilişkin güvenilir ve istatistiksel bilgi vermek epey zor olmaktadır. Afganistan dünyanın en fakir ülkelerinden birisi olarak sayılmaktadır. Afganistan ekonomisi, ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarımsal üretim oldukça ilkel bir şekilde yapılmakta ve iklim koşullarından da çok fazla etkilenilmektedir. 1979 yılından itibaren SSCB'ye karşı savaşlar ve ardından yaşanan iç savaşlar, halkın Pakistan ve İran'a mülteci olarak gitmelerine sebep olmuştur. Bu durum ister istemez ekonomi ve tarımsal üretimi de olumsuz etkilemiştir. Afganistan'da sadece %10 oranında endüstriyel faaliyet gerçekleştirilmektedir ve bu endüstri çalışmaları küçük çapta tekstil, sabun, mobilya, ayakkabı, el yapımı halılar ile doğalgaz, yağ, kömür, bakır gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır.²⁴⁹ Afganistan'ın ekonomisi, dış mali yardımlara bağlı olup ekonomi politikası, yabancı sermaye ve dış yardımlar üzerine kurulmuştur. Afganistan hükümetinin kendisinin, ülkenin yeniden inşa edilmesi için harcayabileceği herhangi bir fonu bulunmadığından Batılı ülkelerin özellikle de ABD'nin ülkeye yapacağı dış yardımlara ihtiyacı bulunmaktadır. Taliban rejiminin devrilmesinden sonra, 2002 Tokyo ve 2004 Berlin Konferansları'nda, Afganistan'ın yeniden yapılanması için 8,3 Milyar dolar

---

²⁴⁶Bundesmat für Migration und Flüchtlinge, (BAMF yay.), 2016, <http://www.bamf.de/TR/Migration/migration-node.html>, Erişim Tarihi: 20. 4. 2019

²⁴⁷Alison Smale, Rick Lyman, "Afghans arriving in Germany finding the welcome is wearing thin" **The New York Times**, 2015, s. 9 <https://www.nytimes.com>, Erişim Tarihi: 20. 4. 2019

²⁴⁸Smale, Lyman, s. 10

²⁴⁹Naqibullah Obayd, "11 Eylül saldırısının sonrası Afganistan'daki Ekonomi Kalkınma Dönüşümü", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara, 2017, s. 133-134.

yardımda bulunulacağına dair söz edilmiştir. Afgan halkının, genel olarak %80'inin günlük geliri 1 dolardan azdır.²⁵⁰

2016'da Almanya ve Afganistan hükümetleri arasında, Afganistan'ın kalkınma ve işbirliği için görüşme yapılmıştır. Görüşmede Almanya, Afgan halkın yaşam beklentilerini karşılamak için birçok program yürütüp yardımlarda bulunacağı ve Almanya'dan geri dönen mültecilere daha fazla yardımcı olacağı söz konusu olmuştur. Yapılan görüşmenin ortak amacı; Afgan halkının ekonomik ve sosyal yaşam koşullarını geliştirmek, Afganistan'dan göç edenlerin geri dönmelerini iyi bir şekilde teşvik etmek için kalkınma işbirliğinin hızlıca başlamasıdır. Afganistan'da istikrarın sağlanması için, ilk halkın can güvenliği, yaşamı sürdürebilme ekonomik imkanı, eğitim, istihdam vb. gibi programlarının geliştirilmesi önceliklerden sayılmıştır.²⁵¹ Afgan halkı ülkeyi çok sebeplerden dolayı terk etmek zorunda kalmışlar ve bu sebeplerden birisi işsizlik ve can güvenliğinin olmamasıdır. Almanya'nın kalkınma yardımlarının kapsamında; gençlerin istihdamı da dahildir. Böylece BMZ yurt dışından ülkeye dönen mültecilere iş imkanları sağlamıştır. Bunun yanı sıra 2016'da Almanya, Afganistan'da eğitimi desteklemesi, ekonomik durumun güçlendirilmesi, eğitimin geliştirilmesi ve yolsuzlukla mücadele edilmesi için 124 milyon Avro yardım etmiştir. Böylelikle Almanya, Afganistan'ı ABD ve Japonya'dan sonra 3. büyük yardım eden ülkelerden sayılmaktadır.²⁵² 2014'te BMZ Badahşan şehrinde depremde dolayı mal ve mülklerini kayıp edenlere, bölgenin yeniden yapılandırması ve doğal afetlere hazırlıklı olunması için bir milyon Avro yardım etmiştir. Afganistan'ın Badakhşan vilayeti çok dağlık ve uzak bir bölge olduğundan, çoğu zaman toprak kayması, sel, doğal afetlere maruz kalmaktadır. Badakhşan illine yakın olan Ab-i Barik ilçesinde toprak kayması nedeniyle 2100 insan hayatını kayıp ettiğinde, bölgede Almanya'nın kalkınma çalışmaları daha çok hızlandırılmıştır. Ayrıca MBZ, Afganistan'da sivil halkı desteklemek amaçlı 250 milyon Avro yardım etmiştir.²⁵³

---

²⁵⁰Obayd, s. 135

²⁵¹Federal Foreign Office, 2019, <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/web-archiv-node/archivpressemitteilungen-node> , Erişim Tarihi: 2. 5. 2019

²⁵²Bundesrat für Migration und Flüchtlinge, (BAMF yay.), 2016, <http://www.bamf.de/TR/Migration/> , Erişim Tarihi: 2. 5. 2019

²⁵³"New country strategy for Afghanistan ", **Reliable Partnership in Time of Change**, (BMZ strategy paper yay.), 2014-2017. Bkz: https://www.bmz.de/en/publications/type_of_publication/strategies/Strategiepapier341_03_2014.pdf , Erişim Tarihi: 2. 5. 2019

3.3.TÜRKİYE VE ALMANYA'NIN AFGANİSTAN'A DIŞ YARDIMLARININ KARŞILAŞTIRMASI

1992'de Balkanlar'da ve eski Sovyet topraklarında bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerle, Ankara'nın dış politika gereklilikleri dahilinde gerçekleştirilecek pek çok işbirliği ve ortak faaliyet programları kapsamında koordine edici bir örgütlenme ihtiyacına binaen TİKA kurulmuştur. Türkiye'nin dış ekonomik yardımları, iki ana başlık üzerinde ele alınmaktadır. İlk olarak Türkiye ve diğer partnerler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesini amaçlanarak ve ağırlıklı olarak alıcı ülkenin sürdürülebilir kalkınmasının desteklenmesine yönelik uygulamalar TİKA tarafından icra edilmiştir. İkinci olarak da acil insani yardımlar yer almaktadır ki Afet ve Acil Durum Yöntemi Başkanlığı (AFAD) başta olmak üzere Kızılay, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB) ve Diyanet İşleri Bakanlığı gibi kamu kurumları tarafından pek çok yardım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.²⁵⁴Türkiye'nin dış yardımları; Ortadoğu ülkelerine, Asya ve Balkan ülkelerine, Latin Amerika ülkelerine (Karayıp bölgesi, Küba, Meksika, Brezilya, Belize, Gautemala, Honduras) Afrika ülkelerine ve Afganistan'a gerçekleştirilmektedir.²⁵⁵ 11 Eylül olaylarından sonra, ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ile birlikte Afganistan, dünya genelinde dış yardımlar konusunda bir odak nokta haline gelmiştir. Böylece TİKA, Afganistan'da kalkınma yardımları, yeniden yapılandırma yardımları, insani ve maddi yardımlarında bulunmuştur. Aynı zamanda Türkiye, Afganistan'ın ekonomisini canlandırma, sağlık, eğitim, su ve su hijyeni alanlarında da temel altyapılar inşa etme konusunda yoğunlaşmıştır. 2016 yılında Kabil Uluslararası Havaalanı komutanlığında Şehit Bülent Camisi ve Cuzcan şehrinde Ali Şir Navayi Camisinin yapımı gibi birçok yerde camiler de inşa edilmiştir. Bununla birlikte Afganistan'daki misyonu olan ISAF'ın komutanlığını üstlenmiştir.²⁵⁶

Almanya'nın Afganistan'a süregelen olan maddi yardımları 1915'ten itibaren devam etmektedir. Ancak 11Eylül olaylarından sonra, 2001'de Almanya'nın Afganistan'a maddi ve finansal yardımları 80 milyon Alman Markına (Deutsche Marks) ulaşmıştır. Almanya, 2015'ten bu yana NATO'nun Kararlı Destek Misyonuna (Resolute Support) katılmıştır. Almanya, Afganistan'ın gelişimine katkı sağlayan 3. en büyük sivil imar yardımcısı ülke olarak sayılmaktadır. Almanya'dan Afganistan'a özellikle de son yıllarda

²⁵⁴Kürşad Halil Aslan, "Dış yardımların Türkiye'nin yumuşak gücüne etkisi", (Ed: Erman Akıllı), **Türkiye'de ve Dünya'da Dış Yardımlar**, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s. 1.

²⁵⁵Erman Akıllı, **Türkiye'de devlet kimliği ve dış politika**, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s.143.

²⁵⁶ Mehmet Yıldız, "Devlet İnşasında Başarı ve Kurumlara Talep: Türkiye'nin Afganistan'daki rolü 2001-2011", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.15, s. 188, 2013.

çok yardım gerçekleştirilmiştir. Alınan dış yardımlarla bölgede, okullar inşa edilmiş, kuyular açılmıştır. Finansal yardımlar ülkede güvenliğin sağlanmasında yeterli olmamıştır. Çünkü Afganistan’da maddi yardımlar kadar güvenliğe de ihtiyaç duyulmaktadır. Silahlı çatışmaların insani yardımlarla çözülmesi mümkün değildir. Resolute Support’un temel amacı, Afganistan’da yeni oluşan güvenliği desteklemektir.²⁵⁷ Almanya’nın dış yardımları, Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ) vasıtasıyla yapılmaktadır. 2002 yılında GIZ’in Afganistan’daki faaliyetleri resmi olarak başlatılmıştır. GIZ 2002’den bu yana, Afgan halkına çeşitli konularda yardım etmiş, işbirliği yapmış ve Afganistan’ın yeniden yapılandırmasını desteklemiştir. GIZ’in çalışmaları Almanya’nın işbirliği ve kalkınma bakanlığı ve dışişleri bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Aynı zamanda bu kurumu Dünya Bankası ve Hollanda Hükümeti de desteklemektedir. GIZ’ in desteğiyle evlere prefabrik yapı malzemeleri, okul inşası, 76 adet su kuyusu inşa etmesiyle 600 aileye temiz içme suyu kullanabilme imkanı sunulmuş ve kadınların temel ihtiyaçları için dikiş ve terzi kursları açılmış ve kurslara 2000 kişi katılmıştır.²⁵⁸ GIZ, Afganistan Kabil’ de 1.399 Afgan ve 71 uluslararası çalışanı ile faaliyette bulunmaktadır. 2017’nin son aylarından itibaren GIZ’in çoğu projeleri Afganistan’ın kuzeyindeki illerde yoğun bir şekilde devam etmiştir. Afganistan’da 35 yıldan fazla devam eden silahlı çatışmalar, istikrarsızlık ve iç çatışmalar halkın huzuru, can güvenliğini etkilemiş ve geçim kaynağını yok etmiştir. Bu durumda Alman Hükümeti tarafından Alman ordusu Bundeswehr, Afganistan’ın kuzey illeri Kunduz, Tahar, Balh, Badahşan, Baglan, Mezar-i Şerif, Samangan’da görevlendirilmiştir.²⁵⁹

3.3.1. 11 Eylül Sonrasında Dış Yardımları

3.3.2. Yapılan Yardımların Eğitim alanında Miktarı

Türkiye, Afganistan’ı eğitim alanında çok yardım etmiştir. TİKA, birçok lise, ortaokul, kadın meslek okulu inşa etmiştir. Afganistan’ın doğusunda eğitim konusunda problemler yaşanmaktadır. Böylece ilkokul çağına gelmiş her dört öğrenciden üçü örgün eğitime devam edememelerinden dolayı, okuma ve yazma oranını %30 olarak sayılmaktadır. 2018’de eğitimi daha sağlıklı yapılması amacıyla TİKA tarafından 11 okula

²⁵⁷“Wir sin beseigt, Deutschland ist in Afghanistan gescheitert”, **militärische bensowie in der Entwicklungshilfe.** 2018, <https://www.zeit.de/2018/11/afghanistan-taliban-deutschland-militaereinsatz-entwicklungshilfe-gescheitert>, Erişim Tarihi: 10. 5. 2019

²⁵⁸“Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit”, (GIZ), 2013,<https://www.giz.de/en/worldwide>, Erişim Tarihi: 10. 5. 2019

²⁵⁹“Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit”, (GIZ), 2017,<https://www.giz.de/en/worldwide>

toplam 500 öğrenci masa-sırası desteği sağlamıştır.²⁶⁰ Afganistan'ın kırsal kesimlerinde eğitim altyapısı yeterli olmadığından bazı bölgelerde açık havada eğitim verilmekte olup kış döneminde dersler kesintiye uğramaktadır. Özellikle bazı bölgelerde yaşayan Kuçiler (çadırda yaşayan insanlar) temel eğitim alma konusunda daha çok zorluk çekmektedirler. Kuçi çocuklarının eğitimlerini devam ettirebilmek için TİKA tarafından 115 adet çadır temin edilmiştir.²⁶¹

TİKA, Afganistan'ın Cuzcan şehrinde "Cuzcan Üniversitesi Türkoloji Bölümü" inşa edilip eğitim için gerekli olan tüm malzemeleri temin etmiştir. Bu bölümün binasının yapılmasının temel amacı; Afganistan'ın Kuzey bölgesinde Şibirgan, Cuzcan, Faryab vb. gibi Özbekçe konuşulan bazı illerde, Türkçe eğitimin yaygınlaştırılmasıdır. Halihazırda, bölümde 300 öğrenci eğitim görmekte ve Türkçe eğitiminin yanı sıra Türkmençe ve Özbekçe eğitimi de verilmektedir. Mezar-ı Şerif'te okulların sayısını artırma amaçlı TİKA tarafından 700 öğrenci kapasiteli 42 derslikli okul imar edilmiştir. Öğretmenlerin meslek içi eğitimlerinin yapılabilmesi için Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı, TİKA'dan bir tesisin yapılması talebinde bulunmuş ve TİKA tarafından üç binadan oluşan bir tesis inşa edilmiştir. TİKA, "Kabil Sürekli Eğitim Merkezi" nin eğitimini destekleyeceğini belirtmiş ve eğitim sektörünün geliştirilmesi için çalışmalar yapmıştır. Ayrıca TİKA tarafından inşa edilen Kabil Süreklilik Eğitim Merkezi, savaşlar sebebiyle eşlerini kaybeden dul kadınlar, engelliler ve yaşlılara maddi destek sağlamaktadır. TİKA, kadınlara terzilik kursları ve yaşlılara da okuma yazma kursları düzenlemiş; Belh, Cuzcan, Sarıpul şehirleri ve Akça ilçesinde bulunan çocuk nezarethesinde "Meslek Edindirme Kursları" için ihtiyaç olan malzemeleri sağlamıştır.²⁶² Aynı zamanda Afganistan'ın Kabil şehrinde yer alan kız meslek okulu, kız meslek enstitüsü, Allauddin Kız Yetimhanesinin binalarının tadilatı ve ek bina yapımı başlatılmıştır.²⁶³ Ancak bu yardımlar, Afgan devlet kurumları tarafından miktarları ile ilgili açıklama bulunmadığından dolayı, yardımların ne için yapıldığı incelemek gerekmektedir.

---

²⁶⁰ **Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu**, (TİKA), 2018, s. 113, <https://www.tika.gov.tr>, Erişim Tarihi: 10. 5. 2019

²⁶¹ **Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu**, (TİKA), 2007, s. 59-60, <http://www.tika.gov.tr>, Erişim Tarihi: 10. 6. 2019

²⁶² **Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu**,(TİKA), 2014, s. 228, <http://www.tika.gov.tr/upload/2016>, Erişim Tarihi: 15. 4. 2019

²⁶³ **Türkiye'nin faaliyet raporu**, (TİKA), 2017, s. 62, <https://www.tika.gov.tr>, Erişim Tarihi: 15. 4. 2019

Tablo 3.3.1: Türkiye ve Almanya'nın Afganistan'a Eğitim alanında Yardımları.

Yıl	Türkiye	Almanya
2005		2 bin okul, 100 bin derslik inşa edilmiştir.
2014	42 derslik okul imarı, Kabil Süreklilik Eğitim Merkezine maddi destek, meslek edinme kursları yapılmıştır.	Ayşe-i Durani Kız Lisesine maddi destek, Amani Erkek Lisesine maddi destek, 120 öğretmene eğitim program yürütülmüştür.
2017-2018	Kız meslek enstitüsünü ve Allauddin Kız Yetimhanesinin binasının tadilatı, 11 okul imar edilmiştir.	253 öğretmene eğitim program yürütülmüştür.

(Kaynak: Korkmaz, 2002: 209-211).

Almanya 2014'ten itibaren GIZ vasıtasıyla eğitim alanında birçok işbirliği yapılmaktadır. Kabil'de yer alan Ayşe-i Durani Kız Lisesi, Amani Erkek Lisesi ve Cumhuriyet Kız Lisesi'ne yardım etmiştir. Bu yardımlar, okulların yönetim kalitesinin artırılması, öğrenim standartlarının yükselmesi, personel geliştirme eğitimi ve daha iyi altyapı inşa etmekten oluşmaktadır. Bu alanda GIZ tarafından bazı programlar yürütülmüş ve bunlar birçok okulda uygulanmıştır.²⁶⁴GIZ'in uyguladığı programlar kapsamında öğrencilere ve öğretmenlere eğitimler de verilmiştir.²⁶⁵GIZ' in eğitim projesinin desteğiyle, Afganistan Eğitim Bakanlığı, ülke genelinde öğretmenler için seminer programları yürütmüş ve bir yıl içerisinde 120 öğretmen bu programdan eğitim almıştır. Ayrıca 2014-2017 yılları arasında Afganistan'ın farklı illerinde toplam 253 öğretmen için eğitim kursları düzenlenmiştir. GIZ' in eğitim projesi, sokakta çalışan 13-15 yaş arası çocuklar için iş fırsatları sunmuş, meslek okullarında eğitim görmelerini sağlamış ve fuarlar düzenlemiştir.²⁶⁶Afganistan'ın Maliye Bakanlığı ve Uluslararası Yardım Koordinasyonu'ndan sorumlu kişi Mustafa Aria, Alman yardım vakfının 2 bin okul ve 100 bin derslik inşa edeceğini açıklamıştır.²⁶⁷2016'ya kadar Almanya, bu programlar vasıtasıyla yardımların sadece %30'unu Afgan Hükümetine sunmuş olup yardımın tamamını ise 2017 yılı ve sonrasındaki yıllar için tahsis etmiştir.

²⁶⁴"المان در افغانستان بیش از دو هزار مکتب ساخته است"²⁶⁴, 2013, <http://www.dw.com/fa-af/>, Erişim Tarihi: 15. 4. 2019

²⁶⁵ New country strategy for Afghanistan “, **Reliable Partnership in Time of Change**, (BMZ strategy paper yay.), 2014-2017. https://www.bmz.de/en/publications/type_of_publication/strategies/Strategiepapier341, Erişim Tarihi: 15. 4. 2019

²⁶⁶Education Cooperation Report”, (BMZ, GIZ), 2005, <https://www.giz.de/en/worldwide/358.html>, Erişim Tarihi: 20. 4. 2019

²⁶⁷Education Cooperation Report”, (BMZ, GIZ), 2006, <https://www.giz.de/en/worldwide/358.html>, Erişim Tarihi: 20. 4. 2019

3.3.3. Afganistan’da Sağlık Durumu ve Dış Yardımlar

Türkiye ve Afganistan arasında 20 insan 2005 tarihinde Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma; karşılıklı sağlık personeli değişimi ve eğitimi, ücretsiz hasta tedavisi (her yıl 100 hasta), ortak bilimsel faaliyetlerin düzenlenmesi, tıbbi malzeme ve ilaç yardımı, Afgan sağlık sisteminin yeniden yapılandırmasına yönelik teknik ve danışmanlık hizmetinin sağlanması, Afgan sağlık personelinin kısa süreli eğitim programlarıyla yetiştirilmesi (Türkiye’de ve Afganistan’da) mevzularını içermektedir.²⁶⁸Taraflar ilaç ve tıbbi cihaz ürünlerinin karşılıklı tanıtımını amaçlayan çeşitli bilimsel faaliyetlerin organizasyonunu teşvik edeceklerini vaat etmişlerdir. İşbirliğinin uygulama alanlarının taraflarca hazırlanacağı ve uygulanacağı belirtilmiştir.²⁶⁹Türkiye, Afganistan sağlık sektörü problemlerinin bir kısmına çözüm getirebilmek amacıyla hastane onarım altyapı çalışmaları yürütmüş ve hastane işletmeciliği alanında sahip olduğu tecrübesini, Afgan sağlık personeline aktarıp tecrübeli personel yetiştirilmesi için yardım etmiştir. Türkiye ve Afganistan’ın sağlık alanındaki ilişkileri 21. yy’ın başlarından itibaren hızlanmıştır. Türkiye Sağlık Bakanı Prof. Dr. Recep Akdağ, “Afganistan’ın Türkiye için çok özel bir ülke olduğunu, Türkiye’nin Kurtuluş Savaşı döneminde Afgan halkının yaptığı yardımları asla unutmayacağı ve bugün Afganistan’ın yeniden imarı için her türlü desteği vermeye hazır olduklarını, Afganistan’ın barış, refah ve güvenlik içinde olmasını istediğini” dile getirmiştir. Ayrıca Akdağ, Afganistan’da sağlık sisteminin kurulması, çocuk ve kadın sağlığı, kırsal ve küçük kasabalarda sağlık hizmetleri faaliyetleri vs. gibi mevzulara öncelik verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁷⁰Türkiye, 2007 yılında “Afganistan’da görülen nitelikli sağlık personeli sıkıntısının giderilmesine katkıda bulunmak” adına gerçekleştirilen proje sağlık personelinin eğitimi için yapılmıştır. Bu kapsamda 154 doktor, hemşire, teknisyen ve laborant dahil olup Afgan sağlık uzman personeli Türkiye Sağlık Bakanlığı ve Ankara hastanelerinde çeşitli konularda eğitim görmüşlerdir.²⁷¹ Kabil Karabağ ilçesinde 6 sağlık merkezi 20 yataklı bir hastane ve bir veteriner kliniği bulunmaktadır. Sağlık tesislerinde basit tedavi hizmetleri verildiğinden dolayı sorunlar yaşanmaktadır. Böylece TİKA, ilçede bulunan hastanelere tıbbi cihazlar, ekipman ve malzemeler temin etmiştir. Aynı zamanda Kabil’in Bagrami ilçesindeki 2

²⁶⁸ Özlem Korkmaz, “Afganistan üzerine araştırmalar”, **Tarih ve Tabiat Vakfı**, İstanbul,2002, s. 217,219.

²⁶⁹ Korkmaz, s. 217-219.

²⁷⁰ **Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Raporu**, (Bakanlık), 2008, s. 25-30. <https://sgb.saglik.gov.tr/dokumanlar/faaliyet-raporlari> , Erişim Tarihi: 12. 3. 2019

²⁷¹ Türkiye’nin üç kıtaya uzanan dost eli”, **Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Bakanlık** (Başbakanlık), 2007, s. 58.

hastaneye tıbbi cihaz ve malzeme yardımında bulunulmuştur.²⁷² Ayrıca Türk Kızılay'ı tarafından Afgan sağlık personeline eğitim programları düzenlenmekte olup daha kaliteli hizmet sunabilmeleri konusunda destek sağlanmıştır. Afgan sağlık personelinin eğitim seviyelerini daha çok artırmak için Kızılay tarafından çeşitli eğitim programları yürütülmüştür.²⁷³

Türkiye, Afgan sağlık personeline Türkiye'de mesleki eğitim verilmesini sağlamış ve Türkiye, Afganistan'a sağlık alanında daha da çok katkılarda bulunacağı konusunda söz vermiştir.²⁷⁴ Akdağ, Türkiye'nin Afganistan'a sağlık alanındaki yardımları sadece ikili düzeyde değil, uluslararası kuruluşlar nezdinde de Afganistan'a yönelik çalışmalar yapmakta olduğunu, Dünya Sağlık Örgütü ve İslam Konferansı nezdinde de Afganistan'ın desteklemesinin gerekliliğini dile getirmiştir. Temmuz 2005'te Akdağ ve Afganistan Sağlık Bakanı Muhammed Emin Fatimi başkanlığında heyetler arası bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşmede Fatimi, Afganistan nüfusunun çoğunlukla kırsal kesimlerde yaşamakta olduğunu, memlekette 30 yıldır devam eden iç savaşlardan ve dış müdahalelerden dolayı 5 milyon Afgan halkının Pakistan'da mülteci durumuna düşmüş olduğundan söz etmiştir. Afganistan'da geçici hükümet başkanı Hamid Karzai döneminde, Pakistan'daki mülteciler evlerine geri dönmüşlerdir.²⁷⁵

---

²⁷²TİKA'dan Afganistan'a Sağlık Malzemesi", 2014. <https://www.trthaber.com/haber/saglik/tikadan-afganistana-saglik-malzemesi>, 12. 3. 2019

²⁷³Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu,(TİKA), 2014, s. 226-227, <http://www.tika.gov.tr/upload/2016>, 12. 3. 2019

²⁷⁴Bkz: <https://www.trthaber.com/haber/saglik/tikadan-afganistana-saglik-malzemesi>, 12. 3. 2019

²⁷⁵ Afganistan sağlık alanında iş birliği faaliyetleri", Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, 2008, s. 30-33.

Tablo 3.3.2: TİKA ve GIZ Sağlık alanında Yardımlar

Yıl	Türkiye	Almanya
2007	Sağlık personeline eğitim programı yürütülmüştür	
2007	150 doktor, hemşire, teknisyen, laborant'ın eğitim görmeleri için imkan sunmuştur.	
2014	Kabil Karabagh-Bagrami hastanelerine tıbbi cihaz, ekipman, malzeme temini, 11 hastane, 2 kliniğe tıbbi cihazlar ve ilaç yardımlarında bulunmuştur.	

(Kaynak: TİKA, 2017 ve GIZ, 2017).

3.3.4. Kalkınma Yardımları

2006 yılında TİKA, Afganistan, Mezar-i Şerif ve Kabil şehirlerinin yeniden yapılandırması için 100 milyon ABD doları tutarında yardımda bulunmuştur.²⁷⁶Türkiye, Afganistan'a yardımlarının geniş programlarla süreceğini belirlemiştir. Toplamda 8.74 milyon ABD dolar tutarında yapılan yardım; doğal afetler, hastalıklar, savaş, iç savaşlar, güvenlik sorunları gibi konular için tahsis edilmiştir.²⁷⁷Türkiye'nin 2005'te Afganistan'a yapmış olduğu kalkınma yardımlarındaki artış kapsamında, barış yapılandırma operasyonları için 32.22 milyon ABD dolarlık bir katkı sağlaması söz konusu olmuştur. Zira Türkiye 2005'te NATO'nun Afganistan'daki misyonu olan ISAF'ın komutanlığını üstlenmiştir.²⁷⁸Bu miktarın artırılma nedeni de yine barış yapılandırma yardımlarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Afganistan'da yeniden imar çalışmalarının başlaması da bu yardımlar kapsamında gerçekleşmektedir. Aynı yılda Türkiye 11 okul, 3 hastane, 2 klinik ve 3 hastane inşaatı ile 5 vilayette 29 su kuyusu, köprü inşaatı, ilaç yardımı, sağlık taraması, aşı kampanyaları gibi pek çok çalışmalarda da bulunmuştur. Afganistan, Türkiye'den en yüksek kalkınma yardımları alan ülke konumuna ulaşmış ve bu miktar 141.96 milyon ABD dolar olmuştur.²⁷⁹

Alman Kalkınma Yardımları Dairesi, Afganistan'a 250 milyon dolar yardımda bulunmuştur. Bu yardım kapsamında aynı zamanda göç edenlerin ülkeye dönüşleri için

²⁷⁶Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu, (TİKA), 2007, s. 57-58, <http://www.tika.gov.tr>, 12. 3. 2019

²⁷⁷Bkz: Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu, (TİKA), 2007, s. 57-58, <http://www.tika.gov.tr>, 12. 3. 2019

²⁷⁸ Mehmet Yıldız, "Devlet İnşasında Başarı ve Kurumlara Talep: Türkiye'nin Afganistan'daki rolü 2001-2011", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.15,2013, s. 196.

²⁷⁹Salih Doğan, "Türkiye'nin geniş Orta Asya coğrafyasına yönelik faaliyetleri, Afganistan örneği", (Ed: Erman Akıllı), *Türkiye'de ve Dünya'da Dış Yardımlar*, Nobel Yayınları, 2016, Ankara, s. 4.

yasal bir danışma merkezi de sunulmuştur. Bakanlık gerçekleştirilen bu yardımların yolsuzlukla mücadelesi ve kadın hakları gibi sorunların çözülmesi için ayrıldığını ifade etmiştir. Almanya 2002 yılından 2016 yılına kadar, Afganistan'a 2 milyar ABD dolar maddi yardımda bulunmuştur.²⁸⁰ Afganistan'daki Alman Kalkınma Ajansı'nın, Afgan polisine reformları ilerleterek doğuya ulaşılması için destek vermesi, Almanya'nın bir diğer önemli çalışması olarak sayılmaktadır.²⁸¹

Tablo 3.3.3: Kalkınma yardımları

Yıl	Türkiye	Almanya
2002-2016	141,96 milyon ABD doları	2 milyar ABD doları
2005	Barış yapılandırma operasyonları için 32,22 milyon ABD dolar katkı sağlamıştır.	
2006	Yeniden yapılandırma amaçlı, 100 milyon ABD dolar yardımında bulunmuştur.	
2007	8,74 milyon ABD dolar yapılan yardım; hastalıklar, doğal afet, güvenlik sorunları için tahsis edilmiştir.	
2017		160 milyon ABD dolar, kalkınma sağlaması ve mesleki eğitim geliştirmesi için tahsis edilmiştir.

(Kaynak:Doğan, 2016: 385, دویچه ویله, 2014).

2017'de Almanya, Afganistan'a yeni reformların geliştirilmesi, kadın haklarının korunması, Afgan Devleti'nin yolsuzlukla mücadele etmesine destek sağlanması, ekonomik durumun geliştirilmesi konularında taahhütte bulunmuştur. Ayrıca Afganistan genelinde yollar ve okulların inşası için bir dizi projelerinin yürütülmesinin yanı sıra kırsal kesimlerde iş imkanları sağlanmıştır. 2017'de Alman ve Afgan hükümetleri arasında gerçekleşen görüşmede; Almanya'nın Kalkınma Bakanı Gerd Müller, Afganistan'da barış ve istikrarın ülkenin gelişmesi ile gerçekleşeceğinden bahsetmiştir. Böylece Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasının amaçlandığı ifade etmiştir. Almanya'nın yürüttüğü istihdam projeleri, Afganistan'ın kırsal kesimlerinde iş imkanı sağlamış ve ekonomik durum az da olsa gelişmiştir. Aynı zamanda yapılan görüşmede Almanya, Afganistan'da kalkınmanın

²⁸⁰ "دویچه ویله", 2014, <http://www.dw.com/fa-af/>, 12. 3. 2019

²⁸¹ "دویچه ویله", 2014, <http://www.dw.com/fa-af/>, 28. 3. 2019

sağlanması ve mesleki eğitimin geliştirilmesi için 160 milyon avro yardımda bulunacağından söz edilmiştir.²⁸²

Almanya, Afganistan'ın altyapısının yapılandırılması, bakanlıklarda idari yönetimin geliştirilmesi, mevcut yeraltı kaynaklarını halkın kullanabilmesinin sağlanması, içme suyu temini ve sıhhi tesislerin inşa edilmesi için çaba sarf etmiştir. Afganistan'ın genelinde elektrik erişimi sıkıntılı olması nedeniyle tüm vilayetlere elektrik sağlayabilmek için daha fazla kamu yatırımcılarına ve özel yatırımcılara ihtiyaç duyulmaktadır. Elektrik ve enerji kesintileri ekonomik durumunun zayıflığından kaynaklanmaktadır. Bu durumda, ülke genelinde teknik ilerleme gerekmektedir. 2002'den bu yana GIZ, Afganistan'a elektrik ve yenilenebilir enerji sektöründe yardım etmiştir.²⁸³

Almanya'nın Afganistan'a yardımları kapsamında, temiz içme suyu da dahil olmuş su kaynaklarının yeniden yapılandırılması için birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar Alman Kalkınma Bankası (KfW) tarafından su altyapısının geliştirilmesi için yürütülmüştür. 2008 yılında KfW ve Afganistan'ın enerji ve su bakanlığı, temiz su temin edilmesi için ortak karar almışlardır. Bu kararlar kapsamında 2008 yılından bu yana KfW, Afganistan'a su temini sağlamış ve kanalizasyon şirketlerinin çalışanlarının teknik ve ticari danışmanlık konularında eğitim görmelerini sağlamıştır. Ayrıca 2011-2013 yılları arasında içme suyu temini için 2000 kişiye eğitim kursları hazırlanmış ve 2007-2013 yılları arasında ise Afganistan'ın kuzeyinde yer alan Kunduz vilayetindeki 7,700 su kaynağını Kunduz nüfusunun %75'i içme suyu olarak kullanabilmişlerdir. Aynı şekilde 2013 yılında Afganistan'ın Herat vilayetinin kasabalarında yaşayan 130.000 kişi için içme suyu temin edilmiş ve temiz su kaynaklarını devamlı bir şekilde kullanabilmişlerdir.²⁸⁴

Afganistan'ın en büyük sorunlarından biri de idari işlemlerdir. Devlet kurumlarının sorumluluklarını üstlenmemesi ve yolsuzluğun yaygın olması nedeniyle nüfusun her alanda ihtiyaç duyduğu hizmetlerde eksiklikler bulunmaktadır. 2009'dan beri Almanya Hükümeti, Afganistan'ın politik reformu için çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmaların amacı; kamu yönetiminin daha verimli olması ve yolsuzluğun önlenmesidir.²⁸⁵

---

²⁸² New country strategy for Afghanistan “, **Reliable Partnership in Time of Change**, (BMZ strategy paper yay.), 2014-2017. <https://www.bmz.de> ,Erişim Tarihi: 28. 3. 2019

²⁸³Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit”, (GIZ), 2015, <https://www.giz.de>, Erişim Tarihi: 28. 3. 2019

²⁸⁴Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit”, (GIZ), 2008, <https://www.giz.de>, Erişim Tarihi: 28. 3. 2019

²⁸⁵Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit”, (GIZ), 2013, <https://www.giz.de>, Erişim Tarihi: 28. 3. 2019

3.3.5.Afganistan’da Güvenlik Sorunu ve Askeri Alanında Dış Yardımlar

Türk-Afgan ilişkileri, son yıllarda her yönden özellikle 11 Eylül 2001’de yaşanan olaylardan sonra daha çok hızlandırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti son yıllarda Afganistan’a çok önemli yardımlar yapmıştır. 2003 yılında Türkiye ve Afganistan arasında askeri alanda “Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği” Anlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın amacı, taraflar arasında askeri eğitim alanlarında ilişkiler kurmak ve iş birliği yapmaktır. Bu anlaşma; tarafların silahlı kuvvetlerine mensup askeri eğitim kurumlarında, askeri birliklerinde, askeri tesislerinde görev yapan, daha ileri alanlarda eğitim ve iş birliğinin gerçekleştirilmesine katılan askeri personel ile bakmakla yükümlü oldukları yakınlarını kapsamaktadır. Eğitim programında Askeri Yüksek Okullar (Askeri Tıp Akademisi, Harp Akademileri) eğitimi, Kuvvetlere Bağlı Okullar (Harp Okulu, Sağlık Okulları, Askeri Lise) gibi eğitimler yer almaktadır. Ayrıca eğitim programında kısa kurslar, karargâh, birlik ve kurumlarda görev başı eğitimi ve askeri ziyaretler bulunmakta, eğitimlerin geliştirilmesi alanında karşılıklı bilgi alışverişi, tatbikatlarda gözlemci gönderilmesi gibi mevzuları da içermektedir.²⁸⁶2001-2007 yılları arasında Almanya, Afganistan’daki NATO misyonuna (ISAF) 3 bin asker göndermiştir.²⁸⁷ 2007’den sonra, Almanya, Afganistan’ın güvenliğini daha çok dikkate alarak, 300 bin askere ulaşmıştır.²⁸⁸Ayrıca Almanya, Afgan polis güçlerinin eğitimini üstlenmiştir.

---

²⁸⁶Özlem Özlem, “Afganistan üzerine araştırmalar”, **Tarih ve Tabiat Vakfı**, İstanbul, 2002, s. 217,219.

²⁸⁷هائشبهافغانستانادامهمیدهد، ”المان به کمک هائشبهافغانستانادامهمیدهد“، 3. 2017, <https://www.dw.com/fa-af/>, Erişim Tarihi: 16. 5. 2019

²⁸⁸Maas, s. 3

SONUÇ

Çalışmada Türkiye ve Almanya'nın dış politikaları kapsamında, Afganistan'ın yeri ve Afganistan'a yönelik Türkiye ve Almanya'nın dış yardımları ele alınmıştır. Türk dış politikası 1945'ten günümüze; Alman dış politikası ise 1949'den günümüze tarihsel dönemler çerçevesinde ele alınmıştır. Ayrıca dış yardımların kavramsal çerçevede tanımı, amacı ve etkisi ile beraber, Afganistan'ın kısa tarihi ve ekonomisinden bahsedilerek, Türk-Afgan ve Alman-Afgan ilişkileri de tezde incelenmiştir. Yıllarca devam eden iç çatışmalar ve istikrasızlıklar Afganistan'ı, yoksul, güvenliği olmayan bir bölgeye dönüştürmüş; eğitim, askeri, siyasi ve sosyal alanlarda çok geride kalmış bir duruma düşürmüştür. Afganistan ekonomik açıdan dışa bağımlı bir ülke olmuş ve dış yardımlara ihtiyaç duymuştur. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleşen terör saldırılarının ardından dünyanın dikkati Afganistan üzerinde yoğunlaşmıştır. 2001'de ise ABD, Afganistan'a "teröre karşı savaş" söylemiyle müdahalede bulunmuştur. ABD önderliğinde çoğu ülke, bölgeye askeri kuvvetler göndermiş ve ABD'ye terörle mücadele operasyonunda destek olmuştur.

Dünyada yoksulluğun giderilmesi, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak ve güvenli bir hayata sahip olmak için, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından İnsani Gelişme İndeks (HDI) kurulmuştur. 2016'te yapılan insani gelişme indeks raporuna göre, Türkiye 188 ülke arasında 71. sırada yer almıştır. Bu bağlamda Almanya insani gelişme indeksinde büyük rol oynamaktadır. 2015'te yapılan insani gelişme indeksine göre, Almanya 188 ülke arasında 4. sırada yer almıştır. İnsani gelişme indeksin temel amacı; insanlar için temiz su ve gıda gibi temel ihtiyaçları karşılamak, barış ve güvenliği sağlama amaçlı çalışmak, insani temel hakları sağlamak ve az gelirli ülkelerin ekonomik büyümelerine yönelik çalışmalarda bulunmak gibi mevzulardan ibarettir.

Afganistan'a, en çok yardım eden ülkeler Almanya ve Türkiye olmuştur. Dış yardımlar genelde, gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelerin ekonomik kalkınmalarını ilerletmek ve bu ülkelerin refah düzeyini arttırmak amacıyla, gelişmiş ülkeler tarafından yapılmaktadır. Dış yardımlar kapsamında, kalkınma yardımları, eğitim sektörüne yardımlar, yeniden yapılandırma yardımları ve güvenlik sorunu yaşayan ülkelere askeri yardımlar yer almaktadır. Almanya Afganistan'a yaptığı milyonlarca dolar yardımı ile 3. sırada yer almıştır. Bu yardımlar; Afgan ordusu ve askeri desteklemesi, enerji (elektrik ve gaz) erişimi, güvenlik ve barış desteklemesi ve kalkınma yardımlarıdır. Türkiye'nin Afganistan'a yapılan kalkınma yardımları eğitim programlarının yürütülmesi, tıbbi

yardımlarda bulunulması, yeniden yapılandırma programları, kalkınma yardımlarını içermektedir. Bu yardımlar ile Türkiye yardım konusunda 10. sırada yer almaktadır(Türkiye'nin yardım sunduğu ülkeler arasında ise Afganistan ilk 3'te yer almaktadır). Türkiye ve Afganistan'ın ikili ilişkileri ticareti de içermektedir. Ayrıca, Türkiye İş Konseyi Afganistan'da çok önemli faaliyetlerde bulunmuştur.

Türkiye'nin Afganistan'a yardımlarının temel motivasyonu; her iki ülke arasında tarihsel bağı, coğrafi yakınlık, kültürel yakınlık, ortak inanç havzasında olmaları ve Afganistan'ın Türkiye'yi Kurtuluş Savaşı sırasında yardım etmesi gibi mevzulardır. Türkiye ve Afganistan arasındaki ilişkiler; Gaznevi Mahmut döneminde başlamış, Selçuklulardan sonra, Osmanlı Sultanı II. Mustafa ile devam etmiştir. I.Dünya Savaşı sonrasında Türk-Afgan dostluğu gelişmesinde Enver Paşa'nın önemli katkısı olmuştur. Böylece iki ülke arasındaki ilişkiler geçmişten günümüze dek dostluk çerçevesinde ilerlemiştir. Türkler Kurtuluş Savaşı verirken, Afganistan Türkiye'yi siyasi, diplomatik ve ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Çok sayıda Afgan genç, Kurtuluş Savaşında Türklerin safında şehit düşmüştür. Afganistan ekonomik açıdan zengin bir ülke olmadığını rağmen, Türkiye'yi yardım etmiş ve Afgan halkı altınlarını satarak savaş sırasında Türkiye'yi desteklemiştir.

Almanya'nın Afganistan'a yardımlarının temel motivasyonu ise 19.yy'ın başında Almanya ve Afganistan arasında başlayan dost ve diplomatik ilişkileri, tarihsel bağı ve Almanya'nın Afganistan'da jeopolitik açıdan ilgi duymasıdır. Alman-Afgan ilişkileri, 1914'te Alman Oskar Von Niedermayer ve Afgan şahı Amir Habibullah Khan döneminde başlamıştır. Alman-Afgan diplomatik ilişkileri, ekonomik ve eğitim konusunda işbirliği 1922'de başlamıştır. Almanya'nın Afganistan ve diğer Orta Asya ülkelerine jeopolitik açıdan ilgi duyması bir gerçektir. Ancak Almanya, Afganistan'ı hiçbir zaman sömürmeyi hedeflememiştir. Almanya'nın Afganistan'da jeopolitik ilgisinin çerçevesinde, ikinci Afgan-İngiliz savaşında, Afganistan'ı silah ve para konusunda yardım etmiştir. Bunun sebebi; Afganistan üzerinden İngiliz Hindistan'ını tehdit etmek ve böylece Asya'da kendi etki alanını yaratmak umuduyla diplomatik ilişkilerini daha çok güçlendirmek istemiştir. Almanya ve Afganistan diplomatik ilişkileri ile beraber, ekonomik ve eğitim sektöründe işbirliği ilişkilerini de günümüze kadar devam etmişlerdir.

Devletler, yumuşak güçlerini artırmak ve uluslararası arenada pozitif imajı kazanmak amacıyla dış yardımlarda bulunmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye ve Almanya'nın Afganistan'a yardımları bu pozitif imajın geliştirmesine imkân sağlamaktadır. Türkiye ve Almanya'nın yardımları Afgan halkı tarafından şöyle bir bakış açısından bakılmaktadır: Türkiye, Afganistan'a yapmış olduğu yardımlardan dolayı Afgan halkı tarafından çok değerli bir ülke olarak görölmektedir. Gençler, Türkçe dilini ve Türk kültürünü öğrenmekte isteklilerdir. Gençlerin büyük bir kısmı Türkiye'de üniversite okumak için çabalamaktadır. Afganistan'da görevli olan Türk askerlerine karşı Afgan halkı sevgi ve saygı beslemektedir. Örneğin; sokaklarda Türk askerleri geçerken, Afgan çocukları tarafından selamlaşma ve gülümseme ile karşılaşılmaktadırlar.

Almanya'nın yardım kurumlarının ofisleri, Afganistan'ın birçok vilayetinde bulunmaktadır. Bu kurumlar Afgan halkı tarafından özellikle gençlere iş imkanı sağlaması için çok değerlidir. Almanya'nın kalkınma yardımları Afganlar için ayrı bir yere sahiptir. Almanya'nın yardımlar en çok kadınlar tarafından saygı ve sevgi duyulmaktadır. Çünkü Almanya'nın yardımlarının büyük bir kısmı kadın haklarını korunması, kadınların özel ihtiyaçları için okuma ve yazma kursları, dikiş kursları, kadın hakları ile ilgili seminerler hazırlanması, cinsel eşitliği konusunda seminerlerin hazırlanması için olmuştur.

Sonuç olarak Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasında her iki ülkenin de büyük rolü olmuş, sosyolojik, ekonomik ve alt yapı bağlamında hem Türkiye hem de Almanya, Afganistan'a önemli katkılarda bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA

- ASLAN, Kürşad Hasan, “Dış Yardımların Türkiye’nin Yumuşak Gücüne Etkisi”, (Ed: Erman Akıllı), **Türkiye’de ve Dünya’da Dış Yardımlar**, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s. 1.
- AKILLI, Erman, **Türkiye’de Devlet Kimliği Ve Dış Politika**, Nobel Yayınları, Ankara, 2016.
- AKILLI, Erman, “Kazakistan Dış Yardımları ve Kazaid Üzerine kısa bir değerlendirme”,(Ed: Erman Akıllı),**Türkiye’de ve Dünya’da Dış Yardımlar**,Nobel Yayınları, Ankara, 2016.
- AKGÜL, Öner, “Döneler Açısından Uluslararası İnsani Yardımların Etkinliği Sorunu, İnsani Etkiliğin Değerlendirebilme Süreçleri”(Ed: Erman Akıllı), **Türkiye’de ve Dünya’da Dış Yardımlar** ,Nobel Yayınları.Ankara, 2016, s.56-57.
- ANASTASAKIS, Othon, “Turkey’s Assertive Presence in Southeast Europe, Between Identity Politics And Elite Pragmatism”,(Ed: Kerem Öktem), **Another Empire, a Decade of Turkey’s Foriegn Policy under Justiceand Development Party**,(Politikon yay.), C.1, Wallonia, 2009, s. 20.
- AKKOYUNLU, Karabekir, “Turkey’s Iranian Conundrum, A Delicate Balancing Act”, (Ed: Kerem Öktem), **Another Empire, a Decade of Turkey’s Foriegn Policy under Justice and Development party**,(Politikon yay.), C. 1, Wallonia, 2009, s. 54.
- ATEŞ, Barış, “Dış Yardımların Kamu Diplomasisi Boyutunda Askeri Birliklerin Rolü: Yeni Görevler Yeni Kabiliyetler”, (Ed: Erman Akıllı), **Türkiye’de ve Dünya’da Dış Yardımlar**, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s. 126.
- AKIN, Fethullah, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye”, **Gazi Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi**, Ankara 2016, s. 122.
- ARSLAN, Erdal, KİPER, Kerem, “Dış Yardımlar Nedir? Niçin Yapılır?”**Sosyal Politika Çalışmalar Dergisi**, İstanbul, 2015,s. 15-16
- BANCHOFF, Thomas, “The German Problem Transformed, Institution, Politics And Foreign Policy1945-1995”, **Social History Popular Culture and Politic in Germany**, (Michigan yay.). C.1, Michigan, 1999, s. 5.

- BRESHNA, Zahra, “Das Historische Zentrum Von Kabul Afghanistan”, **Grundlagen der mittlung für einestrategie der wiederbelebung**, (Universitätsverlag yay.)C.2, Karlsruhe,2007, s. 44.
- BRISORD,Jean Charles –Gauillaume Dasquie, **Yasaklanmış Gerçek Bin Ladin**, Anka, 2002.
- CÖHCE, Selim, “Afganistan Üzerine Araştırmalar”, **Tarih ve Tabiat Vakfı**, (Tatav yay.),2002.
- DOĞAN, Salih, “Türkiye’nin Geniş Orta Asya Coğrafyasına Yönelik Faaliyetleri, Afganistan Örneği”, (Ed: Erman Akıllı), **Türkiye’de ve Dünya’da Dış Yardımlar**, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s. 4.
- DEBSKI, Slawomir, “Germany’s Involvement in Afghanistan”, **The Polish Institute of International Affairs, BULLETIN**, 2009, s. 8.
- ERHAN Çağrı, “Soğuk Savaş Döneminde ABD’nin Orta Asya’ya Bakışı”, **Küresel Politikada Orta Asya**. Ankara, 2005, s. 17.
- ERMAN, Kubillayhan, “Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı İşgal’i ve Türkler”, (SUTAD), C. 1, 2018, s. 22.
- FADL, Abou El-Khaled, “Arab Perceptions Of Contemporary Turkish Foreign Policy, Cautious Engagement and The Question Of Independence”, (Ed: Kerem Öktem) **Another Empire, a Decade of Turkey’s Foreign Policy under Justice and Development party**, (Politikon yay.), C. 1, Wallonia, 2009, s. 44.
- FELD, Werner, “Reunification and West German Soviet Relations”, (Martinus Nijhoff yay.),(1.Baskı), Netherlands, 1963, s.15, 163-177.
- GARDNER, Feldman, Lilly, “Germany’s Foreign Policy of Reconciliation, From Enmity to Amity”, **The new International Relation of Europe**, (Rowman ve Littlefield publication), C.1, UK, 2012, s. 44.

GÖRGÜLÜ Aybars, The Litmus Test For Turkey's New Foreign Policy, The Historical Rapprochement With Armenia, (Ed: kerem Öktem), **Another Empire, a Decade of Turkey's Foreign Policy under Justice and Development party**, (Politikon yay.), C. 1, Wallonia, 2009, s. 287.

GÖRGÜLÜ, Mehmet, Emre, "Dış Yardımların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, (İtobiad yay), C. 5,2016, s.1294-1295,1304-1305.

GRANEİRİ, J. Ronald, (2013). "The Fall of The Berlin Wall, The Power Of Individuals And The Unpredictability of History", **Foreign Policy Research Institute Journal**, (FPRI Publications), C.1, New York, 2013, s.7-9.

İNAT, Kemal, "Birleşme Sonrasında Almanya'nın Dış Politikası, Normalleşmenin Son Adımları", **Sakarya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sakarya, 2009, s. 15.

JAHN, Egbert, "German Domestic And Foreign Policy", **Political Issues under Debate**, (SpringerVerlag yay), Berlin-Heidelberg, 2015, s. 186-187.

JAHN, Egbert, "Die Verteidigung Deutschlands am Hindukusch" **Diedeutsche Rolle in Afghanistan**, (Fachbereich yay), Frankfurt, 2016, s. 30.

JACQUE, Jean. Paul, "GermanUnification And The European Committee", **Strasbourg University Journal**, France 1990, s.1.

KORKMAZ, Özlem, "Afganistan Üzerine Araştırmalar", **Tarih ve Tabiat Vakfı**, İstanbul, 2002, s. 217-219.

KOÇ, Bahar. "Dış Yardımların Ekonomik Büyüme Üzerinde Etkisi", Türkiye Örneği: **Kastamonu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. s. Kastamonu, 2016, s. 145-148.

HilpertCarolyn, "Strategic Cultural Change and The Challenge For The Security Policy", **Germany and the Bundeswehr's Deployment to Afghanistan**, (PalgraveMacmillian yay.), C.1,UK, 2014, s. 41-49.

HEIJDEN der, Marcel, “Foreign Policy on Afghanistan and Libya, a Focus On Germany And France”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **Radboud Üniversitesi, Siyasal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Nijmegen 2014.

HARNISH Sebastian, SCHIEDER Siegfried, “Germany And The International Finanacial Order, Germany’s Uncertain Power, Foreign Policy Of Berlin Republic”,(Ed: Maull), **New Perspective in German Political Studies**, (Palgrave Macmillan yay.), C.1, UK, 2006, s. 30.

KARAGÖZ, Ferda, **Yoksullukla Mücadelede Dış Yardımın Etkinliği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2007.

LYONS, Juliette, “Foreign Aid is Hurting not Helping Subsaharan Afrika”, **Le Journal International**. France, 2014.

MUNOZ, Arturo, “U.S Military Information and Operations in Afghanistan, Effectivness Of Psychological Operations 2001-2010”,**National Defense Research Institute**, (RAND yay.), California, 2012, s. 42.

MUYO, Lungisani, MAFUSO, Leo, Tsakata, “The Effectivness of Foreign Aids on Economic Development on Developing Countries, a Case of Zumbawe1998-2000”, **Journal of Social Science**, (Researchgate yay.), Fort Hare University. Eastern Cape, 2017, s. 175.

ORAN, Baskın, “Türkiye’nin Sovyetler Birliği, İlişkileri”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar**, (İletişim Yayıncılık yayınevi), (2 Basım), C. 2, Ankara, 2002, s. 499-500.

OBAYD, Naqibullah, “11 Eylül Saldırısının Sonrası Afganistan’daki Ekonomi Kalkınma Dönüşümü”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara, 2017.

ÖZCAN Mehmet, “Afganistan Üzerine Araştırmalar”, **Tarih ve Tabiat Vakfı**,2002, s.349,361.

ÖZER, Buğra, KARADAĞ, Cafer, Tayyar, “Willy Brandt’ın Ostpolitik’inin Alman Dış Politikasına Mirası”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,2017, s.138.

- PARK, Bill, “Modern Turkey, People, State And Foreign Policy in a Globalized World”, (Routledge yay.) C. 1 (1 Basım), New York, 2012, s. 30.
- SALIHY, Mohammad Arif, **Afganistan’da İktidar Müdahalesi ve Dış Müdahaleler.** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara, 2014.
- ŞABAN, Çalış, Halis, “Foreign Policy and Western Alignment in The Modern Republic”, **Turkey’s ColdWar**, (IB Tauris yayınevi), C.1, 2017, s. 27.
- TUFEKÇİ, Özgür, “Yükselen Güçler Ve Dış Politika Aracı Dış Yardımlar”, (Ed: Erman Akıllı), **Türkiye’de ve Dünya’da Dış Yardımlar**, Nobel Yayınları., Ankara, 2016, s. 102-103, 113-114.
- TOSUNOĞLU, Şebnem, “Türkiye’nin Resmi Kalkınma Yardımları Politikası Eğilimler Ve Hedefler”, **Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi.**(HAK-İŞ yay.), 2015, s. 11.
- ÜÇKUŞ Özgür, KENDİRCİ Bilal, “Teoriden Uygulamaya Dış Yardımlar” **Sayıştay Dergisi**, S.86, s. 58, 2012.
- VATANDAŞ, Selim, “Alman Dış Politikası Ve Atı Balkanlar”, **Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi**, (Bilgesam yay.), İstanbul, 2013, s. 2-3.
- WOLF, Reinhard “Germany and The International Finanacial Order”, (Ed: Maull), **Germany’s Uncertain Power, Foreign Policy Of Berlin Republic**, C.1, (Palgrave Macmillan,yay.), C. 1, 2006, s. 142, 1999-202.
- WOLLASTON, Sam, “Afghanistan: The Great Game”, **From Musket To Drone, The Peculiar Of Parallel of War İn Afghanistan**, (The Gardian yay.), C.4, 2012, s. 2.
- Yıldız, Mehmet, “Devlet İnşasında Başarı ve Kurumlara Talep: Türkiye’nin Afganistan’daki rolü 2001-2011”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.15,s.188, 2013.
- ALESINA, Alberto, WEDER, Beatrice, “Do Corrupt Governments ReceiveLessForeignAid”, **American Economic Association**, America 2008, <https://www.jstor.org/stable>, Erişim Tarihi 10.1.2019.

AHMETBEYOĞLU, Ali, “Afganistan Üzerine Araştırmalar”, **Tarih ve Tabiat Vakfı**,(Sanat yayınevi). İstanbul, 2002, s.349,361, bkz:
<http://www.sanakitabevi.com.t>Erişim Tarihi: 5. 1. 2019.

ADENAUER, Konrad, “Germany the new partner”, **Foreign Affairs**,1995, s. 1,
<https://www.konrad-adenauer.de/quellen/artikel/1955>Erişim Tarihi:5.1.2019.

”Afghanistan Report”, (UNHCR yay.), 2014, <https://www.unhcr.org/afghanistan.html>Erişim Tarihi: 5. 1. 2019.

“Almanya Afganistan’ı Tartışıyor”, **Deutschewelle**, 2007.<https://www.dw.com>Erişim Tarihi: 2.2. 2019.

“Alman Dış İşleri Bakanı Heiko Maas Afganistan’da Askerlerini Ziyaret Etti”.2019.
<https://www.yenisafak.com>Erişim Tarihi: 2.2. 2019.

“Afganistan, Türkiye’nin En Çok Kalkınma Yardımı Yaptığı Ülke”, 2019,
<https://www.star.com.tr/guncel/afganistan-turkiyenin-en-cok-kalkinma-yardimi>
Erişim Tarihi: 2.2. 2019.

“Afganistan’ın Ülke Bülteni”,**Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu**, (DEİK), 2012, s. 14
<https://www.deik.org.tr/uploads/afganistan-ulke-bulteni.pdf>Erişim Tarihi: 2.2. 2019.

“A dvice for Afghan Refugees and their Advisors”,
ProasylDereinzelfallZahl.<https://www.proasyl.de/wpcontent/uploads/2015/Afganistan> Erişim Tarihi: 2.1.2019.

“Afghanistan”, **UN Refugee Agency Report**, (UNHCR), 2014, s. 4.
<https://www.unhcr.org/afghanistan.html>Erişim Tarihi: 15. 2. 2019

“Almanya’nın Afganistan’a Bakışı”, **Federal Hükümetin raporu** (Auswaertiges),2018,
<https://www.auswaertigesamt.de>Erişim Tarihi: 15. 2. 2019

”Afganistan sağlık alanında iş birliği faaliyetleri”,**Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı**, 2008, s. 25-30.<https://sgb.saglik.gov.tr/dokumanlar/faaliyet-raporlari>Erişim Tarihi: 25. 2. 2019

- BAL, İdris, **Türk dış politikası 1960-1980**, <https://www.tarihtarih.com>Erişim Tarihi: 25. 2. 2019
- Bundesmat für Migration und Flüchtlinge, (BAMF yay.), 2016, <http://www.bamf.de/TR/Migration/migration-node.html>Erişim Tarihi: 30. 2. 2019
- Bundesmat für Migration und Flüchtlinge, (BAMF yay.), 2015, <http://www.bamf.de/TR/Migration/migration-node.html>Erişim Tarihi: 3. 1. 2019
- Beziehungen zu Deutschland, Auswärtiges Amt, 2018 <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/afghanistan>Erişim Tarihi: 3. 1. 2019
- Bericht der Bundesregierung zu Stand und Perspektiven des deutschen Afghanistan-Engagements, **Die Bundesregierung**, 2018, <https://www.auswaertiges-amt.de>Erişim Tarihi: 20. 3. 2019
- ÇOPUR, İzzetin, “Tarihte Türk-Afgan ilişkileri”, 2016, s. 1, <http://www.izzetincopur.com>Erişim Tarihi: 25. 3. 2019
- Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit, (GIZ), 2010, <https://www.giz.de/en/worldwide/358.html>Erişim Tarihi: 25. 3. 2019
- Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit, (GIZ), 2015, <https://www.giz.de/en/worldwide/358.html>Erişim Tarihi: 20. 4. 2019
- “Erdoğan’dan Afganistan’a Tam Destek”, 2015. <https://www.iha.com.tr>Erişim Tarihi: 20. 4. 2019
- “Education cooperation report”, **Deutsche Zusammenarbeit**, (GIZ yay.), 2017, <https://www.giz.de>Erişim Tarihi: 21. 4. 2019
- “Education Cooperation Report”, (BMZ, GIZ), 2005, <https://www.giz.de>21. 4. 2019
- FRIEDMAN, A. Harbert, (2001). Psychological operation in Afghanistan, operation enduring freedom, 2001, (Psywar), <https://www.psywar.org/content/afghanistan>Erişim Tarihi: 22. 4. 2019

- Federal Foreign Office, 2019, <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/web-archiv-node/archivpressemitteilungen-node>Erişim Tarihi: 5. 2. 2019
- “Germany can only lead Europe the way porcupines mate”, (SpiegelOnline), 2013.<https://www.spiegel.de/international/germany/interview-former-german-chancellor-gerhard-schroeder-on-foreign-policy>Erişim Tarihi: 5. 7. 2019
- “GTZ to continuously provide assistance to Afghan refugees”, **Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit** (GTZ), 2002, s. 5,<https://reliefweb.int/report/afghanistan/afghanistan-gtz-kfw-office-opens-kabul>Erişim Tarihi: 15. 1. 2019
- “German Development Minister GerdMüller in Afghanistan”: “Wewillremainreliablepartner”,(BMZ),2014.http://www.bmz.de/en/press/aktuelle-Meldungen/2014/november/20141118_pm_111_German-Development-Minister-Gerd-Mueller-in-AfghanistanErişim Tarihi: 29. 5. 2019
- “German cooperation with Afghanistan”, **Deutsche Zusammenarbeit**, 2015, <http://www.germancooperation-afghanistan.de/en/page/german-partners>Erişim Tarihi: 6. 10. 2018
- “German cooperation with Afghanistan”, **Deutsche Zusammenarbeit**, 2008, <http://www.germancooperation-afghanistan.de/en/page/german-partners>Erişim Tarihi: 6. 10. 2018
- “German cooperation with Afghanistan,(GIZ),2017, <https://reporting.giz.de/2017/people-figures-structures/fiscal-2017/>Erişim Tarihi: 6. 11. 2018
- “Global platform”: **DRR in Afghanistan**, (GIZ yay.), 2013, <https://www.preventionweb.net/files/globalplatform>Erişim Tarihi: 20. 6. 2019
- GIZ International Services, 2017, <https://forum-ids.org/member/giz/>Erişim Tarihi: 24. 6. 2019

- “International Development Statistics”, **Economic Development Cooperation Organisation**, (İlibraray yay.), 2002. <https://www.oecd>Erişim Tarihi: 7. 3. 2019
- KAURA Vinay, “Turkey Seeks Expanding Role in Afghanistan”, **Middle East Institute**, bkz: <http://www.mei.edu> Erişim Tarihi: 7. 5. 2019
- “Millennium Development Goals Indicators 1990-2005”, **United Nations for MDG Indicators**,(United Nations yay.),2005, <https://unstats.un.org>Erişim Tarihi: 10. 6. 2019
- “NATO’s role in former Yugoslav republic of Macedonia”, **Operation Amber Fox**, (Task Force Fox yay.), 2003, <https://www.nato.int/fyrom/tff> Erişim Tarihi: 10. 6. 2019
- New country strategy for Afghanistan “, **Reliable Partnership in Time of Change**, (BMZ strategy paper yay.), 2014-2017. <https://www.bmz.de/en/publications/type>Erişim Tarihi: 7. 1. 2019
- ÖZTÜRK, Hasan, ÖZTÜRK, Sevinç, “Türkiye’nin Dış Yardım Stratejisi, Sorunlar Ve Öneriler”, **Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Adamları**, (Bilgesam yay.), İstanbul, 2012, s. 25-33. <http://www.bilgesam.org>, Erişim Tarihi: 10. 2. 2019
- “Principles for Evaluation of Development Assistances”, **Economic Development Cooperation Organisation**, (OECD yay.), 1991, <https://www.oecd.org> Erişim Tarihi: 12. 7. 2019
- RADELET, Steven, “A primer on foreign aid”, **Center for Global Development**, (SSRN yay.), 2007, <https://papers.ssrn.com>Erişim Tarihi: 11. 2. 2019
- RAMANI, Samuel, “Can Turkey position itself as the most effective mediator in Afghanistan”, (TRT World yay.), 2018. bkz:<https://www.trtworld.com>Erişim Tarihi: 1. 1. 2019
- “ Review of evaluative work of German development cooperation in Afghanistan”, **German Institution for Development Evaluation**, (Deval yay.), 2014, s. 53-56,<https://www.deval.org>Erişim Tarihi: 1. 1. 2019

- SOMMER, Theo, "DerEndlosKrieg", **Politkausland**, 2017, <https://www.zeit.de/politik/ausland>Erişim Tarihi: 3. 6. 2019
- SMALE, Alison, LYMAN, Rick, "Afghansarriving in Germany findingthewelcome is wearingthin" **The New York Times**, 2015. <https://www.nytimes.com>Erişim Tarihi: 3. 5. 2019
- SCHMEİTZNER, Brick, "Warum die Bundeswehr immernoch in Afghanistan ist", (BR2),2018,<https://www.br.de/nachrichten/warum-die-bundeswehr-immer-noch-in-afghanistan>Erişim Tarihi: 4. 2. 2019
- SAIFULLAH, Masood, "Is Turkey's Erdogan seeking a leading rol in Afghanistan" **DuetscheWelle**,2017, <http://www.dw.com> Erişim Tarihi: 15. 3. 2019
- Speech by Herr Joschka Fisher at the opening of the special meeting of Afghanistan supportgroup, 2001, <https://reliefweb.int/report/afghanistan/speech-herr-joschka-fischer>Erişim Tarihi: 2. 2. 2019
- Supporting technical and vocational eduation and tarining in Afghanistan", **Deutsche Zusammenarbeit**, (GIZ yay.), 2014, <https://www.giz.de/en/worldwide/14616.html>Erişim Tarihi: 5. 7. 2019
- TİH, Felix, Nkambeh, "Parliament agreeTurkish troops continue serving as NATO troops in Afganistan", **Anadolu Agency**, 2017,<https://www.aa.com.tr/en/todays-headlines/turkey-extends-its-nato-mission-in-afghanistan/719741>,Erişim Tarihi: 6. 4. 2019
- TÜRK, Gün, "Osmanlı ve Afganistan",<https://guneyturkistan.wordpress.com/2011/02/22/osmanli-ve-afganistan/> Erişim Tarihi: 28. 2. 2019
- Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Raporu, (Bakanlık), 2008.<https://sgb.saglik.gov.tr/dokumanlar/faaliyet-raporlari>Erişim Tarihi:6. 20. 2. 2019
- "Türkiye'nin üç kıtaya uzanan dost eli", **Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Bakanlık** (Başbakanlık), s. 1-8, 2007.<https://www.yenisafak.com/politika/turkiyenin-uc-kitaya-uzanan-dost-eli-11752> Erişim Tarihi: 6. 2. 2019
- Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu, (TİKA), 2005, s. 2, <http://www.tika.gov.tr>Erişim Tarihi: 3. 2. 2019

Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu,(TİKA), 2007, s. 2, <http://www.tika.gov.tr>Erişim Tarihi: 18. 5. 2019

Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu, (TİKA), 2009, s. 18-19, <http://www.tika.gov.tr>Erişim Tarihi: 15. 6. 2019

Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu,(TİKA), 2018, s. 113, <https://www.tika.gov.tr>Erişim Tarihi: 4. 5. 2019

"TİKA'dan Afganistna'a Gıda ve Eğitim Yardımı" **Anadolu Ajansı**, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tikadan-afganistanda-gida-ve-egitim-yardimi>Erişim Tarihi: 5. 2. 2019

"Türk Afgan İlişkileri" **Türkiye Genel Kurmay Başkanlığı**,2009, s. 1, <https://www.tsk.tr/Home/Liste/11> Erişim Tarihi: 5. 2. 2019

"Türkiye'nin kalkınma işbirliği raporu",(TİKA), 2014, s. 6.<http://www.tika.gov.tr/upload/2016>Erişim Tarihi: 25. 1. 2019

"TİKA faaliyet raporu", (TİKA), 2015, s. 28, <https://www.tika.gov.tr>Erişim Tarihi: 23. 3. 2019

"TİKA faaliyet raporu", (TİKA), 2016, s. 30, <https://www.tika.gov.tr>Erişim Tarihi: 24. 3. 2019

"Türk İşbirliği Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı",(TİKA),2017, <http://www.tika.gov.tr>Erişim Tarihi: 25. 3. 2019

"TİKA'dan Afganistan'a Sağlık Malzemesi", 2014. <https://www.trthaber.com/haber/saglik/tikadan-afganistana-saglik-malzemesi> Erişim Tarihi: 26. 3. 2019

USLU, Sami. "TİKA'dan Afganistan'a Sağlık Malzemesi", (TRT World yay.), 2014, bkz: <https://www.trthaber.com/haber/saglik/tikadan-afganistana-saglik-malzemesi-121713.html>Erişim Tarihi: 17. 4. 2019

USAID Policy Frame Work 2011-2015,<https://www.usaid.gov>Erişim Tarihi: 2. 4. 2019

VEIDERPASS, Ann, ANDERSON, Per, Ake, "Foreign Aid Economic Growth And Efficiency Development", **Swedish Agency for Development Evaluation**, (SADEV), 2007, s. 4, <https://www.oecd.org/derec/sweden/foreignaid>Erişim Tarihi: 20. 4. 2019

"Wir sind beseigt, Deutschland ist in Afghanistan gescheitert", **militärische bensowie in der Entwicklungshilfe**. 2018, <https://www.zeit.de/2018/11/afghanistan-taliban-deutschland-militaereinsatz-entwicklungshilfe-gescheitert>Erişim Tarihi: 19. 4. 2019

"ادامه همکارى آلمان به کمک هایش به افغانستان ادامه میدهد" 3. 2017, <https://www.dw.com/fa-af/>Erişim Tarihi: 20.4. 2019

2015, مارچ و دصم "ادامه همکارى آلمان با برنامه همبستگی ملی وزارت احیا وانکشاف دهات", صادقشاهولی, 2. <https://dari.wadsam.com/>Erişim Tarihi: 22. 4. 2019

"المان در افغانستان بیش از دو هزار مکتب ساخته است" 2014, دویچه وله, <http://www.dw.com/fa-af/>Erişim Tarihi: 24. 4. 2019

3. 2014, دویچه وله, "المان به کمک هایش به افغانستان ادامه میدهد" <https://www.dw.com/fa-af/>Erişim Tarihi: 25. 4 . 2019

[file:///C:/Users/shabnam/Downloads/Alman Dis Politikasi ve Bati Balkanlar.pdf](file:///C:/Users/shabnam/Downloads/Alman%20Dis%20Politikasi%20ve%20Bati%20Balkanlar.pdf)Erişim Tarihi: 15. 4. 2019

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/321432>Erişim Tarihi: 15. 1. 2019

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/624340>Erişim Tarihi: 13. 6. 2019

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/225572>Erişim Tarihi: 17. 6. 2019

http://www.sekeris.org.tr/dergi/multimedia/dergi/56_ikinci_dunya_savasi_sonrasi_yeni_dunya_duzeni_ve_turkiye.pdfErişim Tarihi: 18. 6. 2019

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/198274>Erişim Tarihi: 20. 1. 2019

<https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2012/may/28/afghanistan-the-great-game-review>Erişim Tarihi: 28. 6. 2019

<https://www.files.ethz.ch/isn/103497/a4-2009.pdf>Erişim Tarihi: 3. 2. 2019

<https://www.deik.org.tr/uploads/afganistan-ulke-bulteni.pdf>Erişim Tarihi: 4. 1. 2019

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/309984>.Erişim Tarihi: 1. 2. 2019

<https://www.fpri.org/article/2013/03/the-fall-of-the-berlin-wall-the-power-of-individuals-and-the-unpredictability-of-history-1/>Erişim Tarihi: 25. 2. 2019

<http://www.fb03.uni-frankfurt.de/61594712/DSFraMoV03-NET-Afghanistan-27.pdf>Erişim Tarihi: 4. 5. 2019

<http://www.ejil.org/pdfs/2/1/2023.pdf>Erişim Tarihi: 2. 3 . 2019

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/328772>Erişim Tarihi: 15. 3. 2019

<http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/27467/>Erişim Tarihi: 15. 3. 2019

<http://www.itobiad.com/download/article-file/223578>Erişim Tarihi: 25.3. 2019

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2012/RAND_MG1060.pdfErişim Tarihi: 25. 4. 2019

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/304897>Erişim Tarihi: 28. 4. 2019

https://www.researchgate.net/publication/321203904_The_Effectiveness_of_foreign_Aid_on_Economic_Development_in_Developing_Countries/Erişim Tarihi: 28.4.2019

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423911466.pdf>Erişim Tarihi:1.3. 2019

<https://forum-ids.org/member/giz/>Erişim Tarihi: 2. 2. 2019

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı :Shabnam NAWABI

Doğum Yeri ve Yılı : Afganistan 1991

Yabancı Dili :İngilizce, Türkçe, Almanca

E-posta :shabnamnawabi2@gmail.com

Eğitim Durumu

Lisans : Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Uluslararası İlişkiler